

WIBORGS NYHETER

Redaktionsbyrån var fordomsdags: Salakkalahtig. 9. Telefon 3 36 – Redaktionstid kl. 8 – 12, 7 – 12.
Kontor och expedition: Salakkalahtig. 9. Telefon 3 24 – kl. 9 – 14.

Nr 1 Huvudredaktör: Hans Andersin

Redaktör: Helena von Alfthan

TORSDAGEN DEN 7 JANUARI 2010

Mikael Agricolas staty avtäcktes i Wiborg

Emer Silius

Biskopen, reformatorn och det finska skriftspråkets fader Mikael Agricola har efter ett uppehåll på nästan sjuttio år igen fått en staty i Viborg. Statyn avtäcktes en vecka efter midsommaren invid Petri-Pauli kyrkan. Samtidigt invigdes i Viborgs slott ett särskilt Mikael Agricola-minnesrum.

Som vi vet, har det även tidigare funnits en staty av Agricola i Wiborg. Den statyn, skapad av Emil Wikström, avtäcktes för 101 år sedan framför den nya domkyrkan vid Slottsgatan. Kyrkan är nu borta och statyn försvann i kriget. Enligt uppgift försökte finnarna rädda statyns bronsdelar i slutet av vinterkriget men gömde dem så bra att man trots ihärdiga spaningar inte kunnat finna dem. Biskopens halvfigur i den nya statyn har gjutits efter originalformen och är alltså identisk med den gamla statyn, men sockeln är ett nytt granitblock från S:t Andreae. De två människofigurerna, en gammal man och en flicka, som prydde originalstatyn, saknas i den nya, men som ett intressant minne från förkrigstiden har man mellan den nya statyn och sockeln kunnat utnyttja originalstatyns en aning skadade kragsten.

Mikael Agricola föddes i Pernå omkring år 1510. Wiborg blev hans skolestad under åren 1520–1528. Han var sålunda ingen wiborgare i ordets djupaste mening, men den lilla muromringade staden hann nog bli honom väl bekant. Efter att ha blivit prästvigd i Åbo studerade han under åren 1536–1538 i Wittenberg och fick höra bl.a. Martin Luther och Filip Melanchthon. Han verkade som lärare och rektor vid skolan i Åbo och blev år 1554 utnämnd till biskop för Åbo stift, som han redan under några år hade förvaltat efter biskop Skyttes död. Samtidigt avskiljdes Wiborg till ett eget stift med Paulus Juusten som biskop. År 1557 sände kung Gustav Vasa Agricola till fredsförhandlingarna i Moskva, freden blev till, men på hemvägen dog Agricola på Karelska näset den 9 april 1557 och man tror att han begravdes under golvet i Wiborgs gamla domkyrka.

Mikael Agricolas livsverk var mångsidigt. Han verkställde reformationen i Finland samt översatte Nya Testamentet och flera andra kyrkliga verk till finska. Med dessa översättningar samt med sin ABC-bok grundade han det finska skriftspråket.

Avtäkningsfestligheterna i Viborg ägde rum huvudsakligen lördagen den 27 juni. På förmid-

Den nya bysten utanför Petri-Pauli kyrka.

dagen nedlades blommor vid minnesstenen i Kyrönneemi i Kuolemajärvi socken, på den plats där Agricola enligt tradition drabbades av döden. Minnesstenen uppfördes år 1900 av ungdomsföreningen i Björkö, försvann efter kriget men påträffades och upprestes på nytt år 2000. Vid stenens återinvigning föreslog minister Jaakko Numminen att Agricola skulle få ett minnesmärke även i Viborg och han fick genast bifall av chefen för Viborgs distrikt, Georgy Porjadin.

Arrangörerna för statyprojektet hade ordnat en presskonferens i Runda Tornet där den nya statyns uppkomsthistoria klargjordes. I det fullproppade kabinettet presenterades och avtäckades flera personer som på ett eller annat sätt hade medverkat i projektets genomförande. På plats var bl.a. Viborgs biträdande stadsdirektör Svetlana Nerushai, chefen för Viborgs distrikt Georgy Porjadin, Finlands ärkebiskop Jukka Paarma, som räknade sig vara Mikael Agricolas 17:e efterträdare i ämbetet som biskop för Åbo stift, minister Jaakko Numminen, intendent Juha Laninen, personer från Mikael Agricola-sällskapet och monumentkommittén samt representanter för den ortodoxa kyrkan.

Under tiden stod den nya statyn ännu under ett plastskyne vid Petri-Pauli kyrkan. Själva avtäckningen ägde rum kl. 14 på eftermiddagen. Utöver de finländska gästerna hade drygt hundra wiborgare samlats på plats. Även skolpojken Mikael Agricola fanns på plats, i form av den unge skådespelaren Niilo Rantala. Statyn avtäcktes av initiativtagarna minister Jaakko Numminen och distriktschefen Georgy Porjadin. Samtidigt avtäcktes några meter från statyn en minnestavla på ryska, finska och svenska. Minister Numminen överlät statyn till Viborgs stad. Ärkebiskop Jukka Paarma bad en bön och den ryska ortodoxa kyrkans biskop Markell välsignade statyn med vigvatten. Vid statyns sockel nedlades först Mikael Agricola-sällskapets blomsterkrans av ordföranden Jyrki Knuuttila och Christian Hoffman. Viborgs stad och distrikt framförde sin hälsning i form av ett stort arrangemang vita blommor. Till sist nedlades Viborgs-centrets eleganta blåvita blomsterarrangemang av Alla Matvijenko och Tatjana Shumilina assisterade av den 12-årige

Viktor Salenius, vars morfars mor bott i Wiborg och blivit konfirmerad i domkyrkan bakom den gamla Agricolastatyn.

På grund av det hotande regnet fortsattes programmet inne i kyrkan. Där fick man höra hälsningar från den ingermanländska kyrkan, Finlands undervisningsministerium samt Finlands riksdag. Viborgs Akademiska kör överraskade med att sjunga Finlandia-hymnen på finska och ryska.

Efter kyrkkaffet transporterades de inbjudna gästerna till slottet, där Mikael Agricola-minnesrummet högtidligt öppnades. I rummet finns bilder och texter om biskopen samt föremål från hans tid. Vidare finns där arbeten som deltagit i medaljtävlingen under Mikael Agricola-jubileumsåret 2007.

I programmet följde ännu en festkonsert i Petri-Pauli kyrkan och en båt kryssning på Wiborgska viken samt på söndagsmorgonen en rundtur i Mikael Agricolas fotspår och en ekumenisk festgudstjänst.

Vid Agricolastatyn tog vår svensktalande vän i Wiborg, Helga Abakshina, upp frågan om Mikael Agricolas modersmål. Det rätta svaret måste vara, att han redan från barndomen var tvåspråkig. Hans far tillhörde sannolikt den svensktalande kustbefolkningen i Pernå, men enligt vissa uppgifter var hans mor från Tavastland.

I Viborg framhövdes i synnerhet Agricolas roll som fredsstiftare. I monumentets sockel står inristat på finska, svenska och ryska bergspredikans ord: ”Saliga de som håller fred”.

Ur innehållet

Den historiska avdelningen stårar med Sandelins presentation av personerna på trappan till Herttua, sid. 4, Flomans artiklar om Pacierna i Wiborg, sid. 12, om Wiborg som idrottsstad, sid. 9 och om Wiborgs konstvänner, sid. 11, Andersin om företagaren Donuud Kuusakoski, sid. 2, stadsläkaren Magnus Gadd och hans familj, sid. 5, Heinz Ramm-Schmidt om Wiborgs Läns Segelförening, sid. 10 och Marja Engman om Alma Söderhjelm, sid. 13.

Om aktuella händelser i Viborg berättar Sandelin i en artikel om gravgården Sorvalis pånyttfödelse, sid. 19 och Andersin om autonomitidens utställning på slottet, sid. 14.

Bland reportagen och kåserierna behandlar Floman skolelevernas möte 2009, sid. 3 och frågan om vem som numera huserar i de gamla svenska rummen, sid. 8, Silius rapporterar om Agricolabystens avtäckning, sid. 1, Andersin om Vikingaborgen norr om staden, sid. 6 och Floman om den eviga frågan om vilken som är bättre Åbo eller Wiborg, sid. 3.

Arkeologin står Dr Aleksanteri Saksa för i en översiktsartikel, sid. 7, Andersin om den hemliga gången, sid. 3 och om ett vindsfynd från sekelskiftet, sid. 6.

Bokspalten, sid. 16 innehåller recensioner av fyra nyss utkomna böcker: Bok om konstnären Viktor Svaetichin, Släktbok med wiborgs-slakter, Wiborg sedd med skriftställarens ögon och Jacob Judéns samlade skrifter.

Den gamla bysten utanför den numera förstörda Domkyrkan. Matti Siparis samling.

Kära läsare

Glädjeämnena är få i nuvarande Wiborg – den ekonomiska krisen har slagit hårt mot invånarna och företagen. Därför noterar vi med tacksamhet några få toppar: invigningen av utställningen på slottet om autonomitiden i Wiborg, öppnandet av det internationella kongresshotellet Victoria och den ökade säkerheten på gatorna. Utställningen, som blivit mäktiga populär bland ryska ungdomar och barn, visar de nuvarande invånarna att det funnits ett välmående och internationellt Wiborg redan under kejsartiden långt innan man försökte från rysk sida förryska Finland och långt innan Lenin och hans kumpaner förstörde allt i sitt hemland. Hotell Victoria å sin sida öppnar vägen för internationella konferenser och bjuder på förstklassig mat, dryck och husrum, som många finländare redan provat på och funnit

gott. Wiborgs Nyheter presenterades på Aalto-biblioteket för femte gången för en 50-hövdad, intresserad rysk publik, vilket är bara ett av många bevis på att ryssarna blivit allt mer intresserade av vår gamla stads historia. Vi wiborgare i exil har kanske glatt oss åt tågförbindelsens effektivitet och möjligheten att via Saima kanal visumfritt få besöka staden – men någon större förbättring i förbindelserna får vi nog ännu vänta på. Ett av våra glädjeämnen är att nyhetsflödet till Wiborgs Nyheter inte ser ut att sänka. Varje år har man utan större möda fått ihop minst tjugo sidor text och bilder. Får se hur länge?

Utgivare av Wiborgs Nyheter är Föreningen 7 januari r.f. Teamet "Tidningshuset Wiborgs Nyheter" har som tidigare Annika Helkama-Tötterman som "verkställande direktör", Hans

Andersin, som "huvudredaktör", Emer Silius som "stjärnreporter", Rainer Knapas, som "redaktör för historiska avdelningen", Marianne von Wright, som "redaktör" och Helena von Alfthan som "redaktionssekreterare". Huvudredaktören emeritus Per Erik Floman har åter bidragit med ett stort antal artiklar och bilder. En god och pålitlig författare har vi i skriftställaren Carl Fredrik Sandelin.

Vi tackar våra skribenter, bildleverantörer, korrekturläsare och annonörer!

Redaktionen

Redaktionen adress:
c/o Annika Helkama-Tötterman
Mellstensv. 9, 02170 Esbo
tfn 0400-414 308

Vi firar 7-januarisoaren

lördagen den 16 januari kl. 18.00

**på Riddarhuset
Riddaregatan 1**

Frack el. mörk kostym

**Balen med anor
1835 - 2010**

Skolflickor och -jassar på bettet

Den 18 april 2009 var det dags igen för de seglivade eleverna vid Wiborgs svenska skolor att samlas för lunch på Handelsgillet (i Helsingfors). Nedre gränsen för deltagarnas ålder hade justerats en smula så man hade en representant för barnträdgårdarna med och spisande skolbarn var hela 39, varav 9 av hankön.

Detta evenemang tycks ha en stark dragningskraft på de trogna wiborgarna, ty i vimlet kunde man upptäcka inresta inte bara från det fjärran Åbo, Vichtis och Raseborg utan även från Sverige. Den sistnämnda deltagaren var Daan van Berlekom. Utrustade med gott humör, silverne lockar, käppar och rollatorer bänkade man sig vid fem bord. WN:s societetsreporter kunde bland dem upptäcka åtminstone fyra, som uppflyttats till klass 90 plus.

Festlunchen började med välkomsttal av organisationskommitténs ordförande René Lardot, som utbringade den traditionella skålen för vår hemstad. Mat frambars och bestod av silkeslen sparrissoppa, gös och vit-chokoladmousse med marinerade björnbär. Under ledning av maestro Magnus Wangel klingade snapsvisorna friskt, men den verkligt stora musiken fick man lyssna till i Folke Gräsbecks tappning. Det var ju en ära för de här eleverna att ha besök av en av landets mest framstående pianister, musikk doktor på köpet. Det finaste var dock att wiborgskt blod pulseerade i hans musikaliska ådror; bland folkskolisterna fanns nämligen hans fru moder Lavonne, född Bourgeois-Wickström, jämte moster Bernice och yttermera musikpappa Gottfrids småkusin i ett hörn.

Ett piano hade lyfts in och fick nu sig påspelat ett mycket spirituellt upplagt program. Inledningen var den polonaise av Chopin som vi känner från sjundejanuari balen. Därefter hyllades våren med två stycken av Sibelius med blomstermotiv och så kom en verklig pärla av påhittighet, en ballad av Sibelius ur den karelian-

Pianisten Folke Gräsbeck vid sidan av modern och mostern, Lavonne Gräsbeck och Bernice Brummer, båda födda Bourgeois-Wickström. De övriga vid knatteligans bord: Margita Saris f. Lund, Barbro Wallgren, f. Reihe, Eva Stewen, f. Brunow, Doris Harkimo, f. Hackman och Hans Andersin. Foto Atelier Nyblin.

ska sviten som handlade om Wiborgs Slott på Karl Knutsson Bondes tid i mitten av 1400-talet! Det var han som avmålats av hr Falkman på en känd tavla, som hänger i Presidentens slott och där ses slottshövdingen bege sig till Stockholm för att väljas till rikets konung. – De entusiastiska eleverna uppvaktade med blommor, vilket konstnären kvitterade med cissmollvalsen av Chopin. Inte nog härmed. Eleven Hans Andersin redogjorde för arbetena för uppställandet av den utställning om autonomitiden, som snart skulle invigas på Wiborgs slott. Heder åt den arbetsgruppen, som i två år jobbat med projektet och vars medlemmar presenteras på annan plats i detta nummer.

Heder och tack också till festarrangörerna som, förutom chefen René

Folke Gräsbeck i sitt rätta element spelande Sibelius. Foto Atelier Nyblin.

Lardot bestod av Gunvor Biström jämte hjälpsam dotter, Kati Zeidler, Barbro Wallgren, Margita Saris, Ingeborg Hildén och Magnus Wangel. Det är mycket och värdefullt som förtlö-

pande i vår krets görs för wiborgsminnet, tycker

Ludvig i vimlet

Donuad Kuusakoski (f. Kuschakoff)

Kuusakoski – mästare på återvinning

Bolaget Kuusakoski grundades i Wiborg för 95 år sedan av Donuad Isaksson Kuschakoff under namnet Karjalan Lumppu- ja Romuliike. Han ändrade 1934 sitt namn till Kuusakoski och bolaget har fortsatt i familjens ägo och regi till våra dagar. Kuusakoski visade att man kunde tjäna pengar på återvinning också under kristider. Först var det huvudsakligen lump man förädlade, senare metallskrot. Företagsköp hörde också till Kuusakoskis strategi. De förde bolagets verksamhet till Helsingfors och så småningom till utlandet, vilket var lyckligt med tanke på att man inom kort skulle vara tvungen att flytta från Wiborg. Namnet på det nya delägda bolaget var Metall- ja Villateollisuus O/Y och senare Oy Moser Ab. Dessutom hade bröderna Victor och Rafael Kuusakoski grundat bolaget Romutus Oy. Kriget fordrade både textilier och metall och efterfrågan på dessa material fortsatte att öka också under efterkrigstiden bl.a. på grund av importrestriktionerna. Donuad Kuusakoski dog 1946 men han hade i god tid sett till att sönerna Victor och Rafael blivit redo att ta över de olika bolagens ledning. Bolaget fick en verklig lyckospark i och med att fredsfördraget förpliktade staten till att förstöra största delen av flygplanen och Kuusakoski fick uppdraget att se till att skroten återvanns. Bolaget fick nu en god start för sin senare specialitet, nämligen smältning och återvinning av aluminium.

I början av 1960-talet var tiden mogen för att konsolidera och fusionera de olika bolagen under ett tak och Kuusakoski Oy bildades. Man opererade snart i hela Finland och resten av världen inklusive Ryssland. Till Viborg kom bolaget tillbaka 1993 med samma återvinningssida som 1914. Verksamheten har för tillfället slutats där nu.

Bolaget, som familjen äger, heter numera Kuusakoski Group med över 30 koncernbolag, bland dem återvinningsbolaget Kuusakoski Oy och gjuteribolaget Al-teams. Koncernen har över 3000 anställda och omsättningen har överskridit det magiska miljardstrecket.

ALFTA Ikv

*Finn en miljö
värd en äkta Wiborgare
Hitta det underbara
Umbrien*

www.taloitaliassa.fi

Bildsvep över hela församlingen. Vid René Lardots bord finner vi den långväga gästen Daan van Berlekom. Foto Atelier Nyblin.

Åbo versus Wiborg

Lite bränsle för knutpatriotiska fejder

Det är en tidig och vacker sommarkväll, närmare bestämt den 9 juni 2009. Det är tyst på redaktionen, kollegerna är på sommarbete. Dejourerande reportern har tänkt utnyttja friden till att skriva ett kåseri, som han ren en tid funderat på. Det skulle handla om rivaliteten mellan de två gamla städerna Åbo och Wiborg. Döm om hans förvåning när det efter TV-nyheterna spelas upp ett program, som handlar just om detta. Låt vara sett ur en annan synvinkel än den reportern haft i sinnet.

Televisionsprogrammet gick ut på att visa att dagens Wiborg är en vackrare stad än den medeltida kollegan i väster. Bildreportagen och intervjuerna framhävde att man efter krigen, trots förstörelsen och vanskötsel, i Wiborg prioriterat renovering av gamla hus medan man i Åbo hejdlöst rivit gamla byggnader och ersatt dem med förfärliga flervåningshus.

När man som wiborgare sammanträffar med åbobor är det inte ovanligt att det raljeras friskt om den egna stadens företräden. Åboensarna tar lätt på näsan om man påminner dem om att Karelens huvudstad var Finlands näst största stad i slutet av trettioalet. Om man extrapolerar befolkningstallet kommer man till att Wiborg, om vi hade fått styra utvecklingen, i dag skulle ha närmare 200 000 invånare.

Aurastadens största stolthet är, förutom att ha fungerat några futtiga år som storfurstendömet huvudstad, med rätta åldern, respektive dess akademiska status och säte för ärkebiskopen. Vi hade ju inget universitet i Wiborg, ehuru planer ren fanns på att därstädes grunda en handelshögskola. Man samlade redan medel för detta, men kriget kom emellan och de fonderade medlen hamnade i en stiftelse, som understöder bland annat patriotiska förehavanden och merkantila studier.

Vad arkitekturen beträffar har i båda städerna eldsvådor och bomber haft en stor betydelse, dels som utplånare av det gamla, dels har de skapat plats för nya initiativ, där effektivitet spelat en större roll än pietet. I motsats till Åbo har denna tidnings hemstad dessutom råkat ut för mängder av belägringar och krig på marken. För att inte tala om att Wiborg tre gånger, 1710, 1940 och 1944 hamnat under ryskt och sovjetiskt valde.

Åbo orienterade sig, förutom mot sitt välmående uppland, mot Sverige

medan Wiborg i högsta grad präglades av närheten till Ryssland. Här må inflikas att tv-producenten myntade uttrycket ”Wiborg är Finlands bäst bevarade medeltida stad”.

I något skede av debatterna brukar wiborgarna plocka fram sitt trumfkort: den i särklass mesta mångspråkigheten med vidhängande kulturmix.

Tre små tvisteämnen

Han som nu håller i pennan, så att säga, brukar råka ut för heta diskussioner om vilken av de trätande städerna som var först på plats när det gällde tre områden: teatern, tennisporten och apoteksväsendet.

Teatern

I år har Åboborna med berättigad stolthet firat Åbo svenska teaters byggnads 170-års jubileum. Härvid har man påpekat det heroiska i att detta hus från år 1839 vore Finlands äldsta teaterhus av sten (det fanns tidigare ett antal i regel nedbrunna träteatrar i landet). Men mig veterligen blev Wiborgs teaterhus färdigt år 1834 och vi har aldrig försummat att pointera att det var landets första.

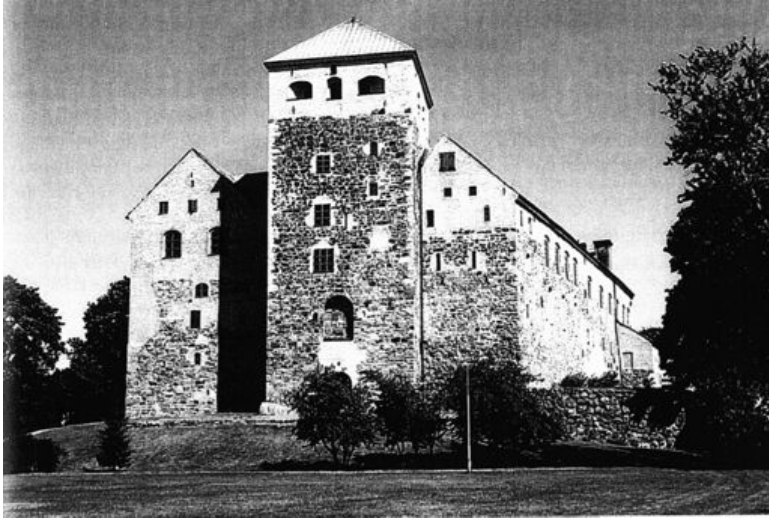
Det må nämnas att Wiborgsteatern, som låg i hörnet av Vaktorns- och Possegatorna men totalförstördes under krigen, var ritad av arkitekt A. F. Granstedt, som varit C.L. Engels närmaste medarbetare vid Intenden-

turkontoret. Som en kuriositet kan här inflikas att Engel själv hade ritat Åbo teaters fasad. – Den wiborgska teatern, som under de första decennierna användes av gästande teatergrupper och lokala amatörgrupper, låg i samma kvarter som Rådhuset och Societetshuset, vilka alla tre var internt sammanbundna. Därigenom kunde t.ex. sjundejanuarifestligheterna börja med teaterföreställning, fortsätta med supé på Socis och sedan kulminera med dans i Rådhusalen.

Om man vill vara elak kunde man fråga sig om de goda åboensarna med uttrycket ”landets äldsta teaterhus av sten” menade att Wiborg inte passar under begreppet ”landets”?

Tennisen

I egenskap av f.d. ivrig tennisspelare har denne reporter vid konfrontationen med den nobla, vita sportens åboensiska anhängare ibland roat sig åt munhuggande beträffande vem av oss som ska ta till sig äran av att ha introducerat tennisporten i Finland. Jag kan, på grund av tilltagande ålder inte dra mig till minnes deras motive-ringar. Den wiborgska varianten går ut på att det var Hackmännen som i slutet av 1800-talet importerade tennispelet från England. The conventional wisdom är ändå att landets äldsta tennisklubb, enligt Tennisförbundets historik 1981, hade grundats den 29 april 1898, och hette Wiborgs Lawntennisklubb, WLK. – Finlands

Tennisförbund självt tillkom år 1911. Måne det inte var så att en och annan privatperson med tillgång till tennisplan, varav det finns fotografier bl.a. från Herttua vid Wiborg, Helsingfors och Fredrikshamn, införde sporten. Men i organiserad form, klubb och tävlingar och allt det där, torde Wiborg kunna slå sig för det kollektiva bröstet såsom den förste. I raden av ärevärdiga tennisklubbar följde så Åbo Lawntennisklubb och den för huvudstadsborna välbekanta HLK.

Som ett efterföljansvärt kuriosum kan nämnas att när tennisen, från att ha varit de välbärgade familjernas privilegium, demokratiserades och WLK fick några hundra medlemmar och därmed blev finskdominerat, hittade man på en finurlig lösning på namnfrågan. Man bytte namn till Viipurin Tennis Seura – Viborgs Tennis Sällskap. Härigenom kunde förkortningen VTS användas på båda språken.

Apotekarnas förstfödslorett

Professor Stig Jaatinen, reporterns klasskamrat och gode vän, skrev en gång i denna tidning en lång kria om sin fars apotek. Han redogjorde för dess anrika historia och i Wiborg var det, vad annars, omtalat som Finlands äldsta apotek.

Detta behagade dock inte apoteksfansen i Åbo, som hade liknande ambitioner. Det finns emellertid en rimlig förklaring till denna träta. Ett citat ur

Jaatinens intressanta utredning visar att frågans formulering ger olika svar. Såhär kvad vår gode professor:

”Petter Gottfred, som redan tidigare hade verkat som ”stads- och landsmedicus” i Wiborg, ansökte och erhöll den 18 mars 1689 de första privilegierna för ett apotek i Wiborg. Gottfreds far hade varit apotekare i Uppsala, och då han (sonen, sättares anmärkning) där gått i lära var han väl skickad för sitt yrke. Han kom dock av någon okänd anledning att dröja med själva grundandet av apoteket och måste ingå med en ny privilegieansökan, som dock beviljades samma år den 6 juni.

Under tiden hade Albrecht Johan Relay erhållit privilegier för ett apotek i Åbo den 2 juni 1689, varför frågan om vilket apotek som är det äldsta kan diskuteras.”

Red. är av den uppfattningen att apoteksspelet mellan de två gamla städerna står 1 – 1.

Slutligen må konstateras att våra vänner i Åbo nog har en enorm ”för-del”, för att använda tennisvokabulär: de bor kvar i sin stad. Wiborgarna får suga på minnena av teaterbiljetter, tennisbollar och recept. Men det är fritt fram för debatter av allehanda slag. Stå på er, kämpa för era revir och deras heder och ära! ”Konsequent oder inkonsequent – nur nicht schwanken!”.

P. E. F.

Fanns den hemliga gången mellan slottet och staden?

Ett envist rykte som länge cirkulerat i Wiborg, och som fortfarande berättas i det nuvarande Viborg, låter veta att det funnits eller finns en hemlig gång mellan slottets underjordiska gångar och staden. Gången har enligt sägen använts bl.a. av Peter den store. Transport av fångar från slottsfängelset till avrättning på det gamla stadshuset (nuvarande Tyrgils Knutssons torg) har också angivits.

J. W. Ruuth berättar i Wiborgs stads historia (1906, s. 131):

Det är högst sannolikt att den lönngång, vars minne af traditionen bevarats till vår tid och hvars mystiska tillvaro framkallat så många gissningar, byggdes under denna period (1500-talet).

1561 års räkenskaper förmåla, att detta är en vall eller förbindningsmur byggdes emellan slottet och staden. Hela sundet avstängdes förmedelst tvenne pålväggar och vattnet utötes ur detsamma. Sedan uppfördes på den uttorkade bottnen en låg vallmur tvärs över sundet, hvarpå pålväggarna avlägsnades så att vattnet åter flöt tillsammans. I samma räkenskap talas därjämte

om murningen af en gång under vallen mot staden’. Med vallen mot staden kan på detta ställe knappt förstås något annat än nyssnämnda föreningsbank, genom (eller under) hvilken således lönngången torde blifvit ledd.

Tunnelns ingång på slottssidan synes på folkspråket hafva kallats ’Matin reikä’. Denna beteckning återkommer flera gånger senare som namn på ett ställe nära den bastion som vette mot staden”. Lönngången omtalas sedan flera gånger som föremål för reparerande åtgärder. Ruuth fortsätter: ”Däremot känner man inte till med visshet, på hvilket ställe i staden lönngången slutade. Traditionen utpekade dock främst en källare i nuvarande Peranderska huset (numera också kallat Weckroothska huset) midt emot högvakten såsom utgångspunkt för en underjordisk gång till slottet ... Såsom platser där lönngången utmynnade, har af traditionen också uppgifvit än f.d. biskopshuset, än gamla domkyrkan än det Schröderska huset m. fl.

Färska uppgifter står till hands i Otto-

Iivari Meurmans rapport till Fornminneskommissionen som Lilli Kojamo citerar i sin pro gradu avhandling (rapporterad i förra numret av WN). Meurman rapporterar 1936 om flera fall av vittnesmål rörande den hemliga gången. Rapporten innehåller två berättelser som tydligen berör samma sak: En person vid namn Henry Söderman förtäljer att hans brors skolkamrat hade bott i huset som numera kallas Weckrooths eller Peranders hus vid Tyrgils Knutssons torg och gått genom en gång som började i husets källare. Han hade följt gången till vattengränsen. Tauno Mantua i Lahtis hade berättat motsvarande historia från den tid 1907–1909 då hans föräldrar bodde i samma hus. Han hade undersökt en ugn i grannhuset på tomt nr 3 och trängt in i den hemliga gången så långt att han hörde vattnet droppa. Ytterligare hade han funnit att gången hade två grenar som båda murades igen på order av ryska gendarmar.

Saga Alfthan rapporterar att en av hennes arbetskamrater vid Tekniska högskolan, Aini Koch (1903–1991), gift med och skild från Eero Vilhelm Lund, brukade berätta om att de i sitt bostadshus (adress Tyrgils Krutssons

torg 1, enl. Telefonkatalogen 1939) hade en dörr som ledde till den hemliga gången. Dörren var omsorgsfullt låst och inspekterades av myndigheterna med regelbundna mellanrum.

Juha Lankinen har på en karta 1982 med en streckad linje antytt var gången kunde ha varit (se kartan på sid.7, i artikeln av Aleksanteri Saksa).

Slottet rapporterar att det numera igenmurade underjordiska systemet av gångar hade flera grenar som kunde ha varit ingångar till den hemliga gången.

Svaret på frågan är ja, det fanns (eller finns) en hemlig gång mellan husen vid torget och slottet. Men man frågar sig varför gången aldrig undersökts noggrannare. Antagligen beror det på att slottet ända fram till vinterkriget var militärt område och att myndigheterna förbjöd att göra noggrannare utgrävningar. Ett sätt att utröna sanningen vore att åter dämna upp vattnet i sundet eller, mera realistiskt, att sända ned en dykare till sundets botten. WN står beredd att rapportera!

HA

Jos siull’ on snaijuu,
juo Sergejffin tsaijuu

Toppen
Sergejffs Java te
i koppen!

OY SERGEJEFF AB
Löjtnantsv. 10
00410 Hfrs
tel. 532 041 fax 532 045
www.sergejeff.fi

Släkten står på trappan – 1933

Carl Fredrik Sandelin

Släkten står på trappan – detta tack-samma motiv för ett fotografi när släk-ten-familjen är samlad. Ofta för att fira en högtidsdag. Sex av Alice och Wil-helm Hackmans tio barn ”står på trap-pan” vid altanen mellan pelarna, som var karaktäristiska för det hackmanska stamgodset Herttuala vid Kivisiltasun-det, som förenade Suomenvedenpohja norrom staden med Wiborgska viken. Deras sista barn, det sjunde i livet, Jully Gripenberg, var inte närvarande. Det fjärde barnet, dottern Marianne af Frosterus, dog 21 år gammal 1894 kort efter att ha fött en son, Berndt, i sitt äktenskap med Robert af Frosterus. Även det femte barnet, sonen Johan Fredrik (Fred), min morfar, var död. Han avled 1925, sju månader efter fa-dern Wilhelms död. Sonen Woldemar, som var Jullys tvillingbror, dog 1886 i en ålder av tre år.

Wilhelm var född den 5 juli 1842, men enligt familjetraditionen är det hans äldre broders, generallöjtnanten Julius Hackmans 101-årsdag den 23 augusti som motiverat sammankoms-ten på Herttuala. Ett år tidigare var det stor fest när ”Europas äldste general”, som länge varit bosatt i Nizza, fyllde 100. På den festen fick artikelförfat-taren inte vara med, jag var endast sex år sommaren 1932, men nu sitter jag på trappan framför värdinnan på Hert-tuala, vitklädda grandetante, min mor-fars syster Anna Favre. Hennes mor, Alice, avled 1930 och då bosatte sig Anna och hennes make, kapten Georg Favre, i det stora hackmanska huset vid Norra vallen i Wiborg och bodde sommartid på Herttuala.

Herttualas historia

Redan på 1500-talet var Herttuala ett prebendegods (kyrkoegendom) och ännu i början av 1700-talet nämns går-den som underlydande Wiborgs Norra församling (Siikaniemi församling) och kallades prästbol. Tsar Peter erövrade Wiborg år 1710 och förändringar följde. Höga ryska tjänstemän och mil-itärer erhöll donationsgods och Hert-tuala ingick på 1730-talet i den dona-tion på hela 251 hemman som tillföll general de Coulon. Besittningsmän-nen växlade. Åren 1769–1775 besatt överste von Udam Herttuala, men hans änka Louise sålde 1776 krono-hemmanen Herttuala och Tuuttila till rådmannen i Wiborg, kollegierådet Johan Friedrich Laube. Laube var gift med Helena Haveman – också hon kom från en tysk wiborgsfamilj. De hade en dotter, Marie Elisabeth, född 1776, som 1799 gifte sig med handlanden Johann Friedrich Hack-man, som 1777 anlänt från Bremen till Wiborg. Ett halvt år efter bröllopet dog paret Laube i influensa och pa-ret Hackman ärvde Herttuala och ett stenhus vid Karjaportsgatan. J. F. dog redan 1807 medan Marie levde ända till 1865. Herttuala ärvdes av äldste sonen J. F. Hackman d. y. som införde stora moderniseringar på gården – vat-ten leddes till köket, orangeriet och få-huset och även i trädgården inrättades vattenposter.

Orangeriet och trädgården var Ma-rie Hackmans skapelse. Med hjälp av trädgårdsmästare från Petersburg och Magdeburg växte där sällsynta fruk-ter och blommor. Zachris Topelius

och hans hustru företog 1851 en resa i östra Finland. De besökte bl. a. Mon-repos och Herttuala. I sin skildring av resan skrev Topelius att trädgården på Herttuala överglänste Monrepos och han nämnde som exempel ananas, persikor och vinrankor. De som var yngst när det aktuella fotografiet togs minns ännu idag parken och blomster-odlingarna på Herttuala.

År 1879 dog J. F. Hackman d.y. och Herttuala övergick till äldste sonen Julius, som emellertid sålde gården åt brodern Wilhelm. Julius tog avsked ur ryska armén efter en framgångsrik karriär och bosatte sig år 1880 med hustrun Elise i Nizza.

Det gamla karaktärshuset på Hert-tuala nedbrann 1818 och det finns varken avbildat eller beskrivet. Den nya huvudbyggnaden uppfördes 1819 efter ritningar av den italienske arki-tekten Martinelli, som var verksam i S:t Petersburg och även ansvarade för omändringar av corps de logiset på Monrepos. Med sin höga kolonnad representerade byggnaden nyklas-sicismen. En ovanlighet på den tiden –som även bevarades – var att man från altanen steg rakt in i salongen. På fotografiet ser vi inte kolonnadens alla åtta höga pelare. J. F. Hackman d.y. förstörde på 1870-talet byggnaden till det format och utseende som den hade ända till förstörelsen sommaren 1944.

De sjutton vuxna

Och nu till personerna, stående från vänster till höger:

Seidi (Pian) Hackman (f. Lindblad) och bredvid henne maken Gustaf Wil-helm (Gulle) Hackman, son till Karin och Fred Hackman. Gulle, en omtyckt morbror, bodde i ”lilla villan” på Kivi-

ranta med sin familj. Varje kväll hörde mina syskon och jag, och några kusin-er, när han gick över gårdsplanen för att kontrollera att vi inte lämnat t.ex. tennisracketar ute och att dörren till ”kopukkan” (ett stort förvaringsut-rymme för allt mellan himmel och jord i ”stora villans” sidobyggnad) var stängd. Bredvid Gulle står Hedvig (Heddy), f. Hackman, dotter till Alice och Wilhelm och änka efter hovrätts-rådet A. V. Brunou, som 1913-1914 satt åtta månader i Kresty-fängelset för att, tillsammans med andra ledamöter av Wiborgs hovrätt, ha motsatt sig lik-ställighetslagens verkställande. En pe-lare, och bredvid den i mörk klänning Alice (Ali) Thesleff, syster till Heddy och änka efter stadsläkaren Theodor Thesleff. Bredvid henne står i mörk kostym kapten Georg Favre, som gifte sig 1888 med Anna Hackman. Han dog 1935. Åren 1902–1926 bodde Anna och han i disponentbostaden i Sorsakoski, Hackman & Co:s finsmi-desbruk. Åren 1927–1930 hyrde de Villa Ekudden i Mejlans i Helsingfors för att efter Alice Hackmans död 1930 flytta till Wiborg. Deras äktenskap var barnlöst.

Bakom Ali och Georg skymtar, tro-ligen, Alice och Wilhelms tredje son Wilhelm (Lalli) och hans hustru Elsa, född Snellman. Lalli var veteranär men i början av seklet hade han verkat som förvaltare på Herttuala och på Sorsakoskis huvudgård Haringalaks. Och sedan har vi den vitklädda värdinnan själv, Anna Favre. Både hon och Ge-org håller en hand på en hunds huvud; en schäfer, antingen Rea eller Harras. Anna kunde vara översvallande och frikostig men även tillbakadragen. Holger Thesleff har berättat att det var nästan som en kommendering för familjerna Brunou och Thesleff, som sommartid bodde i två villor vid stran-den, att dagligen infinna sig klockan fyra (eftermiddagskaffe?) för att um-gås med – uppvakta – Anna. En jour-fixe, varje dag, när hon tog emot. Men minnet av henne är dock ljust. Det var tungt för henne – som för så många an-dra – att tvingas lämna Wiborg hösten 1939. Det stora hemmet och Herttuala. Hon bodde några år i en liten lägenhet i Bortre Tölö och de sista åren av sitt liv i en trävilla i Röykkä i Nurmijärvi. Hon dog 1948. I familjekretsens skäm-tade man om ”arvtanten”, ”ärpis”. I sitt testamente bestämde hon bl. a. att en (rätt betydande) engångssumma skulle betalas åt ”min hushållerska Karin Hirvonen, som troget tjänat och ömt vårdat mig”.

Framför pelaren i mitten står Mar-

git (Maisie) Hackman, född Ekström och gift, i hans andra äktenskap, med Alice och Wilhelm Hackmans son Henry, som står bredvid henne. Henry var utbildad forstmästare och blev efter faderns och brodern Freds död 1925 Hackman & Co:s ledare tillsammans med brodern Leo och Ed-vin Ekström. Henry tog initiativet till cellulosafabriken i S:t Johannes. Han bodde med sin familj på Lyykylä gård nordost om Wiborg; firmans största egendom i Wiborgs län, inköpt 1874.

Så följer Mary Hackman, född Ja-cobsson. Hon gifte sig 1908 med Leo Hackman, som står bredvid henne. Hon levde ett långt liv. Många minns hennes 100-årsdag år 1987 – hon avled 107 år gammal. Leo, som var ingenjör till utbildningen, uppförde 1926–1927 på en från Herttuala utbruten parcell, ett vackert tvåvåningshus av sten, ritat av Uno Ullberg. Huset förstördes av en granatexplosion sommaren 1944, men stengrunden och en del av bryg-gan finns alltjämt kvar. Leo under-stödde konststrävandena i hemstaden – en tradition inom familjen. Brodern Fred var ordförande för föreningen Wiborgs Konstvänner 1904–1925. Leo efterträdde honom och kvarstod på posten ända till sin död 1948.

Efter Leo kommer min mamma, Marianne f. Hackman, finländsk ten-nismästarinna under en lång följd av år trots att hon var fyra barnsmamma och att träningsmöjligheterna i Jakob-stad, där vi bodde åren 1925–1935, var dåliga. På fritiden läste hon mycket och lade patiens. Sedan Birgitta (Bir-git), Mary och Leos dotter, som senare samma år gifte sig med franske träva-ruagenten Jean Rozat, som senare med iver ställde upp när vi spelade kortspelet Fusk. Så ett litet frågetecken, men personen bör vara Mairi Hackman, född Zilliacus och hustru till min mor-bror Johnny. Och sedan Mary-Anne, (Meije), Birgits syster, som på grund av en sjukdom i barndomen var tvung-en att använda käpp. Vid Meijes sida står Ali Thesleffs äldste son, läkaren Claudius (Claudi), som var specialist på veneriska sjukdomar, och bredvid honom hans hustru Magda (Maggie), född Wikman.

Barnen och frånvarande

Och framför dessa sjutton vuxna sit-ter tio barn på trappan. Från vänster Mairi och Johnny Hackmans son Fredrik (Eja) senare känd som seglare, fotograf och TV-redaktör, en vän för

livet ända till hans död 2009. Bred-vid honom Maggies och Claudis son Holger, även han senare en hyllare av segelsporten vid sidan av grekisk fi-lologi och Platon-forskning. Sedan är artikelförfattaren i tur; jag suger inte på tummen fast det kan se så ut. Hol-ger, Eja och jag var födda inom tretton månader 1924–1925. Efter blommor och blad, i profil, lilla ljusa Christina Helene (Kitty), Pian och Gulle dot-ter, som dog redan följande sommar endast fyra år gammal. Bredvid henne sitter min yngre bror Peter, som var drygt tre år den sommarn. Drömmer han redan om att bli skald och konst-när? Bredvid honom är Ebba Hart-man, dotter till Karin (Kaja) Brunou och majoren Gunnar Hartman. Senare kände vi Ebba som fru Valentini. Föl-jande är Maria (Nuppe) Hackman, Ejäs yngre syster, som senare blev ke-ramiker och gifte sig med Carl Dahln och fick Sverige som nytt hemland. Hon dog 2007. Följande två flickor är mina äldre systrar, Karin och Britt-Marie (Pipa). Karin studerade kemi och blev virolog medan Pipa gifte sig tio år senare med Helge Packalén, ivriga bridgespelare och föräldrar till fem barn. Den sista flickan i raden är Barbro Hackman, dotter till Maisie och Henry. Åtta år senare gifte hon sig med läkaren Rolf Köhler. Är det en hund som på fotot klänger sig vid henne?

Det är några som saknas på foto-grafiet. Var är mormor Karin Hack-man, Freds änka, kallad Oma och Omiskan? Vi var många som kommit från hennes villa Kiviranta vid Suo-menvedenpohja, mittemot Monrepos. Men, av fotot att döma, inte hon. Min pappa Carl Victor och morbror Johnny hade troligen återvänt till sina arbeten efter semestern. Pappa var läkare i Ja-kobstad och Johnny, som var humanist till utbildningen, arbetade som proku-rist på Finska Socker. Borta är också Heddys son Harald, sedermera justi-tieråd, hans hustru Gunvor (Toto) född Selin, vars far, även han, satt i Kresty-fängelset, och deras dotter Eva, som vid tiden för fotot ännu inte fyllt fyra år. Sjutton år senare gifte hon sig med blivande generallöjtnanten Wilhelm Stewen och blev trebarnsmamma. Och var är Berndt af Frosterus, agro-nomen, som inte hade lång väg till Herttuala från Rääsä gård?

Släkten stod på trappan. Sju av de då närvarande är alltjämt i livet. Men 76 år har gått. Nu, vid årsskiftet, är mina tre syskon och jag sammanlagt 338 år gamla.

 RTL-TRAFO

RTLs dotter Zao Trafo med 200 damer lindar dagligen i Havisviken i Viborg.

Vill du veta mera? Ring Vova Ilivitzky i Helsingfors, telefon +358 40 900 2172

Magnus Gadd – stadsläkare i Wiborg

Hans Andersin

Stadsläkare Karl Magnus Gadd var en populär personlighet i Wiborg under flera årtionden. Undertecknad kommer ihåg honom och hans talrika familj från Niemenlauta, där familjen vistades varje sommar från sekelskiftet ända fram till krigsåren. Om vintrarna bodde de huvudsakligen i Wiborg. På grund av sin långvariga vänskap med de övriga Niemenlauta-familjerna Andersin och Simberg blev Gadds en självklar och integrerad del av sommarfirandet. Detta ser man av gästböcker, fotografier av familjetillställningar och av att Hugo Simberg använde familjen Gadds medlemmar som modeller för sina tavlor, bl.a. Den sårade ängeln.

Vi börjar med några genealogiska fakta. I Släktkalendern utgiven 1949 av P. Er. Gadd anges tre släktgrenar Gadd. Wiborgs-Gaddarna tillhörde den andra släktgrenen, som härstammade från Magnus Gabriel Gadd (1715–1757), länsman i Lembois och Vesilax, gift med Maria Elisabet Montan, född 1722. Deras sonson kommerserådet i Helsingfors Fredrik Adrian Gadd (1794–1871), gift 1825 med Sofia Juliana Weurlander (1800–1869), hade fyra söner av vilka följande två hade barn som hörde till dem som huvudsakligen bodde i Wiborg och regelbundet besökte Niemenlauta tillsammans med sina familjer och hyrde in sig på olika villor:

Otto Viktorinus Gadd (1831–1898), generallöjtnant och senator, chef för handels- och industriexpeditionen, senare för militieexpeditionen, gift 1866 med Natalie Rosalie Sjöman (1850–1937) hade barnen (Natalies bror generallöjtnant Johan Anders Nicolai Sjöman 1848–1912, ogift, morbror Kola, besökte också Niemenlauta, en gång med fartyget Eläköön):

1. Natalie Hildegard Gadd (Hilde), född 9.10.1867, död 12.7.1951. Gift 24.10.1892 med sin kusin stadsläkaren i Wiborg, med.lic. Karl Magnus Gadd (Manne) (1862–1939).

2. Sofie Adelaide (Deli) Gadd (1869–1937).

3. Otto Ludvig Nicolaus Gadd (1871–1931), f.d. tjänsteman vid ryska rikskontrollverket i Petersburg.

4. och 5. Tvillingarna konteramiral Georg Ture Engelbert Gadd (1873–1948, bodde i Danmark) och Axel Bruno Adalbert Gadd (1873–1874).

6. Alexander Gideon Adalbert Gadd (1875–1960), konteramiral.

7. Bernhard Alarik Eugen Gadd (1876–1898);

8. Rosalie Julia Gertrud Gadd (1877–1884);

9. Valdemar Viktorinus Gadd (1881–1882);

10. Olga Rosalie Dagmar Gadd

(1885–1966), ingenjör, sjukgymnast med ”elektriskt kabinett”.

Alla utom de som dött före sekelskiftet hörde till sommargästerna på Niemenlauta.

Johan Magnus Gadd (1834–1891), fil.mag., lektor vid Tavastehus gymnasium, direktör vid Städernas allmänna brandstodsbolag. Gift 1:o 1858 med Rosalie Elisabet Sirén (1835–1872) och 2:o med Linda Matilda Sirén (1848–1922). I första gifftet hade han bl.a. sonen stadsläkaren Karl Magnus Gadd (Manne), (1862–1939), gift med Natalie Hildegard (Hilde) Gadd (1867–1951).

Manne och Hilde hade följande barn

1. Gertrud Natalie Gadd (Gertie), född 23.9.1894, död 6.7.1969, fil.mag. prokurist vid NFB:s centralkontor.

2. Nelli Gadd, född 12.11.1895, död 17.10.1993, fil.kand. kemist vid Industrins Centrallaboratorium.

3. Adrienne Gadd (Adi), född 16.6.1897, död 17.9.1981. Gift 2.10.1920 med direktören vid Hackman & Co. Gunnar Eken Alexander Ekström, född 23.4.1897, död 30.7.1972. Deras son, Mårten Ekström, född 10.7.1929, gift med Barbara Degerman var även en ofta sedd gäst på Niemenlauta.

4. Magnus Adrian Gadd (Iko), född 12.9.1900, död 5.9.1968, hovrättsråd i Åbo. Gift 21.6.1933 med Helena Maria (Maja) Estlander, född 31.3.1910, död 2.4.2007.

5. Georg Otto Gadd (Otto), född 5.7.1906, död 6.8.1998. Fil.kand., kemist vid Industrins Centrallaboratorium. Gift 5.6.1936 med Göta Alexandra Ingström, född 28.8.1909, död 22.1.1996. De har barnen:

a. Monica Gadd, född 30.12.1937. Apotekare.

b. Sture Magnus Gadd, född 4.8.1945. Journalist. Anställd 1969–2005 vid Hufvudstadsbladet, senast som ledarskribent. Medlem av Helsingfors stadsfullmäktige sedan 1997.

Både Adi Ekström och Gertie Gadd fick stå modell för Hugo Simberg och är lätta att känna igen på några tavlor och etsningar. Deras syster Nelli Gadd berättade att hon sprang och gömde sig då hon såg Hugo S. eftersom hon inte ville sitta modell.

Karl Magnus Gadd (1862–1939)

”Farbror Manne” kallade barnen och ungdomarna denna trygga person. Han föddes i Tavastehus, där hans far var rektor vid Tavastehus lyceum. Han blev student 1881 från detta lyceum, som då redan var finskspråkigt, fil. kand., med. kand. och med. lic. 1892.

Vi citerar Wiborgs Nyheter 25.2.1939. Brages Pressarkiv: Efter

Wiborgs stadsläkare Karl Magnus Gadd.

att en tid ha varit läkare vid Pitkäranta bruk blev han biträdande stadsläkare i Wiborg 1895 och slutligen ordinarie stadsläkare 1899. Han kvarstod i denna befattning ända till 70 års ålder. Tidvals fungerade han även som t.f. överläkare vid länssjukhuset samt som t.f. läkare vid länsfängelset. Under den långa tid, dr Gadd innehade stadsläkarens värv i Wiborg genomgick stadens sjuk- och hälsovård en enormt stor utveckling. En mängd nya sjukhusbyggnader har tillkommit och sjukvården specialiserades allt mer, varvid stadsläkarens arbete växte. Trots detta utövade dr Gadd en rätt omfattande praktik och intresserade sig bl.a. i hög grad för föreningen Mjölkdroppens välsignelsebringande verksamhet.

Det var helt naturligt att en man med så mångsidiga intressen som dr Gadd även skulle bli anlitad i offentliga medborgerliga värv. Redan i början av sin Wiborgsvistelse blev han invald i stadsfullmäktige, som han under många år tillhörde och där han fungerat både som vice ordförande och ordförande, varjämte han suttit i flera kommunala kommittéer och nämnder.

Dr Gadd höll uppmärksammade föredrag och publicerade artiklar i pressen (och bl.a. i Finska läkaresällskapets handlingar). Såsom gammal nylänning och kurator i Nylands Nation omfattade dr Gadd, ehuru han ge-

Fr. vänster dr Magnus Gadd, Adi Ekström, f. Gadd, Mårten Ekström, Gunnar Ekström och Hilde Gadd.

Den gaddska sommarvillan på Niemenlauta på 1930-talet.

Familjen Gadd bodde i 1700-tals huset i hörnet av Vaktornsgatan och Biskopsgatan.

nomgått ett finskt läroverk städse med värme de svenska kultursträvandena i vårt land och såg i den svenska kulturformens bevarande en borgen för fosterlandets framtid.

Genom sitt urbana, fina och vänliga väsen, förvärvade han sig både som läkare, kommunalman och enskild person en talrik krets av vänner på vår ort.

Magnus Gadd bodde med sin familj i ett hus i hörnet av Vaktornsgatan och Biskopsgatan och senare i huset Norra Vallen 19. När han dog 1939 var skaran sörjande mycket stor.

Vi citerar Wiborgs Nyheter 28.2.1939. Brages Pressarkiv: För unga föräldrar, vid deras barns dödsbädd, var han en tröstare. De gamla och skröpliga väntade honom som på solens uppgång. Han visste att finna de rätta orden för envar. Djupa visdomsord, goda vänliga ord, manande ord där så behövdes. Man minnes dem livet igenom. Sina natters vila offrade han, sin medkänsla för de lidande gav han. Egen vinning sökte han ej. Hans skicklighet och hans säkra diagnos li-

tade man till. Det var ett närapå obegränsat förtroende man hyste till honom. Han har icke levat förgäves.

Natalie Hildegard Gadd.

Pozlednie novosti iz Vyborga

Spågumma med korp.

Vaktornet.

Reportage från en vikingaborg i Viborg!

Wiborgs Nyheter's nyfikne reporter hade redan för några år sedan hört rykten om existensen av en vikingaborg, Svargas (tidigare Svengard), i stadens utkanter och drog nu ut på upptäcktsfärd en mulen sommardag. I sitt följte hade han utom tolken Tatjana, borgens hövding Andrei Sergeevitch Nikolajev, dennes hulda assistent samt Andreis mentor Helga Nikolajevna Abakshina, alla väl beväpnade (med gott humör och berättarglädje).

Vi körde uppåt norr över Papula,

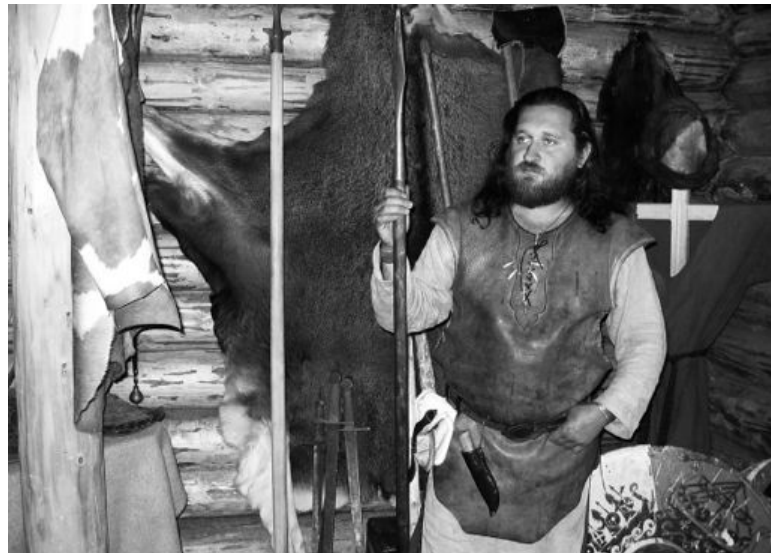
förbi Lavola, längs vägen mot Enso (Svetogorsk). Där, ca 16 km från stadens centrum fann vi Svargas. Vikingaborgen ligger invid Ihantalsjön ca 1 km söder om minnesmärket över en av de strider som räddade Finland från att bli ockuperat. Sjön heter numera Oz. Petrovskoe. För att inte föra läsaren bakom ljuset säger vi genast att vikingabyn inte är ett arkeologisk fynd utan ett fantasifoster med Birka och andra vikingaborgar som modell. Det är inte heller fråga om en Disney

World glansbild utan om en ganska enkel konstruktion som i sig är imponerande. Avsikten är att visa besökande vuxna och barn hur det ryska rikets förfäder varjagerna, eller vikingarna levde i vardagslag, låta dem få handgripligen känna på alla föremål, äta primitiv mat och t.o.m. övernatta i primitiva förhållanden. Alltså ingen museal "se men inte röra" mentalitet!

Vid ingången varnas för vikingar men den lilla vikingdockan med sin stukade näsa skrämmer ingen. Däremot är den livslevande spågumman med livslevande korp, något av en överraskning.

Väl inne på gården frapperas man av att allt som man ser åstadkommit på privat väg. Andrei Sergeevitch köpte en liten tomt (30x40 m) av samhället och byggde upp en modell i naturlig storlek av en vikingaborg bestående av flera stockhus omkring en sluten gård: hövdingshus med vapenhus, smedja, vaktorn, bostadshus, matsal för 120 personer, klockstapel och diverse förrådshus. Runtom borgen finns på allmän mark plats för spel och lekar, estrad och danslave. Djur av olika slag finns överallt.

Besökarna kommer i allmänhet i större grupper från hela Ryssland, maten beställs från Runda Tornets restaurang, dryckerna har man med sig. Innan man sätter sig till bords besik-

Viking med vapen.

tigas anläggningarna. Man kan delta i riddarspel, skjuta med pil och båge, kasta yxa och annat skojigt. För finländarna finns dessutom Ihantala minnesmärke att besöka och begrunda. Som ett exempel på vad som händer i vikingaborgen kan man nämna en fest 17 och 18 oktober 2009 för att hedra det 1000-åriga Litauen med baltiska riddarspel, utställningar, kurser i skomakeri och krukmakeri, o.s.v.

Hövdingen och ägaren Andrei Sergeevitch.

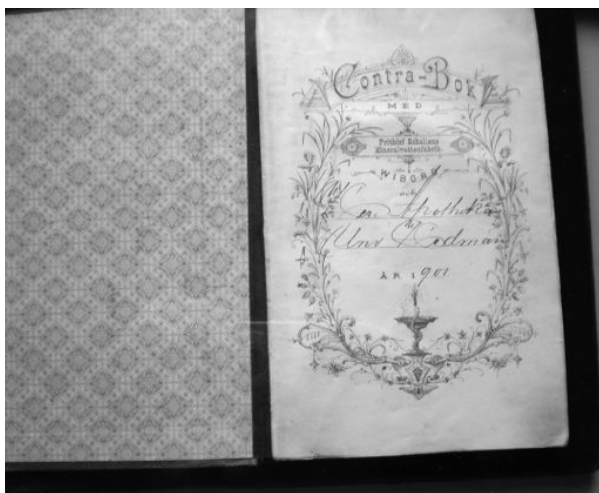
Sensationellt fynd på vinden

Man kan faktiskt ännu göra fynd i gamla källare och vindar i Viborg. Detta visas av att Vitali Dust, bekant från en intervju i Wiborgs Nyheter 2005, då och då finner någonting av intresse. Nu senast fann Vitali på det s.k. Guvernörshusets vind, Slottsgatan 22 (tidigare Katarinegatan) bland en massa bråte över 2000 föremål från slutet av 1800-talet och början av

1900-talet. Fyndet innehåller tryckt material, medicinpåsar, burkar och annat från apoteket vid Katarinegatan från tiden mellan 1882 och 1915. Apotekare vars material fanns bland bråtet var Herman Holmberg, Wilhelm Schwindt, Petter Uno Hedman, Karl Hällström och Aaro Harjanne. Materialet var utställt i Leninmuseet oktober–december 2009.

En del av fyndet.

Kontrabok för Uno Hedman.

Medicin för människor och kossor.

"Raset" Foto HA

Slottets murar rasar!

Förra våren gick en nyhet genom världspresen: Wiborgs slott rasar! Ett av Rysslands sju underverk (se förra numret av Wiborgs Nyheter) höll på att förstöras av vanskötsel och tidens tand. Sanningen kom småningom: Stenar i den yttersta vällen mot vat-

tengränsen hade på ett ställe fallit ned på strandremsan. Detta fenomen berodde på att det under vintern i vällen samlats vatten som när det frös och sedan smälte igen försakade raset. Felet reparerades på sommaren. Slottet står än!

HA

Det medeltida Wiborg – nya skikt i stadens historia

Denna artikel är ett sammandrag av en beskrivning som Viborgs stadsarkeolog dr Aleksanteri Saks avgivit år 2009. Översättningen till finska av det ryska originalmanuskriptet är av Galina Pronin, chef för Viborgs-centret. HA har skrivit sammandraget på svenska. Bilderna är tagna från Aleksanteri Saksas DVD-skiva som han gav 2009 åt Wiborgs Nyheter. Det planeras ett internationellt seminarium för arkeologi i Viborg 2010. Intresserade kan anmäla sig hos Galina Pronin, Viborgs-centret, helsinki@viipurikeskus.fi.

Trots att Viborg är välkänt såväl i Finland som i Ryssland är det okänt för de flesta att det relativt tjocka kulturskiktet i staden innehåller en underjordisk stad i trä, med hus, gator och välutvecklat avloppssystem. Vi har grävt fram en rad fynd av mynt, smycken och hushållsartiklar av metall, keramik, läder, trä och näver, som härstammar från 1400–1700-talen. Resultaten av grävningarna, som överläts till Viborgs slottsmuseum visar olika aspekter av medborgarnas liv under tre eller fyra århundraden. Först utgrävdes olika ställen i den södra delen av staden och nära rådstornet. Totalt har utgrävts ca 430 kvadratmeter av den äldsta stadens yta. Under 2007 bestod det arkeologiska arbetet i att platser hotade av nybyggnation i den gamla staden vid Gråmunkegatan och vid den forna bastionen Äyräpää inventerades. Totalt är det en yta på ca 3000 kvadratmeter som utgrävts på grund av nybyggnation.

De under de senaste tio åren utförda grävningarna inom den medeltida delen av staden uppvisar ett gemensamt mönster av flera lager trähus. Och i samtliga fall består de lägre skikten av mörkbrun jord med en massa flis, gödsel, halm och djurben, fiskeutrustning och rester av träkonstruktioner av stock. Dessa fynd har daterats till 1400- och till början

av 1500-talen. Byggnationen under dessa århundraden har koncentrerats till de bekvämare byggställena vid foten av stadens steniga kullar. Samtidigt byggs de första gatorna och dräneringsrören. Det finns anledning att tala om en snabb och nästan fullständig förändring av materiell kultur i staden, som till stor del under denna period fokuseras på handeln. Under det sista kvartalet av 1400-talet påträffas regelbundet mynt, främst svenska och revalska. Byggnadsverksamhet var väldigt intensiv, byggverksamhetens lager är belägna ovanför varandra och tillhör bokstavligen varje ny generation invånare.

Den urbana utvecklingen visas av de bränder som förekommit regelbundet i Wiborg: 1477, 1575, 1594, 1612, 1613, 1627, 1628 och 1652. De mest förödande av dem utplånade det mesta av staden och syns tydligt på våra grävplatser. Av särskilt intresse är de nya uppgifter om den historiska topografin i Wiborg som erhållits som ett resultat av detta arbete. Redan under de första åren blev det uppenbart att staden inte fyllt hela det område som begränsas av stadsmuren på 1470-talet. Det fanns kanske tre separata bostadsområden, byar, innanför murarna, som var till typen närmare bosättningar på landsbygden än den medeltida staden. Dessa byar byggdes där bi-

Typisk grävplats med stockbotten.

skopsskyrkan och de två klostren senare uppfördes. Den ekonomiska basen för människorna innanför murarna var fiske och husdjurskötsel, samt kanske trädgårdsskötsel och jordbruk. Vi tror att det på fastlandet redan vid tiden för byggandet Viborgs slott år 1293 fanns permanent bosatta människor.

På basis av utgrävningarna 1999–2007 kan vi påstå att Wiborg genomlevat fyra kulturhistoriska skeden. Under 1400-talets första årtionden bodde här karelare som fick sin utkomst av boskapsskötsel och jordbruk. Vid 1400-talets slut och 1500-talet började byggnationen förändras radikalt genom att man byggde hus över hela stadsområdet. Avloppssystemet började utvecklas, de första stenhusen byggdes, kvarteren och gatorna utvecklades. På 1500-talet utvidgades staden mot öster.

Fynden från utgrävningarna visar klart hur stadsbornas liv förändrades. Man började använda artiklar som importerats från Tyskland, övriga Europa och Baltikum. Bl.a. har vi funnit eleganta skor lika dem man ser på holländska 1500-tals mästars målningar. Många fynd finner man från bombardemanget av Wiborg 1710 och den ef-

Typisk grävplats med stenlagd gata.

terföljande ryska tiden. En intressant fråga är skillnaden mellan wiborgska och petersburgska fynd under 1700- och 1800-talen. Man antar att det finns skillnader genom att de båda städernas handelsvägar var olika.

Den wiborgska jorden med dess djupa kulturskikt utgör ett förvånansvärt väl bevarat bevis för tidigare

århundraden, dess historia och ger en ovärderlig källa för det historiska minnet av Wiborg. Behovet av att studera och bevara detta ovärderliga kulturarv bör vara en integrerad del av den medborgerliga medvetenhet hos nuvarande medborgare och hos dem som ansvarar för vad som händer med staden.

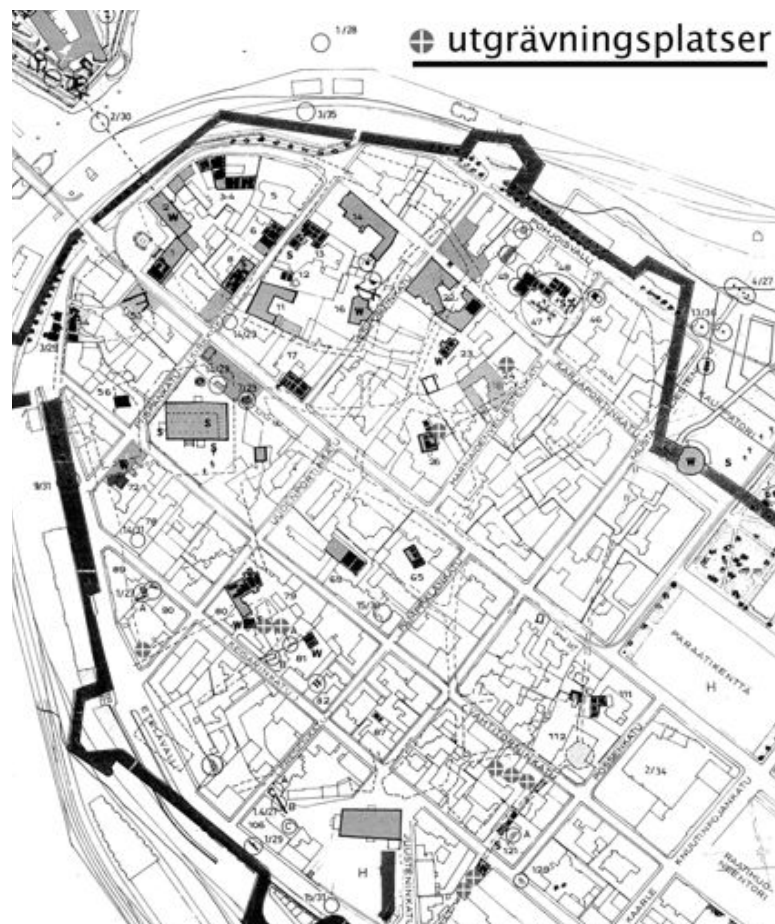
Prydnadsföremål.

Keramiskärva.

Myntfynd.

Lankinens karta med Saksas utgrävningsplatser.

Vem huserar nu i ”de wiborgssvenska rummen”?

En inventering - 70 år efteråt

Per Erik Floman

En god del av våra läsare har besökt Wiborg efter krigén. De har säkert lagt märke till vad som hänt med de lokaliteter där verksamhet bedrevs på svenska. Redaktionen tyckte att en inventering av dagsläget, trots ämnets trista stämpel, kunde vara av intresse också för övriga läsare och samtidigt bleve det dokumenterat för arkiven. Med svenska rum avses här lokaliteter där verksamhet på svenska regelbundet förekom.

Kyrkan och församlingshuset

Det är intressant att Petri Pauli kyrkas öde är det kanske barmhärtigaste. Detta tempel invigdes i juni 1799. 200-årsjubileet bevistades 1999 av 64 representanter för de forna svenska och tyska församlingarna. Kyrkan är ritad av guvernementsarkitekten Johann Brockmann och Juri Felten, arkitekt från S:t Petersburg.

I dag är adressen, f.d. Paradplanen, Pionerskaja Plosjtjad. Enligt Juha Lankinen nyttjade Röda armén kyrkan strax efter vinterkriget som häststall. Bort med korsen, klockorna, orgeln, koret, predikstolen, bänkarna och gudsögat ovanför ytterdörren! Under det andra kriget, då de våra igen bebodde staden, var vår helgedom i all sin nedstrippade ynkedom, ett slags garnisonskyrka. Så berättade militärpastor Olli Heilimo. En underofficer, som i det civila var byggmästare, konstruerade en enkel predikstol, som han göt i betong. – Efter nyförlusten av staden blev det de ryska marinsoldaternas ”klubb”. I parken bredvid, där i dag Mikael Agricola står staty, byggdes ett skjul för matrosernas disco-rekvisita. – Allt detta förändrades under perestrojkan 1991.

En dam vid namn Irina Petrova med ingermanländska rötter startade en kampanj för att få kyrkan till den lilla lutheranska församlingen. Efter väldiga motigheter lyckades hon, genom att resa till Moskva för att argumentera, få den Röda Flottan att överlåta kyrkan till staden, som hyr ut den till församlingen. Denna underlyder den ingermanländska ev.luth. biskopen. Med sina 300 medlemmar har de inte haft resurser att putsa upp templet, men detta har skett med hjälp av den finska kyrkans utlandshjälp, donationer från finska församlingar och enskilda besökare. Kyrkan är mycket aktiv och väl utnyttjad.

De svenska och tyska församlingarnas nya hus, som ligger mellan det svenska lyceets gårdsplan och Pantsarlaks bastion, blev färdigt 1932, ritat av Uno Ullberg. Huset hade 3 våningar och inrymde kansli, samlingssal och bostäder för präster och personal. Huset ser nu eländigt ut, ett anspråklöst bostadshus. Sedan 1985 huserar här även en rysk planeringsbyrå, filial till den petersburgska firman ”Lengras”.

De svenska skolorna

Damerna först ! Svenska Flickskolans intressanta öden har beskrivits i dessa spalter, så vi påminner kort om att det var Katarina den stora som initierade denna banbrytande flickskola, som inledde sin verksamhet 1788. De första hundra åren verkade den i huset Katarinegatan (Slottsgatan) 4 för att år 1885 få ett eget hus, ritat av hr arkitekt Constantin Kiseleff och beläget vid dåvarande Alexandersgatan. Invigningsfesten beskrevs i detalj i WN 1996. Huset fick en tillbyggnad med gymnastiksal på 1920-talet. De tre sista åren före Vinterkriget var här en finsk flickskola. Nedmonteringen av de svenska skolorna som skulle bli Svenska Samlyceet hade börjat.

Under krigén fick skolbyggnaden brandskador, men de har reparerats och idag fungerar där igen en skola. Salig Katarina hade knappast räknat med att hennes Demoisenklasse en

Petri Pauli kyrka i sin sirliga utsmyckning före krigén. Foto ur J. Viistes wiborgsbok.

Svenska Lyceum i Wiborg före krigén.

dag skulle heta ”Nordvästra statliga tjänsteakademien”, avd. Vyborg.

Så har vi Svenska Lyceum i Wiborg med rötter, om man späder lite på, ända ned till ”stadsskolan” år 1409. Det hus där de äldsta av oss hade förmånen att skaffa sig lärdom, hyfs och pli, ritades av överintendent E. B. Lohman 1854–1856. Det ombyggdes i flera repriser.

Allt detta gick förlorat under Vinterkriget, inte minst biblioteket med 30 000 titlar, enligt Neuvonens nya bok om byggenas tillstånd. När Peter den Store, osalig i äminnelse, tog Wiborg 1710 (obs. jubileumsår nu!) upphörde all högre undervisning i staden. I Borgå grundade man ett gymnasium som övertog rikets östligaste läroverks traditioner.

Folk som i dag besöker Wiborg brukar förundra sig över att skolan står kvar. Så är det nog inte. Den som skriver dessa rader såg 1941 de sotiga ruinerna, vilka min mor med tre söner även besökte på valborgsmässöaftonen 1942. Men efter krigén byggde erövrarna ett skolkus i samma stil men jämntjockt i tre våningar varvid de två låga sidobyggnaderna försvann. – I dag huserar här en skola med det sprittande namnet ”Vyborgs allmänbildande mellanskola nr 13”.

Folkskolan, den svenska, presenterades för ett par år sedan i WN både genom en artikel och genom en matrikel över de sista kullarnas levnadsöden. Den var ju belägen invid Torkelsesplanaden och Skolgatan, i ett huskomplex som vi kallade Centralfolkskolan, ritad 1886 av arkitekt F.A. Sjöström. Huset hade stor kulturell betydelse i det att festsalen med estrad och läktare fungerade som stadens främsta konsertsal. Skolhusen fick brandskador under krigén men har återuppbyggts med pietet.

Det förefaller som om denna ståtliga, välbelägna fastighet skulle spela samma roll i dag. När rådsryssarna år 1968 firade oktoberrevolutionens 50-årsjubileum utnämndes detta komplex till stadens kulturpalats med titeln ”Dvoret kluturyi – 50 let oktjabrja”. På Alexandersgatens sida tycks man ha affärlägenheter, varom granna skyltar vittnar: ”Alfa-foto”, ”Advo-

katskaja firma” etc. – I detta sammanhang vill jag tacka red.kollegan Emer Silius för många fotografier av ryska skyltar på här beskrivna hus.

Slutligen ett par ord om Cloubergsska förberedande skolan, vars små pulpeter även reportern slitit under åren 1926–1929. Clouban var inrymd i stadens praktfullaste patricierhus, Eden, adress Katarinegatan 13, nedersta våningen, under åren 1905–1932, då den upplöstes. Skolan var treklassig, men ledde till ”storskolorna” med samma kunskapsmängd som det tog 4 år att inpränta i folkskolan.

När Clouban upphörde blev lägenheten, enligt uppgift 165 kvm stor, en bostad, och in flyttade familjen Lindblom. Sonen, rektor emeritus Tor L. har med arkitekt Erkki Pasanen gett ut en intressant bok om huset. – Eden besparades krigets förödelse men det lindblomska hemmet invaderades av 3–4 ryska familjer. Senare har man igen byggt om lägenheten, enligt Gabriella Lindblom är där nu ett modernt kontor som sysslar med fartygsbränsle och andra finesser.

En biflod till skoltemat bör ännu nämnas: det svenska Elevhemmet. Det låg vid Torkelsgatan 2, granne till Finlands Bank och farligt nära Pursiainens bakelseparadis. Elevhemmet var inrymt i II våningen och om jag minns rätt låg Uno Hedmans eleganta drog-handel i gatuplanet inunder. Hemmets telefonnummer var 3848 och dess funktion var att bereda bruksorternas barn inkvartering för att möjliggöra skolgång på svenska.

Denna byggnad blev fruktansvärt demolerad under krigén, men har återuppbyggts tämligen prydligt. Det förefaller som om elevhemsvåningen vore bostäder och i Hedmans fotspår verkar fortfarande butiker.

I WN 1999 skrev eleven Bo Sandberg ett stort reportage om livet på Elevhemmet, inklusive en hel del upptåg. Ett sådant har jag själv bevittnat. En morgon då jag som 10-åring var på väg till lyceet, möttes jag av elevhemsgossarna Walter Breitenstein och Sven Vesander. De var extra uppspellda och helt gredelinfläckiga i ansiktet och på händerna. Man hade haft ”dyn- och stämpelkrig” på Elevhemmet!

Samma interiör år 2008. Foto Emil Floman.

Nuvarande ryska skola därsammastädes.

Världens östligaste svenska dagstidning

Ett wiborgssvenskt ”rum”, WN:s redaktion, får inte glömmas bort vid denna inventering. Den låg vid Salakalahtigatan i den trähuslänga, som började vid hotel Belvedere och slutade vid Tavastgatan. I slutet av trettiotalet, då tidningen hade ännu knalare ekonomi än tidigare, fick man lov att inskränka sig och flytta till en liten lokal vid Possegatan 3, nära Vaktornsgatans hörn.

Krigén utplånade bägge husen. Invid Belvedere byggde ryssarna ett fasansfullt betonghögghus, vilket sträcker sig över Tavastgatan; denna blev under huset såsom en portgång. Possegatan 3 finns inte mera, tomten är tom och gapar snett emot den plats, där Wiborgska Smällen år 1495 körde ryssen på porten.

Föreningar och allmänna institutioner

Handelsgillet i Wiborg, som grundats år 1887, var i praktiken stadens ”svenska klubb”. Gillet fungerade på

ett flertal adresser innan det år 1923 tack vare en stor testamentdonation kunde inköpa ett eget hus vid Karja-portsgatan 7. Denna träbyggnad mitt bland sjuttonhundredratal stenhus lyckades hållas på benen under bägge krigén. Men efter några decennier hade huset murknat och förfallit till den grad att det revs, men enligt de prisvärda regler som de ryska stadsarkitekterna följer var det tillåtet att bygga nytt bara om bottenplanen bibehölls och bygghöjden inte överskred den ursprungliga. Och så uppenbarade sig en vacker dag en finurlig kopia, till det yttre, av Gillet, men pistachegrönt med vita fönsterkarmar. De forna gillebrödernas förvåning var stor när det visade sig att husets nya innehavare var Jehovas Vittnen, som kallar huset sin rikssal!

De wiborgska damerna hade inte något eget hem, men Östsvenska Kvinnoförbundet, grundat 1918, hade åtminstone sina större sammankomster på hotel Andrea. Hotellet var byggt 1879. Kriget spolade bort den del av hotellet, där festsalen, som ÖKF anlitade, varit. I dag är ruinen en liten park med kvällsbelysning på staketstolparna, medan det egentliga hotellhuset är ett snuski bostadshus.

Sjundejanuaritraditionens upprätthållare, Fruntimmersföreningen, hade

Sovjetiskt postkort från 50-talet. Huset är ritat av kamrat Smirnov och ligger där WN hade sin redaktion.

ju sina fester i det unika triumviratet Rådhuset – Societetshuset – Stadsteatern (byggda 1777, 1830 resp. 1834), vilka under årens lopp sammanbundits internt. Teaterhuset förstördes totalt, Socis dessli- kes, och Rådhuset skadades svårt. De demolerade husens tomter står tomma, men på Rådhusets plats har man uppfört ett etablissemang med estradförsedd sal och i huset försiggår olika typer av nöjesliv och den årliga filmfestivalen.

Wiborgs Sångarbröder brukade ha sina hippor och övningar på Belvedere och troligen Gillet. Dagens Belvedere innehåller en hypermodern läkarstation, vars engelska reklambroschyr ger bilden av en lyxig och tidsenlig inrättning, a premium class family medicine clinic Medangel.

Arbetets Vänner hade sitt kansli och sin barnträdgård vid Katrine-Slottsgatan 20. Telefonnumret var 2482. Huset torde ha skadats och reparerats och är i dag ett simpelt bostadshus med kafé och butiker.

Flick- och pojkscouterna hade sina möten, förutom i läroverken, i privata utrymmen. De var många och reporterns sista scoutkällare låg i Thesleffiska huset vid Gråmunkegatan.

Wiborgs Läns Segelförening tronade på Tervaniemi udde med båthamn, slip, lager och klubbhus. Föreningens öden har presenterats ett par gånger tidigare i våra spalter och presenteras även i detta nummer. Kriget utplånade alltsammans och hittills har området tydligen inte utnyttjats av de nya viborgarna.

En institution som man med gott samvete kan inkludera i begreppet svenska rum var Sparbanken i Wiborg, grundad 1845 och i sin välmakts dagar landets sjätte mätt med omsättningen. Den var naturligtvis tvåspråkig, men konkurrenten Viipurin Säästöpankki tog hand om sin del av de finska kunderna. Det var först något enda år före krigen som VSS passerade Luuperin (=Cloubergs) Pankkis, Sparbankens affärsvolym. Mirabile dictu, bankhuset kom oskadat igenom båda krigen och i dag verkar i dess mycket vackra lokaliteter en rysk bank, tidigare statliga Gosbank, nu en privat bank med ett så konstigt namn att vi avstår från att citera det.

Två liknande miljöer, den hundraåriga hovrätten och hovrättspresidentens residens, hade under tidigare år länge haft en svensk framtoning. Båda klarade sig genom krigen. Hovrätten har varit säte för olika läroinrättningar och nu berättar ett antal skyltar på både dörrar och fönster att där finns en ”Mellanstadets allmänbildande skola nr 1” med epitetet ”skola för fosterländsk kultur”. Vi får också veta att dess säkerhet tryggas av vaktbolaget PRIORITET och att där finns ett ”biblioteka”.

Presidentens hus innehåller ett dagis, Detslok sad nr 4. Påvrare miljö kunde man kanske tänka sig...

Avslutningsvis må konstateras att det på Slottet finns ett verkligt svenskt rum, som presenterar Wiborgs 400 år som en del av det svenska riket. Denna fina permanenta utställning har entusiaster från Tyrgils Orden och Handelsgillet byggt upp för ett tiotal år sedan. Och så naturligtvis våra plundrade hem. Det bör ha funnits ungefär 7-800 svensktalande hem därborta. Krigsfacit säger att en tredjedel av bebyggelsen förstördes. En tredjedel skadades och en tredjedel stod kvar oskadad. Härav följer att det nu bor främlingar i ett halvt tusental ”svenska rum”.

Denna artikel har ett begränsat tema. Vi glömmer självfallet inte bort våra nästan 80 000 finsktalande vänner och deras ”rum”, 350 000 andra karelare och Sal-labor eller de miljoner på jordklotet, som drabbats av mänskans oförmåga att lösa sina problem utan våld.

Wiborg som idrottsstad

Arenor, grenar, klubbar och medaljörer

Per Erik Floman

Med detta korta sammandrag av en lång rad fakta försöker jag ge en bild av den mycket livliga idrottsstaden Wiborg, sådan den tedde sig i slutet av trettioalet, inklusive lite bakgrunds-fakta. Allmänt taget kan man säga att förutsättningarna för idrott var mycket goda, inte blott på grund av det breda intresset för all slags sportande, utan även på grund av de politiska beslutsfattarnas aktiva vilja att stöda denna värdefulla rörelse, hälsa och samhällsfred till fromma.

Bland mina källor nämner jag, förutom Wiborgs aldrig sinande Nyheter, Idrottsmuseets bok om ämnet utgiven 1986, Aaro Laines långa artikel i Viipurin Kirja, förlagd av Torkkelin Säätiö 1958 samt Tyrgilmuseets tidskrift från 1970-talet.

Arenor för hela spektret

I Wiborg utövades hela skalan av idrottsgrenar. Starkast, mätt med popularitet och nationella framgångar, var väl bandyn, gymnastiken, både i grupp och på redskap, samt de s.k. kraftsporterna. Friidrott och vattensporter var även guterade. För detta byggdes småningom upp ett nätverk av planer och innehallar. Redan från begynnelsen spelade naturligtvis de allmänna utrymmena – ute och inne – som skolorna, brandkärerna, polisen och militären traditionellt förfogade över, en stor roll.

För friidrott och bollspel byggdes i början av 1920-talet Papula idrottsplan, något originellt placerat bakom berg och parker, med en kolstybbsbana som sett många rekord födas. Själv minns jag en spektakulär tävling 1932, där Paavo Nurmi fick se sig besegrad av Volmari Iso-Hollo i slutspuren på en ovanlig sträcka, 20 eller 25 km. Jag skulle nästa gång se Nurmi som fackelbärare på Stadion i Helsingfors vid de Olympiska Spelen 1952, då jag medverkade i den kör som sjöng hymnen.

Papulaplanen skulle 1934 få sällskap av den magnifika, i Havis belägna Centralidrottsplanen med röd tegelstybb och, stor sensation, grön gräsplan för t.ex. fotbollsmatcherna. Centralplanens förträfflighet och popularitet kan illustreras med att FM 1937 i friidrott, första gången kallat Kalevan Kisat, på söndagen lockat 20 000 åskådare. Madonnas rockspektakel i Helsingfors 2009 sågs av 17 % av stadens befolkning, men FM 1937 lockade 25 % av Wiborgs!

På dessa arenor tränade och tävlade stora skaror av friidrottare och Viipurin Urheilijat var en av landets vitalaste idrottsföreningar.

Bobollen var populär och för den fanns många skolgårdar – tävlingsarenor var främst Skolplanen nära Nya Domkyrkan och Paradplanen.

Men en mycket central idrottsarena var under de nästan halvårslånga vint-rarna skridskobanorna på Salakkalahti mitt i centrum. Här fanns bandybana i helformat, kappskrinningsbana, mindre träningsplaner för nybörjare samt en halvcirkelformad avdelning för skönskrinning. På Salakkalahti höll vi till dagligen. Vi upplevde tävlingsmatcher, fantastiska stunder, där den knutpatriotiskt laddade stämningen var genuin och hörbar, vare sig det gällde seriematcherna, stadskamperna mot Helsingfors eller landskamper. Jag återkommer senare i artikeln till denna idrottsgren, där de wiborgska lagen firade väldiga triumfer.

Hästsporterna hade i Kelkkala Travbana en flitigt använd arena, disponibel även för motorecykel- och bilentusiasterna. Och vad sjösporterna beträffar hade Wiborgs Läns Segelförening, som både i detta nummer och tidigare presenterats i W.N:s spalter, sitt aktivitetscenter på Tervaniemi med båthamn, slip, skjul och klubbpaviljong. Wiborgska viken och Suomenvedenpohja stod för vattnet,

Deltagarna i II riks-gymnastikfestivalen 1903 på marsch till festplanen. Klassiska lyceet och Wiklundska huset bildar stilig bakgrund invid Skolplanen. (Foto Finlands Idrottsmuseum)

speciellt tror jag att fjärdarna vid Tupura utanför Trångsund var populära tävlingsbanor. Granne på Tervaniemi var stadens allmänna simstrand, vid vilken man byggde en tävlingsbana i skydd av vågbrytare.

Tennis spelade man sedan 1908 i Huusniemi, där landets äldsta tennisklubb WLTK hade två utmärkta tävlingsplaner. Där fanns det en park med restaurang, som i mitten av 30-talet försågs med en halv golfbana, på den tiden en raritet. Det anses ha varit de Hackmanska familjerna som introducerat tennisporten i landet, ”the ancient game of Kings and Noblemen”. Detta bollspel hette på elvahundratalet, ”Jeu de paume”, det var handen som fungerade som racket. När gummiindustrin uppfunnit tennisbollen fick sporten den form den har i dag.

Ett stycke vidare från Huusniemi fanns försvarsmaktens ”Taistelukoulu” Markovilla med skjutbanor för både civila och militära skyttar.

Skidade man så skedde det i Pappilanniemiterrängen eller i skogarna nära Monrepos, och ville man hoppa backe fanns en sådan i Papula. Men den murknade och revs och hann aldrig få en ersättare.

Kraftsportgrenarna och gymnasterna hade en fin innehall invid skolplanen, men den blev tennishall när denna sport demokratiserats och blivit pop. Brottarna och pugilisterna fick i stället egna utrymmen vid Kärrgatan i grannskapet. Ungdomsföreningshuset i Kelkkala tjänade samma ändamål. För gymnastikuppvisningar anlätades stadsteaterns tiljor, Centralfolkskolans och den nya Yrkesskolans scener och salonger.

1920 invigdes Tanhuvaara idrottsinstitut och man planerade före kriget att bygga ett stort sportcentrum med modernt institut, men ödet ville annorlunda.

Av det ovarsagda framgår att idrottsgrenarna var många, i somliga var wiborgarna pionjärer, till exempel när det gäller tennis. Men, bästa läsare och bänksportare, visste ni att en så exklusiv sport som curling introducerades i Finland via Wiborg. Det skedde 1908 i Reipas regi, de hade en skotte, George Easton som tränare.

Bland ”gamlingarna” nämner jag på måfå Wiborgs Läns Segelförening 1878, Roddklubben, grundad 1881, simpromotionen 1886, en gymnastikförening för herrar 1890, den mångmeriterade allroundföreningen Reipas 1891, damgymnasterna 1897 och kort före sekelskiftet Wiborgs Lawn Tennis Klubb.

Utöver de sporter som omnämnts i arenapresentationen kan nämnas korgboll, fotboll, fäktning, tyngdlyftning, ishockey, kanotsport (läs därom i WN 1993) och säkert ännu flera.

Kuriosa om dominansen i bandy

Ur denna tidnings läsekets synpunkt kan det vara intressant att notera att Svenska Lyceets bandytag år 1908 fick namnet Wiborgs IFK. Detta kort-

livade lag kom att skörda triumfer både hemma, i Sverige och i S:t Petersburg. 1911 var de i mästerskapsfinalen mot HIFK, men fick på käften. Lagets öden har med stor grundlighet presenterats i Tyrgilmuseets tidning av både Harald Brunou och Lennart Broman. Jag kan för min inre syn se killarna från Lyceet ur generationen före mig, i nappatagen mot motståndarna. Där dribblar blivande justitierådet Hasu Brunou, också elitspelare i tennis, tillsammans med juristen och företagsledaren, min småkusin Lulu Relander. Den applåderade stjärnan, dipl. ingenjören Jola Westerling sopar iväg en läcker passning till min morbror, bergsrådet och högerinnern Walter Gräsbeck på Salakkalahti. – Den krympande tillströmningen av nya spelare gjorde att WIFK upplöstes, troligen 1925.

Det wiborgska inslaget på mästerskapsnivå fortsatte 1912, då Suomalainen Lyseos lag också fick stryk i finalen, liksom Viipurin Bandy- ja Jal-kapalloklubi – Wiborgs Bandy- och Fotbollsklubb år 1913, med knappa 3-4. Detta lag, som i början av 20-talet muterade till Sudet, de legendariska Vargarna i sina grå ylletröjor med rullkrage, inledde sedan 1914 den långa raden av segrar. Wiborgarna knep mästerskapet 7 år i rad. 1921 gick det inte så bra, men redan 1922–1931 var Vargarna i finalen och 6 gånger som segrare. En ny komet från Wiborg uppenbarade sig, Viipurin Palloseura, VIPS kallad, och de knep mästerskapet 1931, 1932, 1933 och 1936.

I VIPS spelade Rufus Wahl som center, klumpig på skridskorna men fenomenal bollbehandlare, känd för sina volleysmål, vilket man kunde vänta sig av stadens främste tennisspelare. – VIPS hade också ett damlag i blått, där f.ö. Gunvor Gräsbeck spelade högerinner och de hade tuffa matcher mot HIFK:s rödblusiga damer.

En rik och brokig föreningsflora

Skrifterna vet berätta att det i vår stad och dess landsförsamling, vars kyrka ju låg mitt i stan vid Munktorget, verkade 172 idrottsföreningar!! Detta vittnar om att idrotten var en verklig folkrörelse med stark förankring i de lokala stadsdelarna. Men man får komma ihåg att idrottsrörelsen i Finland då ännu var tudelad och detta tyvärr på politiska grunder. Arbetarrörelsen hade sina egna klubbar och förbund i de flesta sportgrenarna och de är inräknade i de 172.

Jag avstår från att lista upp hela härligheten, och ger i stället bara några kommentarer om den rika floran:

- av de 172 föreningarna var 31 grundade på 1800-talet,
- det fanns många riksbekanta klubbar i högen, t.ex. Sudet (Vargarna), bandymästarna, följda av VIPS och föregångna av Reipas, grundad 1891 och mycket meriterad på speciellt gymnastikens, kraftsporternas och bollsportens fält, och Viipurin Urheilijat, som allttjämt figurerar i friidrotts-

- sammanhang. Bland de lite aristokratiska finns då Segelföreningen och WLTK, som bytte namn till VTS, Viipurin Tennis-Seura – Viborgs Tennis-Sällskap – båda vid liv i diasporan på hobbyplanet.
- Av föreningarna hade 62 st. ordet Viipurin eller Viborgs som första del.
- Förstaderna var välrepresenterade med några föreningar per man ss Hiekka, Kelkkala, Talikkala, Kolikkoinmäki, Tienhaara, Monrepos, Trångsund (Uuras), Havis.
- Det originellaste namnet var ”Suomen Kuljettaja- ja Lämmittäjäyhdistyksen Viipurin Osaston V. & U-Seura”, järnvägsfolkets klubb.
- Det spirituellaste namnet var, tycker red., Naisvoimisteluseura Karjanaiset. En av föregångarna var f.ö. Wiborgs Kvinnliga Gymnastikförening, grundad 1897.

Om medaljer och medaljörer

Idrottsmuseet uppger att wiborgsföreningarna, räknat från tidernas upprinnelse till 1939, erövrat 244 finska mästerskap i olika grenar, plus 106 TUL-mästerskap (Arbetarnas Idrottsförbund). Av totalt 350 mästerskap vanns 64 i friidrott, 61 i gymnastik och 77 i boxning och brottning. – För övrigt må nämnas att det mellan 1922 och 1936 slogs 21 världsrekord av finländare på wiborgska banor.

Wiborgsföreningarna kan ståta med olympiska medaljer i personliga grenar enligt följande: 7 guld, 4 silver och 3 brons, summa 14. Julius Saaristo vann guld i spjut 1912, brottaren Eino Väre 1912 och 1920, brottaren Oskar Friman 1920 och 1924, gymnasten Ale Saarvala och boxaren Sten Suvio 1936. 1932 vann 17-åringen Einari Teräsvirta brons i gymnastik, på räck, och han var då den yngste medaljören genom tiderna.

På det personliga planet kunde jag tillägga att jag som skolpojke stoltserade med att ha ”känt” Teräsvirta och Suvio. Den förre, blivande arkitekt gick i Reallyceet, granne till de våra, och uppenbarade sig på nytt för mig genom att hålla sig med en sommarvillan mitt emot vår vid en av Enäjärvs fjärdar. Och Sten Suvio såg jag stiga i land från ångbåten Horttana vid bryggan i vårt sommarparadis Rauhalahhti, öster om Wiborg, på väg till sin bror, som var inspektör, ”pehtori” på Rauhalahhti gård. – Det är många namn som kunde tas fram utöver dessa, men jag inskränker mig till att nämna en, som skördat stora framgångar i både bandy som landslagscenter och tennis med 25 finska mästerskap i singel, dubbel och mixed, Sakari Salo. En verklig gentleman och bekant till oss svenska lyceister genom dagliga bandyträning-ar tillsammans på Salakkalahti.

Den här översikten gör inga anspråk på någon som helst grad av fullständighet, men förhoppningsvis ger den en allmän uppfattning om Wiborg som en vital och dynamisk idrottsstad, där det sportades mycket och gärna och på bred front likaväl som i täten.

i sidled, vilket som känt bereder dem stora problem.

Wiborgs Läns Segelförening var också föregångare ifråga om framgångsrika seglande kvinnor. Med sina jakter Apache och Endymion seglade doktorinnan Jenny Thesleff in sitt namn i Finlands seglingshistoria. Hon vann en mängd pris i kappseglingar både i Sverige och Finland, och hon kan jämföras med de mest framgångsrika manliga seglarna. Här må det vara mig tillåtet att nämna att NJK, som en av de första segelklubbarna i Europa, har utsett en kvinna till kommodor, och att Gunilla Hackman-Antas började sin bana inom WLS.

Personliga minnen från 1920 och 1930

Efter första världskriget skedde en markant förändring i wiborgs-seglarnas aktivitet. Det är svårt att mera finna belägg för framgångar i pokalseglingar i Helsingfors och i Sandhamn. Däremot kapp-seglade man flitigt inom klubben på Wiborgska viken och utanför Trångsund. Starten skedde oftast vid Kesämaas ångbåtsbrygga helt nära wiborgarnas sommarvillor. Där bodde en mängd småglin och tonåringar som fick hjälpa till och som inte kunde låta bli att bli bitna av seglandet. Hade man riktigt tur fick man delta som gast ombord på någon av favoritbåtarna. Klubben hade för övrigt ingen skolning av juniorer även om den hade två juniorjollar med vilka pojkarna fick öva sig på egen hand.

Några stenkast från Kesämaa bodde den kända båtkonstruktören Bertel Relander. Han skapade under 30-talet flera fina båtar, de flesta avsedda för långfärds-segling. Speciellt minns jag hans Pimpinella, som i hårt väder brukade vinna över alla, både stora och små konkurrenter. Det var just på Pimpinella, som jag för första gången i mitt liv fick gasta. Det blåste småspik och min uppgift var att hela tiden ösa med ett ämbar. Senare fick jag nog viktigare uppgifter ombord. Det var dock Bertels äldsta son Gusse, som lärde mig segla.

En annan båt som förtjänar att ihågkommas är Fedu Alfthans Flax, en nordisk 22:a, som alltid vann sin klass i hårt väder. I samma klass seglade Hispa, och hon blev vida berömd av att alltid vinna i svag vind. Hon var ultralätt med klinkbyggd mahognybordläggning, och hon svävade fram på det spegelblanka havet utan någon synlig vind. Hon kom från Helsingfors, där hon hade skördat lagrar under namnet Olli II. Wiborg var ledande i 22-metersklassen tillsammans med Vasa. Därför blev också min första egna båt en nordisk 22:a, en Ingallil nr 30, som var byggd år 1930. Under 40-talet slutade dessa fina jakter att kapp-segla, men jag försökte segla om allt som flöt och lyckades också ofta. Då jollesegling ännu inte hade blivit modernt var denna båt den bästa läromästaren.

WLS verkade på Tervaniemi udde, med en underbar utsikt mot Wiborgs slott och den gamla stan. Där var alla wiborgarnas värdefulla båtar upplagda, då en eldsvåda den 4 mars år 1936 gjorde slut på den anrika klubbens vidare framgångar. Tretton båtar brann upp, bland dem sex kända nordiska 22:or. Speciellt stor kändes förlusten av de framgångsrika ovannämnda Flax och Hispa. De övriga 22:orna var Kare, (som vi kallade Irma), Picknick, Rarahu och Kadi. WLS sjunde 22:a Hobby var den enda som klarade branden då den var upplagd på Pörtö. Wiborg hade varit ledande inom 22 kvadratmeterklassen, men efter branden hade Vasa den största flottiljen. Under åren fram till vinterkriget hann WLS inte repa sig från brandkatastrofen.

WLS existerar än i dag, med en trogen grupp wiborgare som medlemmar. Klubben har sitt klubbhus på Våtskäri i Pellinge.

Wiborgs Konstvänner 120 år!

Per Erik Floman

Under år 2010 firar Wiborgs Konstväner r.f., Viipurin Taiteenystävät r.y. sitt 120-årsjubileum. Det första halvseket i hemstaden präglades av arbetet för ritskolan, konstköp och inrättandet av stadens konstmuseum. Men när Wiborg med skolan och museet förlorats fick föreningen nya, t.o.m. dramatiska utmaningar.

Utgångsläget för organiserat konstfrämjande

”Konstvännerna” var inte de första tecknen på konstfrämjandets område i Wiborg. Teater- och litteraturintresserade wiborgare hade redan under 1800-talets första hälft börjat organisera sig från och med stadens äldsta finskspråkiga förening, Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura, som var grundad redan 1845. Intressant är att VSK:s stiftande möte hölls i det svenska gymnasiets lärarrum och att av de 14 närvarande hela 9 var lärare vid denna skola! Och redan dessförinnan förekom det teaterverksamhet på finska, svenska och tyska.

På bildkonstens område förekom det privata aktiviteter i samarbete med Finska Konstföreningen, grundad 1846 i Helsingfors. Man anordnade utställningar i huvudstaden och i Åbo. I Wiborg samarbetade man med lokala konstgynnare såsom kommerserådet och bokhandlanden C.G. Clouberg. År 1859 ställde man ut i det nya svenska Lyceihuset, och fram till 1881 hade man ett halvt dussin utställningar, men publikintresset var inte vad man hade hoppats på.

Konstens vänner organiserar sig

Men ett tidsenligt bildkonstliv tog egentligen sin början först med offentliga konstutställningar och anskaffningar av konst för museiändamål. Konstvännerna och Kirjallisuusseura visade vägen. År 1890 grundades Konstvännerna och samma år tillsatte Litteraturföreningen ett utskott som skulle arbeta för grundandet av ett historiskt museum. Redan följande år började Konstvännerna driva sin ritskola och Litteraturföreningen utarbetade regelverk för ett historiskt museum och påbörjade insamlingen av museiföremål.

Fyra år senare, 1895 invigdes museet, Museum Wiburgense, vars drift staden stod för, i gamla rådhuset mitt emot Slottet. Några år senare ombyggdes detta medeltida hus i nyrenässansstil och 1899 öppnades museet på nytt. Snart fick man dock utvidga igen tack vare en stordonation till staden av den petersburgske konstnären William Grommé, som på somrarna bodde i sin villa nära Wiborg och var nära vän till släkten Hackman. Den omfattade såväl exotiska museiföremål som europeiska konstverk.

Frågan om att grunda en ritskola i Wiborg hade ren tidigare diskuterats, men 1883 hade Konstföreningens wiborgska medlemmar ett möte för att sätta fart på projektet. Sparbanken donerade ett boägg om tusen mark, man fick stadsfullmäktige att garantera årliga bidrag om 800 mark och utrymmen i folkskolan, men statsbidrag utlovades inte. Det var Wiborgs Konstvänner som redan följande år skulle sätta planerna i verket.

Vid det stiftande mötet år 1890 beslöt man att föreningens ändamål utöver ritskolan skulle vara att inköpa konst för ett kommande offentligt museum eller galleri. Inkomsterna av medlemsavgifter, tillställningar och basarer räckte dock till endast för ritskolans drift. Men föreningens förste ordförande Eugene Wolff kom på idén att stadens fond för restaurering av Slottets utrymmen möjligen kunde utnyttjas för konstköpen. Det av eldsvådor och tidens tand skadade Slottet hade förfallit men den ryska

Uno Ullbergs magnifika konstmuseum, sett från sjösidan.

kronan gav inte ifrån sig besittningsrätten och renoverade slutligen slottet själv. De härigenom frigjorda medlen kunde nu omdirigeras till konstköp. De första tavlorna köptes 1894 på Finska Konstnärsföreningens utställning. Ägare blev staden och avsikten var att placera verken i framtida museiutrymmen. De första var Edelfelts ”Larin Paraske” och Berndt Lindholms ”Afton i skogen”. Egentligen skulle de hänga i Museum Wiburgense, men hamnade i Nya Rådhuset, där de hängde tills Konstmuseet blev verklighet 1930.

Stadens konstköp verkställdes av en nämnd, till vilken hörde kommerserådet Wilhelm Hackman, bokhandlare Walter Hoving och konsul Eugene Wolff, alla kända ledande personligheter inom Konstvännerna. Även i fortsättningen skedde de flesta inköpen i stadens namn för dess samlingar. Men de finansierades inte med stadens medel utan ur donationsfonder och med anlitan av Konstvännernas expertis. På detta sätt anskaffades värdefulla verk, t.ex. år 1902 Victor Westerholms ”Eckerö postbrygga” och Gallen-Kallelas ”Väinämöinen lämnar Finland”.

Drömmen om ett konstmuseum förverkligas

Konstvännernas egna samlingar fick sin början på samma sätt, d.v.s. genom donationer. De första var ritskolans ledande lärare Arvid Liljelunds ”Skärgårdslandskap” och Gunnar Berndtsons ”I båten på sjön”, inköpta 1895. Den första donationen för inköpen gjordes av Konstvännernas viceordförande Johannes Thesleff 1901. Övriga donationer kom i form av konstverk eller medel öronmärkta för konstfrämjande syften. Bland dem må nämnas assessor Casimir v. Zweygbergs donationsfond ”till stadens förskönande”, varmed de första, välkända offentliga skulpturerna kom till stånd, och bergsrådet Seth Sohlbergs stora testamentsdonation för både ritskolan och ett nytt konstmuseum. Detta märkliga bygge krävde även statens och stadens

insatser och det Ullbergska huset stod färdigt 1930. Dess ena hälft inhyste konstmuseet, den andra ritskolan och rektors bostad.

Invigningen den 12 oktober 1930 innebar att Konstvännernas 40-åriga strävanden äntligen nådde sin kulmen. Konstvännerna hade under ledning av sin ordförande ing. Leo Hackman varit involverade under hela byggskedet. När han vid invigningen symboliskt överlät museets gyllene nyckel åt stadsdirektör Arno Thuneberg, sedermera Tuurna, deponerades Konstvännernas ca 50 konstverk hos museet. De wiborgska konstnärerna var väl representerade och den deponerade kollektionen omfattade ca hälften av hela konstsamlingen.

Ritskolan, som flyttat in i Föreningsbankens hus vid Torggatan 2, fick nu fina nya utrymmen i det stiliga museihuset på Pantsarlaks bastion. Rurik Lindquist, som varit skolans rektor från år 1900, blev nu en alldeles central gestalt både när det gällde det historiska museet, konstmuseet och ritskolan, som chef och rektor.

Katastrof – men nya utmaningar väntade

När orosmolnen hösten 1939 hopade sig över Europa tog professor Lindquist initiativet till en spektakulär operation. Man anade att kriget kunde komma och ordnade med att museernas konstverk evakuerades redan under hösten. Efter krigen beslöt Wiborgs Konstvänner enhälligt att fortsätta med sin verksamhet i Helsingfors, trots att alla yttre förutsättningar därför saknades. Resultatet av årtiondes arbete, konstmuseet och ritskolan hade förlorats som krigsbyte. Konstnärer, ritskollärare och elever hade spritts i diasporan och konstsamlingarna, ehuru räddade, saknade husrum.

Om samlingarnas förvaltande, ägandeförhållanden och placering förestod nu förhandlingar med förvaltningsnämnden för Wiborgs Stad. En central aktör vid dessa rådplågningar var främst stadsdirektören Tuurna. Han förekom i de flesta sammanhang

där det förlorade Wiborgs angelägenheter reddes ut och han var dessutom Konstvännernas ordförande från 1950 till sin död 1976. Andra aktivister var redaktör Verner Vesterdahl (Veistjä) som var sekreterare 1938–1959 samt konstnärerna Bruno Tuukkanen och Lauri Välke. Efter stadsdirektör Tuurna blev verkställande direktören Risto Holopainen Konstvännernas ordförande och som sekreterare har fungerat konstnärerna Lauri Välke, Mauno Aalto och Jussi Kosonen. När verksamheten koncentrerades till Villmanstrand sköttes föreningens ärenden främst av tjänstemännen vid Södra Karels konstmuseum fil.mag. Soile Rinno och fil.mag. Leena Rätty. För närvarande leds verksamheten av en styrelse, som med sin ordförande, inredningsarkitekt Hannele Helkama-Rågård i spetsen förvaltar Wiborgs gamla kulturarv.

Konstvännernas egna samlingar från Wiborgs Konstmuseum deponerades hos Tavastehus konstmuseum som grundats 1952. Men de av föreningen nyinköpta verken, som kontinuerligt utökades och som inte kunde utan vidare införlivas med museikollektionen, ville man även ställa ut som en enhetlig samling för allmänheten. För detta fick man 1960 provisoriska utrymmen i Karjalan Yhteiskoulu i Helsingfors. Men 1985 kunde man deponera denna samling i Villmanstrand, där man startat Södra Karels Konstmuseum, alltså på karelsk mark som i tiden hört till verksamhetsområdet.

Nu ansåg man att det vore rimligt att komplettera dessa nyförvärv med åtminstone en del av de ursprungliga samlingarna, vilka som sagt förvarades i Tavastehus. Villmanstrandsmuseet förvaltar ju Wiborgs och det överlåtna Karels kulturarv.

Till allmän förvåning ledde detta beslut till en svårlöst konflikt med Tavastehus Konstmuseum, som ansåg att Konstvännernas deposition skulle gälla för evigt och konstverken ägas av det tavastländska museet. Efter minst sagt färgstarka skeden avgjordes denna träta först i Högsta Domstolen 1990. Den fastslog att äganderätten otvetydigt ligger hos Konstvännerna. Man kunde sålunda flytta de önskade 26 verken till Villmanstrand. Det är fortfarande Konstvännernas inköpsnämnd som svarar för nyanskaffningarna i nära samarbete med Södra Karels Konstmuseum. Samlingarna omfattar när detta skrivs ungefär 60 verk i Tavastehus och över 100 i Villmanstrand.

Konstvännerna har sett som sin uppgift att bistå konstnärer, hemma från de överlåtna områdena, genom att stöda Viipurin Taiteilijaseuras utställningar. Ett exempel på föreningarnas samarbete var en festutställning i Helsingfors Konsthall och i Tavastehus Konstmuseum i oktober 1985 med anledning av Konstvännernas 75- och Konstnärsgillet 35-årsjubileum. Utställningens historiska del upptog gamla målningar med Wiborgsmotiv och verk med anknytning till Konstvännernas och dess samlingars öden samt privatägda konstverk. I den nyare delen ville man visa upp de då mest kända karelska konstnärernas produktion.

En liknande storsatsning var f.ö. Topi Vikstedts minnesutställning 1966 i Amos Anderssons Konstmuseum. Dess primus motor och exponämndens ordförande var då Bruno Tuukkanen. Det må nämnas att han också levererat värdefulla bandningar beträffande konstlivet i Wiborg till Konstvännernas arkiv. I skrivande stund förbereder man en jubileumsutställning i anledning av de 120 åren, samt en TV-dokumentär.

Denna artikel grundar sig huvudsakligen på textmaterial, som professor Olli Valkonen har ställt till redaktionens förfogande, samt på hans bok om Wiborgs Konstvänners historia:

- Olli Valkonen, Viipurin Taiteenystävät 1890–1940, Sibbo 1992;
- Konst från gamla Viborg, utgiven av Viipuri-säätiö, Helsingfors, red. Olli Valkonen, 2004.

Familjerna Pacius i Wiborg

En liten biflod till Fredriks jubileumsår

Per Erik Floman

År 2009 firades 200-årsminnet av Fredrik Pacius födelse med konserter, symposier, föredrag, artiklar, CD-skiva av Akademiska Sångföreningen, som han grundat 1838, med mera. Hans banbrytande betydelse för vårt lands musikliv uppenbarades för hela samhället. Nu vet alla att vår ”Fredrik den store” föddes det år, 1809, då Finland lösgjordes från Sverige, att han var en framstående tonsättare, dirigent och musikpedagog, som år 1834 från Hamburg via Sverige tog sig till Finland. Musikkännarna ställer honom högt och för allmänheten är han upphovsmannen till musiken för Vårt land, Suomis sång och andra verk med starkt nationellt symbolvärde. Han avled 1891 och hans grav finns på Sandudds Gamla begravningsplats, medan han står staty i Kajaniemi.

Men Wiborgs Nyheter – vars uppgift det är att vara på den wiborgska dimensionen i alla tänkbara sammanhang – vill med denna artikel hylla Fredrik Pacius 200 år genom att berätta om hans familjs anknytning till vår hemstad. På 1800-talet bodde och verkade därstädes en hel del personer med namnet Pacius, varav två damer och fyra herrar dessutom var både födda och skolgångna i Wiborg.

Det visar sig att det fanns två grenar och många kvistar av det Paciuska trädet därhemma, den ena Fredriks egna direkt nedstigande efterkommande i två, och hans yngre bror Augusts i tre generationer. Vi presenterar dem kort i denna ordning.

Fredriks ”wiburger Anschluss”

Fredriks son, ingenjören Eduard, blev den kanske mest omtalade av Paciusarna i Wiborg tack vare sin verksamhet i stadens tjänst som stadsingenjör och ordförande för dess byggnadsstyrelse. Han var född år 1843 i Helsingfors och fick sin utbildning i tekniska realskolan därstädes. Han gifte sig med Elna Aminoff, en av wiborgsaminoffarna, syster bl.a. till den legendariske generalen Adolf Petter A. Herrskapet Pacius hade sju barn, av vilka fem dog i späda ålder, begravna i Sorvali.

Stadsingenjören Johannes Eduard Pacius (foto Thorvald Nyblin i Wiborg) för ca 130 år sen.

Vi kommer att presentera två av stadsingenjörens barn, dottern Sigrid Maria och sonen Carl-Eduard. Under wiborgstiden förfogade stadsingenjören över en villaparcell på Suonionsaari intill Trångsund.

Eduards livsgärning som teknisk chef i det kommunala utvecklingsarbetet (1873–1890) inföll under en tid av kraftig expansion på alla områden. Staden växte med fart och detta ställde stora krav på gatubyggen, hamnbanor, muddring av färleder, kloaksystemets och vattenledningars modernisering, konsekvenserna av Saima kanals tillkomst, utfyllnaden av Salakkalahti med mera.

Det må annoteras att vår tidning år 1999 beskrev en del av dessa arbeten i en artikel ”Det underjordiska Wiborg”, där Eduard Pacius insatser i detalj presenterades. – Om hans privatliv berättar en sonson att han tydligen ärvt Fredriks gener och sålunda kunde vara en entusiastisk cellist i en

kammarensemble, som också hade ett utbyte med kolleger i S:t Petersburg. Dessutom framgår det av ett 1876 daterat fotoalbum att han fungerat som dirigent för en liten kör, man kunde väl kosta på sig en ordlek och kalla den en vokalsemble som hette ”Consonanterne”.

Nästa generation kommer nu in i bilden. Dottern Sigrid Maria föddes 1876 i Wiborg, var annars, och gick i Svenska Fruntimmersskolan därstädes under åren 1887–1893. I skolmatrikeln är antecknat att hon sedan blev kontorist vid försäkringsbolaget Kaleva.

Sonen Carl-Eduard såg dagens ljus i Wiborg år 1885. Han sattes självfallet i skola i Svenska Lyceum i Wiborg, där han studerade åren 1895–1901. Då flyttade han till Helsingfors och blev student från Lärkan. Han skulle sedermera bli en ansedd CGR-revisor med egen byrå i huvudstaden. Han gifte sig med Martha Maria Stenberg och de fick tre söner, Martin, Marcus och Eduard. Revisorn Carl-Eduard Pacius avled år 1965.

Jag noterar i detta skede av berättelsen att vi nu kommer in i en tidsperiod, där WN:s reporter kan bidra med personliga minnen som komplement till knastrande fakta från skol- och körmatriklar, Wiborgs historia i olika varianter, uppslagsverk etcetera. Sålunda minns jag tydligt året 1948, då jag intogs i Sällskapet Muntra Musikanter, där ”Lulu” (Carl-Eduard) Pacius var en garvad munter musikanter sedan 1909, hur vänligt han hälsade mig välkommen till kören. Han talade mycket varmt om min salig mor, som han ”slagit för” i skollådan. Hans hälsningar till henne då, 1948, motogs med varm glädje.

Författaren till dessa rader har haft nöjet att känna och samsjunga med revisorns tre söner, av vilka endast den yngste, Eduard, är vid liv och hälsa. Honom tackar jag för hjälpen med bakgrundsmaterialet för denna uppsats. – De tre herrarna har egentligen inga direkta meriter från Wiborg att stoltsera med, men med god vilja, och det har WN:s reporter, kan man visa på ett par tunna trådar till den wiborgska sfären även för denna generations vidkommande:

Den äldste sonen, dipl.ingenjören Martins fru i första gifftet hette nämligen Dorrit Franck och hon var dotter till godsägaren Harry Kurt F., född 1882 i Wiborg och skolgången där. – Den mellersta sonen Marcus, CGR-revisor liksom fadern, dotter Yvonne är gift med Thomas Thesleff och den familjen är en riktig tungviktare sedan 1500-talet i Wiborg!

Fredrik Pacius, Akademiska Sångföreningens grundare, (inskriven 1838) uppvaktades den första maj 2009 bl.a. av WN:s reporter (inskr. 1937, II bas) jämte sonsönerna Anders t.h.(2006, I tenor) och Emil (2009, I bas). (Foto: Erik Floman)

”Lulus” yngste son, med det förpliktande namnet Eduard, säger sig inte ha andra familjerötter till kringelstaden. Men WN-reportern ilar till hans undsättning och pekar på fina vänskapstrådar till denne wiborgare: vi har känt varandra i närmare 70 år, träffas alltiämt i körsångens tecken och har bägge två varit ordförande både för Akademien och för MM. Och som barn har han med sin far besökt Wiborg och minns särskilt graven i Sorvali med de fem små barnen som aldrig på riktigt fick växa sig till hans fastrar och farbröder.

Nu lämnar vi den Fredrikiska linjen och tar nystart från början av 1800-talet och den yngre brodern August.

”Broder, eger du ett hjerta ”

Fredrik Pacius broder August, född 1810 ägde, tycker skrivaren, ett förträffligt hjärta, eftersom han bosatte sig i vårt land, botade sjuka i Östra Finland i sin egenskap av läkare och såg till att hans söner blev födda till denna värld i Wiborg. Deras syster Jenny föddes 1855, dessvärre inte i Wiborg. Hon gifte sig med Olof Bylow och flyttade till Norge. – Fredriks bror August var alltså provinsialläkare med högkvarter i Fredrikshamn, ett stadsnamn som ju passar bra i sammanhanget. Madame Pacius hette Anastasia Sidorow. Sönerna med rötterna i Wiborg fick heta Ludvig Peter och August Friedrich.

Ludvig Peter, som kallades bara Ludvig, var född år 1851 i Wiborg. Han gifte sig 1871 med Helena Bandholtz, som var dotter till gasverksdirektören i Wiborg Johannes B. I mitten av 1870-talet, berättar C.F. Sandelin och S. Enbom i sitt stora verk om handelshuset, knöts Ludvig Pacius till Hackman & Co och ombetrodde att bevaka de tyska bolagsmännens intressen. Han hade även i uppgift ”att kontrollera bokföringen”. Han var väl betald och nämns i Ruuths historia även som ägare till ”Biskopsgården”, det snedställda huset på krönet av Biskopsgatan. Detta hus jämte tillbyggnader hade medeltida anor och hade fungerat som både biskopsgård, guvernörsresidens och

kretsskola och hade moderniserats till oigenkännlighet.

Ludvig satt även i stadsfullmäktige 1882 – 1905. Han titulerades konsul och han avled 1914.

Ludvigs bror August d.y. föddes i Wiborg år 1857. Han lär ha kallats ”Odi” och inskrevs på klass VI i Svenska Lyceet år 1874, men avgick redan 1877 för att bli affärsman och handelsskolelärare. August Pacius tjänstgjorde hos firmorna Hackman och Halla tills han 1910 flyttade till Finlayson i Tammerfors, där han avled 1911.

Ludvigs äldre son August Friedrich var född år 1877, även han i Wiborg och inskrevs i lyceets etta år 1887 och dimitterades 1895. Han bedrev juridiska studier och anställdes vid Föreningsbankens kontor i Wiborg och Helsingfors. Sedan han studerat vid en handelshögskola i Leipzig etablerade han sig som affärsman i Köpenhamn, först som disponent för Strengbergs tobaksfabrik. Men när denna sålts startade han ett eget företag med bland annat trävaror och Hackmans Sorsakoskiprodukter på programmet. Han dog i Köpenhamn år 1937.

Hans syster Gertrud Helena föddes 1881 i Wiborg. Hon absolverade Svenska Fruntimmersskolan 1892–1898 och gifte sig med arkitekten Carl Birger Federley, som bl.a. var stadsarkitekt i Tammerfors.

Yngste brodern Ludvig Wilhelm kom till världen och Wiborg år 1889 och kom att kallas ”Plylle”. Han inskrevs i Svenska Lyceets rullor 1900 och dimitterades 1910 och studerade vid Svenska Handelshögskolan i Helsingfors och skulle bli bankman och CGR-revisor. Han praktiserade hos Hackmans 1911 samt i London och hos NFB, bl.a. som filialföreståndare för kontoret i Lovisa 1915–1918. Sin revisorsauktorisering fick han 1924 och döden tog honom 1944 i Helsingfors.

Flera Paciusar med anknytning till staden Wiborg har reportern inte lyckats spåra upp. Han avslutar sin översikt med att med penna och stämga fel skyldra för den store banbrytaren, maestro Fredrik Pacius!

HELKAMA

Viipurissa vuodesta 1915
ja jälleen 1997 alkaen
www.helfo.com

STÖD DET FINLANDSSVENSKA BILDNINGSARBETET

Svenska folkskolans vänner tar emot **donationer** och **testamenten**. Föreningen ställer **avgiftsfritt** sakkunnig hjälp till förfogande vid uppgörande av donationsbrev och testamenten.

Närmare information ger SFV:s kanslichef
Christoffer Grönholm, tfn 09-6844 570

Alma Söderhjelm som kulturperson

Marja Engman

Alma Söderhjelm var den första kvinnliga universitetsläraren och akademiska forskaren i Finland. Hon blev inte bara docent utan också professor – dock inte vid sitt gamla lärosäte utan vid det privata Åbo Akademi. Om vi jämför Alma Söderhjelm med andra tidiga kvinnliga forskare är hon ganska typisk. Hon kom från en överklassfamilj. Bakom hennes studier och forskningsarbete stod en familj som var intresserad av kultur. Kvinnliga forskares ämnen var ofta medicin och humaniora. Många tidiga disputerade kvinnor var historieforskare. Också utanför Finlands gränser var det lättare att få professurer i nya privata högskolor än vid de gamla statsuniversiteten. I Finland var skillnaden liten vilket visas av att Laimi Leidenius blev professor vid Helsingfors universitet bara tre år efter Alma.

Ganska typiskt för tidiga kvinnliga forskare var också mångsidigheten, som är synlig speciellt då man talar om Alma Söderhjelm. Svenskan Lydia Wahlström, som var nästan lika gammal som Alma, skrev många populära historieböcker och också skönlitteratur – såsom Alma. De första kvinnliga svenska historikerna arbetade till största delen som lärare, ingen blev universitetslärare. Många fortsatte med egen forskning som hobby vid sidan av sitt ämbete.

För Alma Söderhjelm var forskningsarbetet en viktig del av hennes liv. Därtill kom mycket annat. Speciellt tydligt är det i slutet av 1910-talet och på 1920-talet då hon ämnade lämna universitetskarriären helt och bli fri skribent. Det första steget var essäsamlingarna Napoleons syskon och Revolutionärer och emigranter, efter vilka Alma konstaterade att hon blivit ”en riktig författare”. Essäsamlingarna hade franska förebilder, men innehöll också egen forskning.

En ny litterär inriktning var en diktsamling Tjugo små dikter samt skådespelet Vägen till friheten, som handlade om den franska revolutionen och ingick i Svenska Teaterns program år 1919.

Den svenske diktaren Karl Asplund skrev år 1945 i en festskrift tillägnad Alma Söderhjelm då hon fyllde 75 år:

Du är historiker och Du vet med Anatole France att det ju är så litet av mänskligheten som lever. Varför skulle inte våra efterkommande få en bild av hur mycket Du betytt för Din tid. Du har lagt ner så mycken möda på att levandegöra människor som lagts i den stora alkovent?

Angående Alma Söderhjelm mångsidighet skrev Karl Asplund att författaren hade försökt ta med i boken dess objekts alla goda sidor men dock fattades matlagningen och skrivandet av romanser. I stället ingick historiker, poesi, författandet av dramer, kåserier och minnen.

Alma Söderhjelm föddes 1870 i Wiborg. Fadern, Woldemar Söderhjelm, var jurist, senare prokurator. Modern, Olivia Clouberg härstammade från en handelssläkt, fadern var kommerseråd. Alma föddes i en stor familj. Hon var den sjunde av åtta döttrar; dessutom hörde till familjen tre söner, av vilka den äldsta, Werner, år 1894 blev professor i romansk filologi vid universitetet och var på 1920-talet Finlands minister i Stockholm. Den andra sonen, Carl eller Karla, följde i faderns spår och blev jurist. Den yngsta, Torsten, hann disputerat i romansk filologi före sin tidiga död år 1908.

När Alma i sina memoarer skriver om sina systrar berättar hon att systarna, utom enligt ålder, indelades i två kategorier enligt andra egenskaper. Enligt denna indelning hörde Anna, Hedvig, Sanny och Alma till den kategori som karakteriserades som fula, till den andra gruppen – de vackra – hörde Siri, Aline, Gerda och Alice. Slutresultatet var att grupperingen överensstämde överraskande väl med senare livsöden. De vackra gifte sig relativt unga, ogift blev bara

Alma Söderhjelm. Silhuettbild klippt på Tivoli i Köpenhamn. Åbo Akademis bildsamlingar.

den yngsta system Alice. Till de intelligenta hörde äldsta system Anna som gifte sig med en jurist, de andra fortsatte sina studier.

Hedvig blev inte student. Hon företog ändå privata studier i tyska för en professor och blev efter auskultering lärare i tyska i Wiborg. De yngre intelligenta systarna Sanny och Alma fullbordade flickskolans kurs, fortsatte med privata studier och fick år 1888 tillstånd att avlägga studentexamen. På den tiden måste kvinnorna för att ta en examen få kejsarligt tillstånd. Sanny blev filosofie kandidat år 1892, ett år före Alma. Hennes huvudämne var matematik och också hon blev lärare.

Det är viktigt att konstatera hur fördomsfritt den Söderhjelmiska familjen tog döttrarnas skolgång. Emma Irene Åström hade blivit fil.kand. år 1882. Efter henne, efter år 1885, hade ett tiotal kvinnor kommit till universitetet med kejsarligt tillstånd. För Alma var det i början svårt att bestämma vad hon skulle studera. Till slut valde hon allmän historia. Modern föreslog medicin ty Rosina Heikel hade nyligen blivit läkare. Fadern talade om juridiska studier. Själv sade Alma senare att hon i sin ungdom hade drömt om en karriär som författare eller skådespelerska.

Efter sin kandidatexamen var Alma en kort tid lärare. Med stöd av sin lärare Johan Richard Danielson och av sin familj beslöt hon fortsätta sina studier. Om man tänker på de flickor Söderhjelm som fortsatte sina studier kan man säga att för Hedvig och Sanny var karriären som lärare självklar från början. Också för Alma var karriären klar, man trodde att också hon skulle bli lärare – men fortsatta studier var dock möjliga, till och med önskvärda.

del av det egna landets relationer till ett annat land. Alma disputerade år 1900 med forskning som behandlade den franska revolutionens pressförhållanden från revolutionens början till år 1794. Verkets andra del, som behandlade tiden fram till år 1799 kom ut följande år med tanke på en docentur. Böckerna fick mycket beröm i Frankrike. Tidens mest kända revolutionsforskare och Almas lärare var mycket nöjd med materialets bredd och forskningens resultat. Aulard föreslog att Alma skulle delta i en planerad utgivning av urkunder om den franska revolutionen. Böckernas värde framgår av att de har senare publicerats i nya upplagor.

Universitetet föreslog år 1901 Alma Söderhjelm till docent i allmän historia. De ryska myndigheterna var emot förslaget, dels för att den sökande var en kvinna, dels av politiska skäl. För Alma betydde det nekande svaret ett avbrott i den påbörjade karriären och skolarbetet föreföll inte längre intressant. I stället började hon skriva städerna Jakobstads och Brahestads historia. Hon fortsatte också med sitt specialämne och gav ut en essäsamling om revolutionens kulturhistoria samt redigerade och översatte brev av Mme Roland.

När det politiska läget hade förändrats tog konsistoriet åter upp docentfrågan. Denna gång gav kejsaren sitt tillstånd och Alma Söderhjelm blev docent som första kvinna i Finland och Ryssland. I sin undervisning koncentrerade hon sig på nya tidens historia och framför allt på Frankrikes och Italiens historia på 1700- och 1800-talen.

En ny motgång för Alma Söderhjelm var ett 1913 gjort beslut att en kvinna inte kunde söka en professur. Detta beslut upphävdes senare genom en förordning men för Alma var det för sent: professuren efter Danielson-Kalmari var redan besatt.

För Alma Söderhjelm karriär vid universitetet var dispensfrågan av avgörande betydelse. Då började hennes distansering från det gamla lärosätet. Det blev också betydelsefullt för hennes litterära verksamhet som fick sitt innehåll vid sidan av vetenskap från skönlitteratur och essäsamlingar. Denna inriktning blev starkare på 1920-talet då Alma bodde i Stockholm med ett litet stipendium. Stipendiet räckte

inte till och hon fick extra inkomster genom att skriva tidskriftsartiklar och kåserier.

I sitt vetenskapliga arbete fortsatte Alma den forskning som hon påbörjat tidigare om Sverige och revolutionens Frankrike. Den publicerades i två delar på 1920-talet. Det märktes föga att slutdelarna förblev oskrivna. Hon böljade redan då följande stora arbete som handlade om översättningen och utgivningen av Axel von Fersens dagböcker.

Ett viktigare arbete än dagböckerna var boken Fersen et Marie-Antoinette som kom ut 1930 i Paris. Den innehöll mycket tidigare okänt källmaterial. Ännu viktigare var boken Marie-Antoinette och Barnave som visade att drottningen hade haft kontakt med revolutionsledare efter flykten till Varennes 1791. Med dessa publikationer kom Alma Söderhjelm tillbaka till den franska forskarskaran. Böckerna recenserades och vetenskapliga tidskrifter citerade dem. Som centrala källutgåvor citerar man dem fortfarande då man skriver om kungafamiljen och revolutionen.

För fransk forskning och tillgång till källpublikationer gavs ett utmärkt tillfälle genom en professur som år 1927 grundades för Alma Söderhjelm vid Åbo Akademi. Bakom donationen stod familjen Dahlström som redan tidigare gjort betydande donationer. Professuren var i ämnet allmän historia. Lärostolen var personlig och extraordinarie varför Alma inte deltog i akademins administration. På hennes egen önskan var hennes undervisningsplikt två månader kortare än de övriga professorernas.

Alma Söderhjelm var professor i Åbo nästan tio år. Efter pensioneringen 1937 bosatte hon sig i Stockholm. Av hennes sena verk kan man nämna biografierna om Georg Carl von Döbeln och Oscar I (tillsammans med Carl-Fredrik Palmstierna). Alma Söderhjelm dog i Saltsjöbaden nära Stockholm 1949.

Varje student och doktor
går i en hatt
från Wahlman

grundad i Wiborg 1901

Museoala Sofiagatan 5

KUUSAKOSKI

Grundad i Wiborg 1914

Autonomitiden betydde framgång för Wiborg

Utställning öppnad på Wiborgs slott

Hans Andersin

Ett team bestående av Pertti Joenpolvi, Aarni Krohn, Göran Lagerman, Juha Lankinen, Alla Matvijenko, Galina Pronin, Anna Rauhala, Carl Fredrik Sandelin, Emer Silius, Kauko Sipponen, Per-Mauritz Ålander och Hans Andersin, jobbade i mer än ett och ett halvt år på en utställning över autonomitiden 1812–1917 i Wiborg. Deras arbete fick sin belöning den 23 april 2009, då första delen av utställningen öppnades på Wiborgs slott med pomp och ståt. Den andra delen öppnas genast när den ryska parten fått den färdig.

Teamets medlemmar som består av f.d. wiborgare och avkomlingar och vänner till dessa har i det finländska Viborgs-centrets regi velat berätta för kommande generationer och speciellt för stadens nuvarande invånare om sin hemstads färgrika historia.

Wiborg och andra områden som Ryssland erövrade från Sverige på 1700-talet förenades med övriga Finland 1812. Som följd härav blev Wiborg delaktig av den snabba utveckling som karakteriserade autonomitiden. På utställningen visas den multinationella stadens invånares liv och verksamhet. Utvecklingen ledde till att Wiborg med tiden blev Finlands mest internationella och näst största stad.

Utställningen visar hur autonomitiden 1812–1917 var en tid av explosiv utveckling i Wiborg. Den nya stadsplanen av 1861 var signalen för rivandet av de gamla stadsmurarna och bygandet av nya gator och hus. Stadens planerade område sexfaldigades. I staden grundades industrianläggningar, handelshus och banker. När Saima kanal öppnades mångdubblades Wiborgs import- och exporthandel.

Wiborgs hovrätt grundades 1839 bl.a. för att försvara Finlands lagliga rättigheter. Hovrätten betydde mycket för stadens samhälls- och kulturliv. I Wiborg grundades ett stort antal svenska, finska och ryska skolor och det kulturella livet blomstrade. Sta-

Stadsdirektörerna Anatoli Shtshur och Svetlana Nerushai samtalar med finska konsuln i S:t Petersburg Kristiina Häikiö i svenska rummet.

dens administrativa och kulturella språk var först tyska, sedan svenska och slutligen i första hand finska. Det autonoma storfurstendömet Finland var det första steget mot självständigheten, och Wiborg var en viktig länk i denna utveckling.

Utställningen omfattar två rum och ett tornrum. Det ena rummet domineras av Mikael Erassis målning Wiborg 1852–53 i jätteformat och ett kakelcollage, i det andra rummet finns fyra miniatyrrum inspirerade av kända Wiborgshem med olika inredningsstilar från 1800-talet: empire, biedermeier, nyrokoko och jugend. Det runda tornrummet har man inrett till ett för perioden typiskt läs- och skrivrum med stilmöbler och rekvisita från slottets förråd.

Autonomitiden i Wiborg illustreras av ett hundratal fotografier, kartor och bilder med texter på ryska, finska, svenska och engelska. I ett antal vitriner har man dokument, böcker, tidningar, mynt, sedlar, frimärken och andra föremål från autonomitiden.

Utställningen är ett resultat av samarbete mellan Wiborgs-centret

och Wiborgs slottsmuseum samt Museiverket för Leningrad-området.

Utställningen har stötts bl.a. av Handelsgillet i Wiborg, Kulturfonden för Sverige och Finland, Nordea, Olga Richards stiftelse, Per och Helen Dreijers Stiftelse, Sampo, Sotavahinkosäätiö, Sparbanksstiftelsen i Helsingfors, Svenska Kulturfonden, Tikkurila Oy, Tyrgilmuseet, Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura och ett antal privatpersoner med wiborgsk bakgrund.

Öppnandet av utställningen var en minnesvärd tilldragelse. Både de närvarande ryssarna och finländarna var entusiastiska över vad de såg och man kunde inte missa sig på hur stolta arbetsgruppens medlemmar var över sina händers verk. Den finska delegationen som bestod av representanter för donatorerna, arbetsgruppens medlemmar och andra intresserade, bl.a. tidningspressens representanter kom med tåg från Helsingfors och andra orter i Finland och finska konsuln i S:t Petersburg Kristiina Häikiö kom från S:t Petersburg. Det nuvarande Viborgs stadsledning och kulturliv var väl representerat.

Utställningen består av mer än hundra bilder monterade på planscher med text på ryska, finska, svenska och engelska. Här ser vi bl.a. hur området runt Runda Tornet såg ut före och efter det att stadsmurarna revs och salutorget byggdes.

Programmet började i det svenska rummet som hyser den utställning som öppnades för 13 år sedan omfattande Wiborgs historia fram till erövringen 1710. Här hölls öppningstalen som tolkades till ryska respektive finska. Kansler Kauko Sipponen hälsade de inbjudna välkomna (hans tal finns i en separat ruta), författaren Carl Fredrik Sandelin talade om autonomitiden i Wiborg (talet finns i en separat ruta), Wiborgs stadsdirektörer Anatoli Shtshur och Svetlana Nerushai tackade för utställningen och framhöll dess pedagogiska värde och slottshövdingen Svetlana Abdoullina berättade om de olika utställningar som åstadkomits genom finskt-ryskt samarbete. Efter att ha åhört sånger framförda med bravur av en kvartett av Viipurin

lauluveikot (f.d. Wiborgs Sångarbröder) på tyska, finska och svenska och unisont sjungit den wiborgske Jakob Judéns ”Arvon mekin ansaitsemme” flyttade sig det 50-hövdade sällskapet till utställningen om Wiborg under Finlands självständighetstid och därifrån till ämnet för dagen, utställningen Autonomitidens Wiborg.

Efter att ha beundrat utställningen ställdes kosan till slottets festsal, där en festlig buffé stod uppdukad. Den rysk-wiborgska kören och orkestern ”Kantika” stod för underhållningen sekunderad av Viipurin Lauluveikot. Snart var tiden inne för avtåg till tåget via saluhallen.

Vik nästa besök i Viborg för ett besök på slottet och dess utställningar, av vilka Autonomitiden är den nyaste!

Nukkekotiyhdistys har tillverkat fyra miniatyrrum inspirerade av wiborgska hem för att illustrera de olika modestilarna på 1800-talet. På den ena bilden ser vi biedermeier-rummet inspirerat av Julius Leopold Krohns hem på Svartmunkegatan och på den andra nyrokokorummet inspirerat av Waldemar Björksténs hem på Karjaportsgatan.

Ett läs- och skrivrum i ett wiborgskt hem. Möblerna och en del av rekvisitan har erhållits ur slottsmuseets förråd.

Perttulantie 6 A 00210 Helsinki
www.finnohm.fi
Puh 0207 431 655
sales@finnohm.fi
Fax 0207 431 656

Kansler Kauko Sipponen: Välkomna till utställningen om Autonomitidens Wiborg i Wiborgs slott 23.4.2009

För några veckor sedan trädde kejsar Alexander I med sina livvakter in i Borgå Domkyrka, där Finlands politiska ledning väntade honom. Kejsaren gestaltades av en skådespelare men politikerna representerade dagens situation. Man firade 200-årsjubileet av den lantdag vid vars öppnande kejsaren bekräftade Storfurstendömet Finlands inre autonomi och vid vars avslutande han deklarerade att landet nu upphöjts bland nationernas antal.

Förra måndagen öppnades i Helsingfors en gemensam utställning av Finlands Riksarkiv och Rysslands historiska arkiv, ”Rysslands kejsardöme och uppkomsten av Finlands Storfurstendöme 1808–1820”. Bland de många utställningsföremålen fanns originalet till privilegiebrevet för Wiborgs stad bekräftat av kejsarinnan Katarina II och fredsfördraget i Fredrikshamn, vilket var undertecknat av den wiborgsfödde Daniel Alopæus i egenskap av andre delegat för Ryssland.

Finländarnas inställning till autonomitiden har småningom förändrats.

Ännu under mina skolår betonades den rättskamp och det motstånd som fördes under autonomitidens sista årtionden före Finlands självständighet för att bevara de rättigheter som Alexander I garanterat oss. Under de sista årtiondena har man bl. a. insett att det finska språket fick under autonomitiden möjligheten att utvecklas till ett språk för vetenskap, konst och administration. Finländarna växte till en nation vars administrativa struktur och ekonomiska handlingsförmåga blev så stark att det autonoma Finland kunde börja sin verksamhet som självständig stat år 1917.

Wiborg och andra områden som Ryssland erövrade från Sverige på 1700-talet förenades med övriga Finland 1812. Som följd härav blev Wiborg delaktig av den snabba utveckling som karakteriserade autonomitiden. På utställningen visas den multinationella stadens invånares liv och verksamhet. Utvecklingen var så framgångsrik att den ledde till att Wiborg med tiden blev Finlands internationellaste och andra största stad.

Den utställning som nu öppnas står i omedelbar kontakt till den utställning som öppnades för att par år sedan i salen bredvid och som beskriver Wiborg under åren 1917–1944. Den utställning som beskriver Wiborg under den svenska tiden öppnades redan på 1990-talet. Vi är mycket nöjda med att dessa permanenta utställningar täcker tidsmässigt den största delen av Wiborgs historia. På Wiborgs-centrets vägnar tackar jag på det varmaste slottets chef Svetlana Abdullina och Wiborgs stad för vänligt bemötande och gott samarbete. Samtidigt tackar jag alla institutioner och privatpersoner för värdefullt ekonomiskt stöd utan vilket utställningen inte blivit till. Alla önskas hjärtligt välkomna till öppnandet av utställningen.

Övers. HA

Carl Fredrik Sandelin talar och Helga Abakshina tolkar. Kansler Kauko Sipponen presiderar.

Författare Carl Fredrik Sandelin Rysslands kejsare litade på finländarna och dessa litade på kejsarna

Var och en som besöker staden Wiborg och Wiborgs slott vet att han och hon står på historisk mark. Staden och slottet har tillhört Sverige, Ryssland, det autonoma storfurstendömet Finland, republiken Finland och Sovjetunionen, och tillhör nu Ryssland. Gränstrakterna städer och fästningar har genom historien ofta bytt ägare, men de har också upplevt långa perioder av fred och civil samhällsutveckling. Så också Wiborg.

Många städer som bytt ägare har med tiden också bytt ansikte. Andra städer, bland dem Wiborg, har bibehållit sin karaktär trots tidvisa krigshärjningar och ekonomisk nedgång. Vid vikarna och vattendragen fanns marknadsplatser redan före slottets uppförande och stadens grundande. Hansans, Hansaförbundets, betydelse var stor och Wiborg blev en viktig handelsstad för Finlands sydöstra delar och för Karelska näset. Efter 1812 följde ett långt skede av utveckling på alla områden; från förvaltning, handel och ekonomi till byggnation, undervisning och kulturliv. Den gamla staden, som av den tysktalande befolkningen kallades ”Die Festung”, behöll mycket av sin karaktär även sedan fästningsstadens murar revs efter den nya stadsplanens godkännande 1860. Gamla förorter inkorporerades och nya bildades. Saima kanal bidrog till stadens betydelse för export och import, och sedan länge gav närheten till S:t Petersburg nytta av olika slag åt

den växande staden. De fyra språken skapade en social och kulturell rikeedom.

Den utställning som idag har invigts vill presentera denna utveckling. En grundsten för utvecklingen var att Rysslands kejsare kunde lita på sina finländska undersåtar och att det finska folket litade på sina kejsare. Hyllningarna under de kejsarliga besöken, både i Wiborg och i landet som helhet, var tecken på den uppskattning och trohet som rådde. Vi vet att kärvare tider uppstod i slutet av 1800-talet, men vi vet också att storfurstendömet två sista kejsare sommartid, tillsammans med sina familjer, trivdes i den finländska skärgården och hälsades välkomna där.

De äldsta av oss upplevde som barn eller unga, även som soldater, åren när Finland förlorade Wiborg. Vi förstår den sorg och saknad som äldre generationer av wiborgare kände – känslor som trots tidens gång – även lever kvar inom vår egen generation. Men många av oss valde, eller har valt, att se framåt och att tro på grannsämja och att i samarbete tillvarata och värda historiska minnen och värden. Personligen är jag glad över detta och glad över att unga generationer idag ser gränsen mellan våra länder som en gräns som mera förenar än skiljer åt. Vi ser Wiborg och dess slott, och även vår utställning, som en symbol för detta.

För musiken stod en skönsjungande kvartett ur Viipurin lauluveikot (f.d. Wiborgs Sångarbröder) och den ryska ensemblen Kantika.

HELKAMA

Sähköavusteinen E2800

www.helkamavelox.fi

Bok om postkort i Wiborg

Matti Sipari: Kokoelma Viipuri-aiheisia postikortteja vuosilta 1890–1944
Eget förlag, 170 sidor, 30 € plus postning.

Matti Sipari, snart 80 år gammal, känd som handelsman, filatelist och samlare, född i Wiborg 1930, har en av Finlands största samlingar postkort med motiv från Wiborg. Han har gett ut en bok om sin samling och säljer både boken och enskilda postkort i original och som kopior. Han kan nås i Helsingfors per telefon 050 3087102.

Vattenporten år 1800. Matti Siparis samling.

Runda Tornet år 1800. Matti Siparis samling.

Sekelskiftets Wiborg ur Viktor Svaetichins pensel

”Viktor Svaetichin – Karjalan kuvaaja” 265 s. Södra Karelen konstmuseum och Lahtis historiska museum.
Chefredaktör: Tuula Pöyhä
Arbetsgrupp: Sari Kainulainen, Päivi Partanen, Timo Pellikka, Tuula Pöyhä, Marjatta Räsänen, Leena Rätty, Olli Valkonen.

Viktor Svaetichin var samtida med Signe Brander. Båda avbildade herrgårdar och stadslandskap, han med pensel och ritstift, hon med kameran. Båda var mästare inom sitt gebit. Viktor Svaetichin fick 1913 i uppdrag av Museum Wiburgense att avbilda Karelen herrgårdar, kyrkor och stadsbebyggelse. Resultatet finns bevarat,

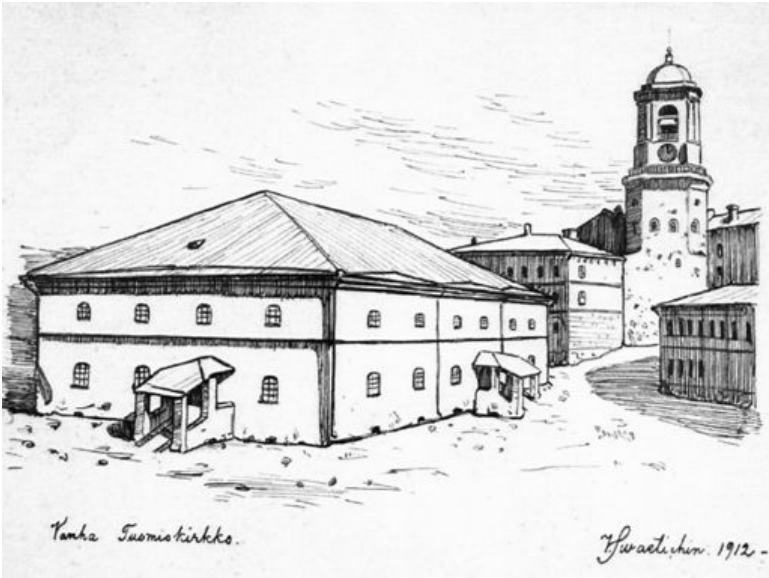
till största delen (ca 75 %) räddat från att förstöras i kriget, i Södra Karelen konstmuseum i Villmanstrand och i Lahtis historiska museum. Nu har en heltäckande bok om Viktor Svaetichin kommit ut – lämpligt till julen – i en form värdig en mästare.
Boken innehåller utom ett stort antal vackra reproduktioner av Svaetichins verk, ett fullständigt bildgalleri på alla hans bevarade verk och mycket annat matnyttigt. Det börjar med en presentation av Museum Wiburgense skriven av Hannu Takala. Museet förlorade 80 % av sina föremål i kriget. Av den kända Grommé-samlingen med över 3000 föremål räddades bara något över 100.
Viktor Svaetichins liv skildras i en

uppsats skriven av Marjatta Räsänen. Han var född 1877 i Salmis som son till länsmannen. Följande uppsats behandlar Svaetichins förhållande till Museum Wiburgense, skriven av Hannu Takala. Svaetichin började med att samla arkeologiska och folkkulturella föremål till museet. Sina egna verk, oljemålningar, akvareller, tuscharbeten och fotografier synes han ha sålt till museet i många repriser ända fram till 1939. På hösten 1939 evakuerades museets samlingar i vilka ingick 557 arbeten av Svaetichin, 158 stycken mindre än i katalogerna. Intressanta är de bilder som på några fotografier ses tapetsa väggarna i Wiborgsmuseets olika rum. Några av de räddade tavlorna försvann och förstördes efter evakueringen i bränder och andra olyckor. De ställdes ut i olika sammanhang. Denna sektion har skrivits av Tuula Pöyhä som även står för de följande sektionerna utom en.
Svaetichin hade en medfödd ta-

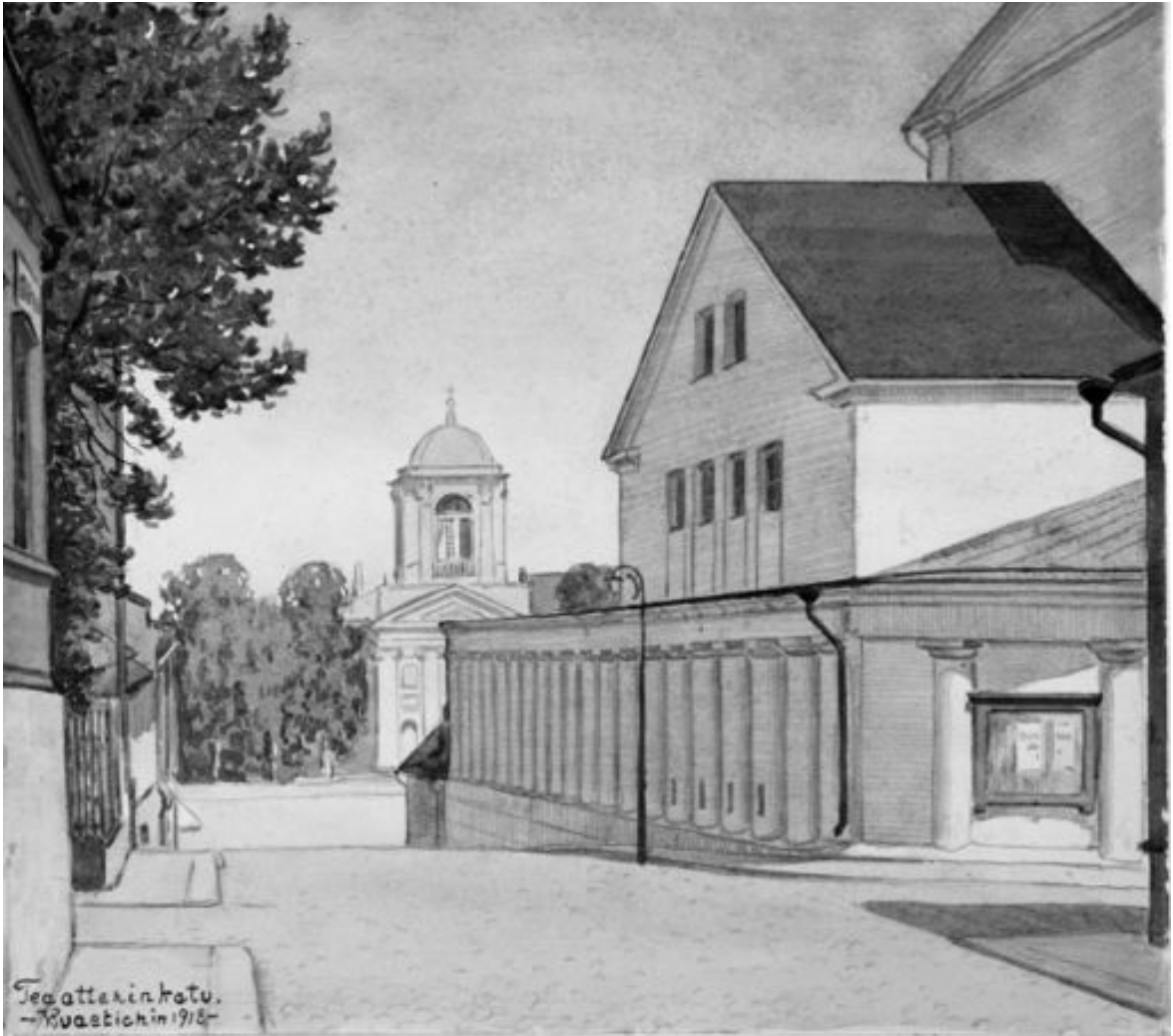
lang – som han utvecklade i ritskolan – att rita och måla gamla byggnader. De bilder som tagits med i boken visar detta på ett övertygande sätt. Ett längre avsnitt ägnas det sätt på vilket Svaetichin arbetade. Han var en skicklig fotograf och ritade och målade ofta på basis av honom tagna fotografier. Det råder inget tvivel om att Svaetichin också var en skicklig målare med oljefärger. Om somrarna var han ständigt på resande fot, med häst, till fots eller med tåg.
Petri Neuvonens uppsats om Svaetichin som avbildare av Wiborg är av speciellt intresse för oss. Många av de byggnader som Svaetichin avbildade är försvunna eller i ruiner. Detta demonstreras med hjälp av jämförande bilder från nuläget. Svaetichin avbildade inte enbart hela hus utan också detaljer såsom portar, verandor och bakgårdar. Förstäderna var även föremål för hans ritstift eller pensel.
Tuula Pöyhä ägnar herrgårdarna

en speciell sektion. Av de fordom så stolta huvudbyggnaderna finns oftast endast en ruin eller stenfot kvar (eller en nyuppförd lyxvilla) som jämförelsematerial. Undantagen är få, bland dem Räisälä och Pukinniemi gårdar. Av de kyrkor som Svaetichin avbildade finns några fler kvar. På landsorten har flera ruckel fångat Svaetichins öga men också några idylliska bylandskap. Slott, bastioner och Runda Tornet både i Wiborg och Kexholm, järnvägsstationer, färjor, fyrar, lotsstugor, paviljonger och andra nyttobyggnader följer. Speciellt vackra är några hamnbilder från Wiborg.
För den som vill se Viipuri-säätiös hela Svaetichin-samling finns konstverken i tändstickslådeformat i bokens slut, sidorna 169–259.
Boken kan erhållas från Södra Karelen Konstmuseum och Lahtis historiska museum.

Hans Andersin

Wiborgs gamla domkyrka 1912. ”Ei oo kauneudell pilattu”. Viipuri-säätiö/Södra Karelen konstmuseum.

Teatergatan 1918. Petri-Pauli kyrka i bakgrunden. Viipuri-säätiö/Södra Karelen konstmuseum.

Nordea

Ta dig en funderare på hur du vill placera och boka sedan tid för ett samtal

Kom och lägg upp en lämplig plan för dina placeringar. När du samlar dina affärer hos oss, kan du bli Nyckelkund och dra nytta av många fina förmåner.

Ring 0200 5000 (lna/msa) mån–fre 8–20 och boka tid för ett samtal om en lämplig plan för dina placeringar.

nordea.fi

Gör det möjligt

Wiborgsvännen Georg Luther in Memoriam

Släktbok. Ny följd IV: 1–2. Utgiven av Kristian Stockmann. Svenska Litteratursällskapet i Finland 2009.

Ett äreminne över kanslirådet Georg Luther kan man väl kalla den Släktbok som publicerades i maj 2009. Boken innehåller utom sedvanliga släktutredningar en uppsats ”Georg Luther och släktforskningen” skriven av Max Engman och en ”Bibliografi över Georg Luthers skrifter 1946–2008” sammanställd av Kristian Stockmann. Man kan inte annat än beundra Luther för hans enorma skriftliga produktion: 269 skrifter av vilka 37 hade statistiskt-ekonomiskt innehåll. Man kan dessutom tillägga att Luthers produktion var av superhög klass. Hans roll som genealogisk lärare och kritiker var allmänt känd men han ställde samma höga krav på sig själv som på andra genealogers verk.

De släkter som presenteras i boken är resultatet av ett omfattande redaktionellt arbete främst av Kristian Stockmann som i många fall innefattat komplettering och korrigering av manuskript som funnits bland Georg Luthers efterlämnade papper. Pertti Hakala har också deltagit i det redaktionella arbetet. Två av utredningarna (Elfvingen och Gottman) hade gjorts färdiga av Luther men lämnats i skrivbordslådan opublicerade. Andra postuma manuskript ur skrivbordslådan har tidigare publicerats i Genos.

Engman framhäver att Luther, trots att han var genealog och utredde släkter, ”hade ett brinnande intresse för människan som individ och medlem av sociala och släktgrupper”. Luther var en mästare på att, som han själv ofta sade, ”vaska fram personlighetsdrag ur domstolsprotokoll”. Luther utmärker sig framför allt för sina långa och utförliga biografier med intressanta detaljer. Engman anser att Luthers ”Herdaminne för Ingermanland II är ett helt unikt verk och måste väl betraktas som oöverträffat på sitt område”. Luther rörde sig suveränt på 1500- och 1600-talet vilka få genealoger behärskar. Vi kan enas med Engman om att ”Georg Luther var en av Finlands skickligaste genealoger, många skulle säga den främste”.

Det var allmänt känt att Luther ”hade en särskild förkärlek för släkter som verkat i östra Finland, Ingermanland och särskilt Nyen” (samt Baltikum), vilket också bekräftas av urvalet släkter som ingår i föreliggande bok:

Boisman med ursprung i Baltikum (och Tyskland).

Elfvingren med namnets äldste bror från Nyen.

Gottman, Gottsman från Wiborg med tyskt ursprung.

Herkepaeus, två släkter med ursprung dels från Wiborg och östra Finland, dels från Satakunta.

Sutthoff, wiborgssläkt med tyskt ursprung.

Betecknande för dessa släkter är att de genom giftermål gett gener till ett stort antal nu levande släkter. Därför är det glädjande att dessa ”modersläkter” nu ordentligt och sakkunnigt utretts.

Släkten Boisman utreddes första gången i samband med Axel Bergholms Sukukirja vid sekelskiftet. Georg Luther drog sitt första strå till stacken redan 1965 och kunde då rätta de största felaktigheterna i Sukukirjas framställning. Nu kommer Luther med en mycket detaljerad, och lång (102 tabeller) utredning som ersätter alla tidigare. De första generationerna utspelas i Reval med den på 1400-talet till Reval inflyttade köpmannen Johann Boismann, som var född ca 1445, som stamfader. Den förste Boisman som bott i Wiborg var köpmannen Rötger Boisman, sonson till stamfadern. Det var emellertid en annan av stamfaderens sonsöner, köpmannen, rådmannen och borgmästaren Reinhold Boisman som började Boismännens långa rad i Finland. Han var född i slutet av 1500-talet och dog före 1655. Det var Reinholds söner som utmärkte sig på viktiga poster bl.a. i Wiborg, Veckelax och Kexholm, medan döttrarna gifte in sig i betydande släkter. Deras avkomlingar spred släkten över hela det dåtida Finland och Sverige. Några av militärerna Boisman blev förryskade på 1800-talet; en gren av släkten adlades von Boisman. Utredningen omfattar 14 generationer Boismän från 1400-talet till nutid. Som vanligt är det intressant för en genealogiskt intresserad att studera Luthers 382 noter och beundra det stora urval ovanliga dokument han refererar till inte minst när det gäller Revals och Wiborgs äldsta historia.

Släkten Elfvingren omfattar 43 tabeller. Stamfadern Johan Enoksson var stadsskrivare i Nyen 1652 och vistades därefter i Nyen. Hans söner Kasper och Enok bodde i Wiborg. Kaspers son Enok var den förste som använde namnet Elfvingren och tillhörde som kapten en tid Karl XII:s officerare. Mot slutet av sitt liv köpte han av Gustav Adolf Andersin Suorlax hovgård. De i Finland nu levande Elfvingrenarna betraktar därför Kides som ursprungsort för sin släkt (i likhet med släkterna Andersin och Winter). De Elfvingrenar som härstammar från Enoks sonson Petter från Kides har flera nu levande förfinskade medlem-

mar. Bland övriga Elfvingrenar, vars avkomlingar inte lever kvar i Finland, har vi flera ”bemärkte män”, militärer, höga tjänstemän osv. Luther behandlar speciellt överstelöjtnanten Georg Wilhelm Elfvingren som spelade en framträdande roll vid den ryska revolutionen och dess efterspel och blev arkebuserad i Ryssland 1926 samt Egid William Elfvingren som var president vid Wiborgs hovrätt och hölls fången i Kretsky-fängelset i S:t Petersburg för olydnad. Dennes son emigrerade till USA, där släkten fortlever. Av de släkter som av Elfvingrenarna fick gentillskott kan nämnas Furuhielm, Passelberg, Andersin, Ignatius, Quist, Brundert, Schlüter, Winter, von Brandenburg, Levander, Arppe, Relander, Fromholtz, Taipale, Rosenberg, Jaatinen, Grönroos, Edlund, Hellström, Reuter, Ljungman, Fabritius, Montell, Schäpe, Salmela, Ikävalko, Tammelin. Utredningen omfattar 11 generationer. Noternas antal är 121.

Släkten Gottman, Gottsman omfattar bara 14 tabeller. Stamfadern Tönnis Gottman kom 1587 från Tyskland dvs. ungefär samtidigt som den äldste Thesleff. Tiden i Wiborg blev inte lång då Gottmans redan i början av 1600-talet flyttade till Borgå-trakten och därifrån västerut. De sista kända bärarna av namnet dog i slutet av 1800-talet. Släkter som kvinnliga medlemmar av släkten Gottman gift sig med innefattar Winter, van Vhedstorp, Alsbeck, Wasell, Wikman, Åkesson, Falck, Nettersten, Schrey, Blåfield, Anthon, Sandman, Levón, Cremer, Witting, Gyllenborg, Teckenberg, Olin, Holm. Noternas antal är 61. Generationernas antal äraju.

Utredningen omfattar två olika släkter Herkepaeus med 30 respektive 35 tabeller. Släkterna har rikligt med präster och hade talrika medlemmar 1500–1800. Luther kallar de två släkterna Herkepaeus som han undersökt Taipalsaarisläkten och Hauhosläkten. Luther har inte kunnat påvisa släktskap mellan dessa släkter trots att man redan på 1600-talet påstod så. Luther ansåg att släkterna Herkepaeus är ovanligt svåra att utreda, vilket förklarar att det hittills inte funnits fullständiga utredningar om dem. Det finns ytterligare ett antal personer med samma namn vars släktskap med de utredda släkterna inte kunnat påvisas.

Taipalsaarisläkten börjar med Lars Persson, borgare i Wiborg på 1500-talet. Han hade sonen Petrus Laurentii som var slottsprestikant i Wiborg och kyrkoherde i Siikaniemi samt kyrkoherde i Taipalsaari 1585–1610. Båda Petri söner var präster och en av dem

därtill riksdagsman 1640. Denne använde namnet Herkepaeus. Hans båda söner var kyrkoherdar, den ene i Taipalsaari och den andre i Joutseno vilket föranledde dem att använda namnet Taipalensis respektive Jousenius och därefter Svahn. Prästycket ersattes småningom med militäryrket, jordbrukaryrket och tjänstemannabana. Av de släkter som Taipalsaari-Herkepaeusarna berikat med sina gener kan nämnas Påsa, Affleck, Canuti, Alopaeus, Martini (Cygnaeus), Bruun, Möller, Brunnerus, Nenoin, Svahn, Romanus, König, Casselius, von Borgen, Brunou, Weckrooth, Åkesson, Kuokkanen, Nordenflycht, Edling, Iserhielm, Pellinen, Ruuth, Boström, Forsbom, Bister, Neubert, Tuisku, Berg, Slöör, Unholtz, Schultz, Havén, Kymlander, Petttersson, Kumm, Riesenkampff, Kihlström, Norrgren, Tujulin, Bosin, Billberg, Brundin, Wallin, Melander, Holsten, Wahlund, Weidenhielm, Planting.

Hauhosläkten Herkepaeus börjar med kyrkoherden i Hattula Andreas Laurentii Herkepaus i mitten av 1500-talet. Alla hans tre söner var kyrkoherdar, två i Hauho och en på Åland. De dog i början av 1600-talet. Herkepaerna blev bofasta i Hauho även efter att de inte mera beklädde kyrkoherdeposten. Rusthållare och husbonde var en vanlig beteckning, senare militära och civila tjänstemannatitlar. Hauho byttes ut mot Kiikka som hemort och senare förekom flyttning till Östra Finland och t.o.m. Österbotten. Av de släkter som Hauho-Herkepausarna berikat med sina gener kan nämnas Laxenius, Collinus, Ichtydius, Kaskas, Pihlman, Frisius, Roos, Streng, Jerpenius, Ronnaeus, Schildt, Fischer, Höök, Hangelin, Björn, Dani, Sigfridsson, Isaksson, Mickelsson, Grå, Johansson, Löfman, Wasenius, Krakau, Taxell, Ekorre, Hallonberg, Lerberg, Sundqvist, Ahlberg, Mattsson, Johansson, Haavisto, Wahlberg, Ferrin, Savenius, Pirjeta. Utredningarna omfattar 10 generationer. De gemensamma noternas antal är 226.

Släkten Sutthoff omfattar 59 tabeller och nio generationer. Den förste Sutthoff kom till Wiborg, antagligen från Tyskland, vid mitten av 1630-talet och släkten dog ut i Wiborg vid mitten av 1800-talet. I Ryssland, Narva och Sverige fortlevde släkten längre, i Sverige dog den siste bäraren av namnet år 1958. Den förste Heinrich Sutthoff var handelsman i Wiborg och gift med en medlem av Wiborgs-släkten Frese. De flesta av hans avkomlingar var handelsmän i Wiborg, Villmanstrand, Fredrikshamn, S:t Petersburg eller Narva. Narva blev en av huvudorterna

för handelsmannafamiljer Sutthoff. Det är intressant att bekanta sig med Luthers källhänvisningar rörande Narva. I Wiborg var Sutthoffarna ingifta i snart sagt alla viktiga släkter och innehade fastigheter i den äldsta stadsdelen. Utom handelsmän fanns i släkten ett antal militärer i rysk tjänst. Av de släkter som Sutthoffar berikat med sina gener kan nämnas Eosander, Nethonius, Wargentin, Björkman, Tesche, Tillman, Rosenius, Witte, Saels, Longa, Bincken, Gestrin, Ritter, Strahlborn, Curtius, Königfels, Hessel, Weizenbreyer, Wulffert, Schmidt, Sesemann, Boisman, Dykander, Jaenisch, Götte, Brandt, Wilms, von Bippen, Dieckhoff, Lelong, Golinov, Müller, Miln, Henke, Mende, Forsell, Oudar, Berg, Hunnius, Lindman, Lindberg, von Düben, Liljedahl, von Nettig, Posse, Haveman, Alopaeus, Dieterichs, von Berens, Lytkovsky, von Svensson, von Rehbinder, Lebedev, Narysjkin, Fabritius, Chrichton, Lilo, Bange, Charpentier, Nordenberg, Lindström, Weckström. Noternas antal är 133.

Som ett slutomdöme kan framhållas att genealoger i allmänhet såväl som personer med Boismän, Elfvingrenar, Gottmän, Herkepausar och Sutthoffar bland sina anor, nu bör vara tacksamma för att Georg Luther vågat sig på att utreda dessa problematiska men centrala släkter. Man bör dock vara lika försiktig som Luther är när det gäller en del av uppgifterna och inte föra vidare osäkra uppgifter utan att citera Luthers ymnigt förekommande brasklappar.

Utom de släkter som innehålls i Släktboken har Georg tidigare publicerat ett antal utredningar över centrala wiborgska och karelska släkter. Här kan nämnas följande Om släkten Crohns ursprung (Genos 53:2 s. 52–56), Arrendatorsfamiljerna i Tohmajärvi (Genos 56:1, s. 1–12, 38–39), Släkten Pülse (Genos 57:1, s. 19–24), Släkten Sesemanns tyska förfäder (Genos 58:1, s. 49–51), De karelska Hultinernas härkomst (Genos 58:1, s. 62–74), Släkten Hollender Ridder (Genos 62:1, s. 1–11, 27–28), Urmakarsläkten Elfström (Genos 64:1, s. 60–72, 88), Brudparen i Wiborg (Genos 69:1, s. 35), Johan Tesches giften (Genos 72:1, s. 51–52), Wiborgssläkten Frese (Genos 72:3, s.115–126, 173), Släkten Saels (Genos 73:4, s. 183–189, 239), Släkten Wallerian (Genos 79:1, s. 6–17, 43–44) och Tidiga Jaenischar (Genos 80:3, s. 101–107).

Hans Andersin

Wiborg genom poeternas ögon

Titel: Viipuri kirjailijan, muistelijan ja historioitsijan kaupunki Sammanställd av: Aarni Krohn Förlag: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2009 358 sidor, 66 illustrationer.

Jag håller i min hand en bok i tegelstensformat, vars innehåll bör intressera både f.d. wiborgare och andra som vill höra sanningar om den urgamla staden. Sanningarna är sådana de setts av flera generationer författare och poeter, och bildar därför en samling av mycket olika sanningar, ett kalejdoskop kunde man säga.

De första skriftliga bevisen på vad som hände i Wiborg är Erikskrönikan av 1320, Erik Olofssons krönika av år 1470, ett antal ryska krönikor och Agricolas historiska kommentarer till sina bibelöversättningar i mitten av 1500-talet. Rimkrönikor finns bevarade från olika tider och var föregångare till dagens vederhäftiga historieböcker. Den historiska romanen finns någonstans mellan de gamla krönikorna och dagens historieböcker. En nu levande författares, Kaari Utrios historiska romaner – tyvärr mycket sparsamt lästa på svenskt håll – beskriver på ett tro-

värdigt sätt den historiska scenen i Wiborg på 1300- och 1400-talen. Också Lempi Jääskeläinen, Ilmari Raekallio, Pirjo Hämäläinen-Forslund och Jukka Forslund får bidra med romantexter om historiska skeenden inklusive den wiborgska smällen. Mycket av detta skrevs efter andra världskriget (utom krönikorna förstås).

När vi kommer närmare den nya tiden med greven av Hoya, tas också det svenska språket till hjälp i form av ett avsnitt skrivet 1908 av René Ahrenberg, som har Johan Deken ”ägare till Kiiskilä gård” som talesman. Källor som Aarni Krohn använder är bl.a. Sebastian Munsters och Gabriel Lagus skrifter.

Wiburgo nullum Mars Mercuriusque probatum Ad sua sacra magis duceret esse locum.

Vi blir upplysta om att detta kända uttalande om att gudarna Mars och Merkurius knappast kunde ha valt ett bättre ställe än Wiborg för sina helgedomar kommer från den svenska storhetstiden. Från samma tid har vi Georg Havemans dityrambiska oration vid Universitetet i Dorpat i vilket

han, i motsats till samtida nidskrivare, höjer Wiborg till skyarna. Ur Johan Rosenhanes dagbok 1652–1654 har Krohn plockat några godbitar. Nu tillkommer ett bidrag av Aarne Nopsanen och Maija Dahlgren som beskriver skandaler och ryktesspridning på det lysande 1600-talet då Wiborgs språk ännu var bara tre: svenska, tyska och finska om man undantar det wiburgensiska blandspråket.

Snart kommer ryskan in som fjärde språk och realitet i Wiborg som följd av Peter den stores erövring av staden. Poeten Jakob Frese var bland dem som flydde. Han skrev bl.a. en hyllningsdikt till sin födelsestad Wiborg (sista versen i modern stavning):

Så länge någon tid och världen ännu varar
Så länge man av strid och örlog höra får
Så länge någon stad i striden sig försvavar
Så länge någon borg och präktig byggnad står
Så skall du, Wiborgs stad, snart utan like prisas,
All trohet skall utav din trofasthet bevisas.

Aarni Krohn har skrivit ett skådespel som berättar om Wiborgs fall. Krohn har tagit med Scen 8 som beskriver hur staden gav sig åt tsaren och hur denne vägrade att godkänna härföra-

ren Apraxins löfte om fritt avtåg för de svenska trupperna från staden: ”Ryskt löfte och överenskommenelse är som avlagda med själva djävulen”, säger Wiborgs försvarare Stjernstråhle för sig själv.

Tiden och stadens förfall efter erövringen 1710 beskrivs av samma författare som tidigare plus några resenärer från främmande land, bland dem Carl Reinhold Berch, Abraham Hülphers, Nathanael William Wraxall, Edward Daniel Clarke och Herman Kjellgren. Den sistnämnda skrev sina iakttagel-

ser långt in på 1800-talet. Han skrev bl.a. att smällande champagnekorkar hördes överallt och att man drack champagne två gånger om dagen! Intressantare är Kjellgrens konstaterande år 1846, att man i hovrättscirkulärna och bland de finare släkterna talar mest svenska, stundom franska, bland handelsmännen, dvs. penningöverklassen talar man bara tyska eller dålig svenska utom inom undergruppen ”ryska handlande”, där det talas

fortsättning på s. 18

VIIPURIN HAUTAUSTOIMISTO

Runeberginkatu 56, 00260 HELSINKI
puh. (09) 499 041, päivystys 24h

Ruusulan- ja Runeberginkadun kulmauksessa

Torkkelinkadulta 1941 Helsinkiin

www.viipuri-aaltonen.fi

Vi betjänar även på svenska

Jacob Judéns samlade skrifter I & II

Titel: Jaakko Juteini, kootut teokset, I & II
Sammanställt av Klaus Krohn
Utgivare: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura 2009
902 sidor, 66 illustrationer.

Både företalet (av Klaus Krohn) och den inledande historiken (Liisi Huh-tala) innehåller intressanta uppgifter om Juteinis liv och leverne.

Jaakko Henriksson föddes på Juu-tila hemman i Hattula socken 1781 och dog 1855 i Wiborg. Hans tog namnet Jacob Judén när han 1793 skrevs in i Trivialskolan i Tavastehus. Han studerade vid Åbo Akademi. Jacob Judén blev sekreterare i magistraten i Wiborg 1813 och flyttade då till staden. Sina finska skrifter publicerade han under namnet Jaakko Juteini. Han utmärkte sig på mångahanda sätt. Han var den första finska yrkesförfattaren och han var den ende som fick se sitt verk brännas på ett bokbål. Hans produktion omfattade dikter, sånger, ordspråk, skådespel, berättelser och aforismer. Han skrev mest på finska vilket måste betraktas som ett stordåd i början av 1800-talet då tyskan och svenska regerade kulturlivet i Wiborg. Han var en av grundarna av det finska litteratursällskapet i Wiborg, Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura år 1845 och blev hedersdoktor vid Helsingfors Universitet 1840. Nästan alla hans wiborgska verk trycktes på Cederwallers och Alfhans tryckerier i Wiborg.

Juteini är bäst känd för sin ”Sång i Finland” (”Arvon mekin ansaitsemme”) som åtminstone tidigare sjöngs av alla skolbarn. En del av oss svenskspråkiga lärde sig den på finska timmarna i skolan. Juteini vill i denna och flera andra tidiga sånger framhålla den vanliga finska bondens värde. Mycket

Jaakko Juteini (Jacob Judén) 1782–1855

rum ges i boken åt Juteinis år 1829 på Åbo torg i Wiborg uppbrända verk ”Anteckningar af tankar uti warianta ämnen” som analyseras i inledningen och återges i del II både på svenska och i översättning på finska. Så värst revolutionära förefaller skrifterna inte vara om man undantar åsikten att även djur har själsliv och att alla religioner är likvärda.

Bokens första samling av dikter är från Åbo-tiden och berör olika ämnen såsom slakt av djur, olika sjukdomar, berusningsmedel, tagande av muta, vilka alla behandlas med en nypa kritik, olika samhällseliga fenomen såsom gräl och tiggeri samt hyllningar till hädangångna personer. Det som frapperar en sentida läsare är avsaknaden av svetisism. Det finska språket verkar vara ganska välutvecklat redan i början av 1800-talet!

Juteinis uppfattning om Finlands

ställning mellan Sverige och Ryssland kommer tydligt fram i en av hans skrifter ”Suomen Kansalle, vuonna 1810” (Till Finlands folk 1810). Han framhåller att den naturliga gränsen mellan öst och väst går genom Bottenhavet och att den tidigare gränsen förorsakat mycket av det lidande det finska folket fått utstå under den svenska tiden. I fortsättningen hyllas Alexander I som vår räddare ”Lefwe den milde älskade Fursten, den fredlige! ... vår Beskyddare; lugnet är utbredt, näringen ökad, i våra hyddor. ...”

En av Juteinis starka sidor var hans smak för ordspråk och aforismer. Vad sägs om följande:

”Eipä kerskaa kelpo rikas täysi kukkaro kilise.”

(Rik hedersman skryter inte Fyllad börs klingar inte.)

”Itse ilossa sydämen on jo hinda hyvän työmmä”.

(Glädjen vi känner i hjärtat Är redan pris nog för vårt goda arbete.)

1816 trycktes i Wiborg hos And. Cederwall en av Jacob Judéns skrifter på svenska ”Anmärkningar uti finska skaldekonsten” i vilken han för en svensk publik förklarar den finska poesins, runans, grunder. Samma år trycktes flera andra verk såsom ”Kritik öfver lån-bokstäfverna uti finska språket” och ”Lasten Kirja” med råd om uttal och stavning, ”Lyhyt Neuwo Lapsen opettajalle”, ”Pilakirjoituksia”, ”Runo Ahkeruudesta Suomessa” (till vilken tidigare nämnda ”Arwon mekin ansaitsemme...” hör), och ”Waikutuksia Suomalaisen sydämesä” (med lovsång till Alexander I).

Juteini försöker sig på att förklara det stora nordiska kriget i ett alster ”Wenäläinen elli Runo Pohjan Sodasta”.

1817 utkommer åter flera verk ”Ajan Wiete” (Tidsfördriv), ”Wilpitömiä Kirjoituksia (Uppriktiga skrivelser), ”Lausumisia” (Uppläsningar). Samma år trycktes några skådespel, råd för uppfostran av barn, några studier om dödligheten och människans moraliska egenskaper samt en ny utgåva ordspråk.,

Nästa skrift på svenska är ”Försök till utredande af finska språkets grammatik” (nästan 50 sidor!). Utkommen 1818 men verkar helt modern. Från samma år har vi ”Walittuja Suomalaisen Sanan laskuja”, en samling med över 1000 ordspråk, många välkända och ofta använda även i dag. Från året därpå har vi en samling ”Huwitusa-Sanomia”, roliga historier som visar vad man skrattade åt för 200 år sedan. ”Kummituksia, elli Luonnollisia Aawis-Juttuja”, spökhistorier översatta av Juteini från tyskan är inte speciellt roliga.

”Min Öfvertygelse, eller Reflexion om Fritänkeri” innehåller Judéns åsikter i ett nötskal: ”Må derföre tolerancen stifta fred emellan stridiga grundsatser ... redligheten wid våre undersökningar wara enda ledstjernan till öfvertygelse, och hoppet det ankare, som fäster vår synpunkt i ewighetens haf ...”

Del I avslutas med en ”Neuwo-Kirja” varmed Juteini vill lära ungdomen goda seder och bruk (alla råd verkar vara tillämpbara ännu i dag), samt med udda dikter och historier tryckta hos Cederwall 1820–1826.

Del II börjar med den famösa skriften ”Anteckningar af Tankar uti Warianta Ämnen” av år 1827 som dömdes att offentlig brännas på Åbo torg i

Wiborg. Skriften innehåller, utom de åsikter som kyrkan ansåg förkastliga, mycket tankvärda saker såsom ”Om wåld emot djuren”, ”Om Wälgörenhet”, ”Om Spelare af profession” o.s.v.

I Beilage zum Wiburgschen Wochenblatt Nr 52, 29.12.1832 meddelas om den nya tidningen Sanan Saattaja Wiipurissa. I boken återges Juteinis bidrag i nämnda tidning 1833–1841. Intressanta är de nyheter i versform som berättar om historiska händelser såsom branden i Wiborgs slott 1834, ångbåt i Wiborg 1839, Lönnrots besök i Wiborg 1841, fyndet av en i kyrkmuren inmurad människas ben 1831. Ordspråk och udda verser återkommer ständigt i Juteinis produktion.

Jacob Judén dog 1855 och redan 1856 började hans son Joel Jacob ge ut hans samlade verk på J. Alfhans boktryckeri. Det blir först en serie på nio böcker ”Jak. Juteinin Kirjoja”, som innehåller dels tidigare publicerat material, dels nya dikter. En del har historiskt intresse såsom sånger om Saima kanal, Adam Wilkes gravskrift, o.s.v. Juteini återkommer ständigt till ett av sina favoritämnen: grymhet mot djur, både hästar och harar. Juteini har utfört en god gärning i och med att han samlat finska ordspråk, som kan användas också av moderna författare. 1858 trycktes den sista utgåvan av ordspråk.

Boken slutar med en ordförklaring som nog är på sin plats trots att Juteinis finska är överraskande lätt förståeligt. Bibliografin i slutet av boken och förklaringarna i samband med texten gör att texten kan bilda basen för vilken vetenskaplig utredning som helst. Bravo Klaus Krohn och Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura!

Hans Andersin

fortsättning från s.17

ryska och finska och att man i gymnasiekretsarna talar ibland svenska, ibland finska.

Lempi Jääskeläinen har beskrivit 1700- och 1800-talen. I hennes romaner passerar såväl Hackmans som Weckrooths revy. Ryska dumans möte på Konstantin Ehrenburgs hotell Belvedere skildrar hon med breda penseldrag. Jaakko Juteini (Jakob Judén) har på finska bidragit med några dikter beskrivande slottsbranden 1831 och sjöfarten 1839. En dikt på tyska från 1850 har rymts med. Poeten ställer sig mycket välvilligt till Wiborg:

Liebes Wiborg, – schönes Bild!
 Gute Menschen Dich bewohnen
 Edelmuth ist stets ihr Schild;

Kersti Bergroth, Katri Veltheim och Annika Arni bidrar med 1800-talsbeskrivningar.

Nästa kapitel är ägnat Wiborgs skolväsende. Otto Ilmari Helander, Johannes Häyhä, Annika Arni, Kaari Utrio, Katri Veltheim, Tauno Nurmela och Lempi Jääskeläinen har skrivit om Wiborgs fantastiska skolor utan att förtiga att Svenska fruntimmersskolan och Svenska lyceum har de äldsta anorna. Skolorna var tyska under 1700-talet och 1800-talets första hälft. Sedan var det de svenska och finska skolornas tur. Örnulf Tigerstedt har i ”Huset Hackman” berättat om den Behmska skolan, som var den sista tyska skolan i Wiborg.

Kapitlet om Wiborgs fyra språk börjar med ett konstaterande av Jaakko Leppo (skrivet 1946) att 1930-talets wiborgare nog i praktiken var finskspråkiga beroende på den stora inflyttningen av finsktalande och inkorporeringen av rurala områden. Men för hundra år sedan var de fyra språken en realitet. Vad det betydde skildras i färgrika avsnitt ur skrifter av Örnulf Tigerstedt, Aarne Nopsanen, Maija Dahlgren, Annikki Arni, Maija Åkerman-Tudeer och Kersti Bergroth.

Oberoende av språk var den wiborgska spiritualiteten ett faktum som beskrivs av flera författare: Jaakko Leppo (tidningen Karjalas redak-

tionssekreterare), Aimo Halila, Aarni Krohn, Oscar Parland, Iris Kähäri, Kalevi Tilli, Annikki Arni och Olavi Paavolainen. Flera sånger som handlar om Wiborg, fästet i öster, det förlorade, har rymts med, bland dem våra kära ”Wiborg, du Tyrgils stad ...” av Helga Pelkonen (f. Hultin) och ”Selanen ol Viipuri ...” av Kettunen och Saukki. Henrik Zilliacus står för ett svensk textinslag med citat av Emil Zilliacus:

Här restes korset av svenske män,
 och byggdes en mur mot öster.
 Och svenska tala dess stenar än
 Över dagens larmande röster.

Monrepos historia presenteras av text ur Sven Hirns produktion medan Kersti Bergroth, Iris Kähäri, Kalevi Tilli, Lempi Jääskeläinen och Annikki Arni står för mera romantiska minnen. Poeten P. Mustapää har skrivit en dikt Satakieli Monrepoossa (Näktergalen i Monrepos).

Kulturlivet i Wiborg är föremål för ett viktigt kapitel i boken. Här är det åter Jaakko Leppo som citeras. Aino Kallas skildrar livet på Kiiskilä gård i några brev till och av Helmi Krohn från 1880-talet och i skriften Katinka Rabe från 1920. Musiklivet skildras av Annikki Arni, teaterlivet av Jaakko Leppo, Maija Tudeer, Kersti Bergroth och Outi Pakkanen och konstlivet av Olavi Paavolainen och Sven Hirn. Aarni Krohn bidrar med en scen ur Wiborg år 1710, som utspelas i familjen Thesleffs hem på Karjaportsgatan.

Wiborgsskringlan, med recept och allt beskrivs av Armas J. Pulla och R. Joenpolvi. I samma kapitel beskriver några författare restauranglivet i Wiborg: Jaakko Leppo, Stig H. Hästö, Lempi Jääskeläinen och Victor Hoving.

Victor Hoving, Alex Matson och Hjalmar Dahl beskriver affärsvärlden och Annikki Arni, Jaakko Leppo och Viljo Kojo tidningsvärlden. Ytterligare beskrivs udda ämnen i detta kapitel av Viljo Kojo, Armas J. Pulla, Seija Siltala, Julius Klami, Benedict Zilliacus, Ann-Mari Grönvik, Alexander Jaenisch (1898), Johannes Salminen (på svenska) och Örnulf Tigerstedt.

Katastrofer i form av eldsvådor och krig är ämnet för de sista av bo-

kens kapitel: branden i Wiborgs slott vid invigningen av Saima kanal av Aarne Nopsanen och Maija Dahlgren och Samuel Antell (1845) mottar sitt möblemang i demolerat skick berättat av Ann-Mari Grönvik (på svenska). Det förödande kriget skildras av Marianne Thesleff, Olavi Paavolainen, Sakari Montonen, Kalevi Tilli, Kauko Tilli, Aarni Krohn, Carl Fredrik Sandelin (på svenska), Riitta Björklund, Elina Saraste, Emil Koponen, Eero Viitanen, Oscar Parland, Niilo Lappalainen, Jaakko Paavolainen, Lempi Jääskeläinen, Ethel Wahren, Laila Hietamies, Stig Hästö och Benedict Zilliacus. Boken avslutas med ett antal dikter, några av dem på svenska.

Emil Zilliacus 1927:

Ty Wiborg är låset på Finlands port,
 på porten till Västeris rike.

I Epilogen ondgör sig Benedict Zilliacus över den ryska historieförfalskningen, Lempi Jääskeläinen vandrar på det ryska Viborgs gator, Anders Mård och Magnus Linden har skrivit en resehandbok för den nuvarande staden liksom även Pirjo Hämäläinen-Forslund och Jukka Forslund, ryssarna har själva skrivit en resehandbok. Det sista avsnittet är en bitter skildring av dagens ryska Viborg av Pertti Aravirta.

Boken utgör ett utomordentligt genomsnitt av allt som skrivits om Wiborg. Ett slags antologi, kunde man säga. Största delen av boken består av inslag skrivna på finska, en del är tagna ur översättningar från svenska och några bidrag är återgivna på svenska. Aarni Krohns presentationer av kapitlen är bra och överhuvudtaget måste man säga att han gjort ett stort arbete. Den som läser igenom boken får, utom ett smakprov på de viktigaste wiborgska författarna, en levande och mångsidig bild av Wiborgs historia och livet i staden fordomdags.

Slutkonstaterande: Det finns en mängd litteratur skriven på svenska om Wiborg som bara väntar på att någon skall ta sig an den ”urakka” som Aarni Krohn utfört på finska.

Hans Andersin

Vår wiborgare 2009 Paulus Juusten

Paulus Juusten var född 1516 i Juustila nära Wiborg, död i Åbo 22 augusti 1575. Han vigdes till biskop i Strängnäs tillsammans med Agricola och hade studerat i Wittenberg. Han var rektor för katedralskolan i Åbo 1548–1554, och förflyttades sistnämnda år såsom den förste biskopen till biskopsstolen i Wiborgs stift och ett decennium senare till biskopsstolen i Åbo, där han var biskop 1563–1575.

1569 sändes Juusten av kung Johan III som svenskt sändebud till tsar Ivan i Moskva, vars ovilja de svenska legaternas råkade ådra sig. Juusten utsattes för usel behandling, misshandlades, kastades i fängelse och kvarhölls i Moskva i över två år. Slutligen frigiven återkom han till Finland med förstörd hälsa och avled i Åbo. Han adlades 1572.

1574 översatte Paulus Juusten Luthers lilla katekes till finska. Under vistelsen i Ryssland skrev han för finska prästerskapet en analys av årets predikotexter, som förblev otryckt och förstördes i Åbobranden 1827. Professor Porthan ombesörjde utgivandet av berättelsen om hans beskickning till Ryssland: Acta legationis moscoviticae, samt hans biskopskrönika: Chronicon episcoporum Finlandensium. Han godkände

Paulus Juustens vapen som fönstermålning på Riddarhuset. Fotot inlämnat av Lars Henrik Gahmberg.

den nya liturgin med vissa katolska drag.

Paul Juusten var son till Peder Juusten (1470–1530). Paul var gift med Anna Sigfridsdotter, dotter till Sigfrid Mattsson (–1551) och Karin Henriksdotter (–1567). De hade dottern Anna Pavelsdotter Juusten (–1642) som var två gånger gift, första gången med Henrik Stråhlman, borgmästare i Wiborg och andra gången med Hans Croell, även han borgmästare i Wiborg. Via dottern Anna Pavelsdotter Juusten kom det Juustenska blodet in i ett stort antal finländska släkter.

Det pånyttfödda Sorvali

Carl Fredrik Sandelin

Begravningsplatsen på Sorvali. Två kilometer från Wiborgs slott, i nord-västlig riktning. Jag har länge varit medveten om den. De lokala tidningarnas långa skildringar av jordfästningar inom familjen Hackman. Fotografier av gravkapellet som uppfördes 1927. Men en stor förstörelse drog fram över Sorvali i slutet av krigsåren och även flera år efter dem. Under mina första efterkrigstida besök i staden fanns det annat att se och besöka. Men nu har de senaste årens omfattande röjningsarbeten på gravgården gett nytt liv åt den förstörda och övervuxna hackmanska gravplatsen och under några besök har jag sett resultatet av arbetet. I enlighet med arkitekt Per-Mauritz Ålanders ritningar har viborgsföretaget Stroi Al-Gor tagit fram sockeln till det förstörda gravkapellet och dess nischmur. Den öppna platsen vid kapellet och muren är åter täckt av fyrkantiga stenar och nu syns även sandgången och stentrapporna till gravplatsen. De ursprungliga ritningarna gjordes av arkitekt Thom Thesleff, vars mor var född Hackman. Men gamla frågor har väckts till liv. Vilka familjemedlemmar fick sin sista vila på Sorvali? Thesleff nämnde 17 gravstenar i granit, men fotografierna som åtföljde hans artikel om gravkapellet i tidskriften Arkitekten, nummer 7 år 1930, är inte tillräckligt tydliga för att visa namnen på stenarna. Och en speciell fråga har tillkommit: Varför besökte jag aldrig gravplatsen under pojkåren före vinterkrigets utbrott?

Tydliga minnen finns av några julfiranden hos mormor Karin Hackman i hennes hem på Norra vallen 11 och jag minns att vi åtminstone nyårskvällen 1938 beundrade slottets fyrvrkeri från fönstren i det stora hackmanska huset på Norra Vallen 7, där mormors svägerska Anna Favre, Wilhelm Hackmans äldsta barn, var värddinna. Under flera sommarveckor år efter år var mormors villa Kiviranta, vid Suomenvedenpohja mitt emot Monrepos, platsen där syskonen Sandelin och hackmanska kusiner simmade, metade, seglade, spelade tennis, lekte, plockade svamp och även umgicks med de vuxna. Morfar Fred Hackman begravdes i familjegraven september 1925, några månader före min födelse samma år. Och min kusin Kitty (Christina Helene) fanns plötsligt inte på Kiviranta när vi kom dit i början av juli 1934. Hon hade dött några dagar tidigare, endast fyra år gammal. Men jag såg aldrig vare sig deras eller äldre hackmanska gravar. Och jag har inget minne av att de vuxna skulle ha talat om besök vid gravarna som vi barn inte var tvungna eller behövde delta i. Jag är säker på att jag inte misstar mig. Jag var 13 år sommaren 1939 och ett eget besök, eller de vuxnas tal om gravarna, hade säkert blivit ett minne för livet. Och sedan gick det så, att vetskapen om förstörelsen under och efter krigsåren, gravkapellet borta, gravstenar bortförda, fällda och övervuxna, bidrog till att ett första besök på Sorvali begravningsplats ägde rum först för några år sedan.

Dagens Wiborg och Sorvali

Staden Viborg återfick sitt civila styre och stadens historia återfick sin rättmätiga ställning. Idag berättar tre permanenta utställningar i Wiborgs slott om den svenska tiden, om det autonoma storfurstendömet och om Finlands självständighetstid. Finländska krafter har skapat utställningarna i samarbete med slottsmuseet, staden och museiverket i Petersburg. Och tiden blev mogen för att iståndsätta Sorvali. Med Viipuri-keskus-Viborgs-centret, Karelska förbundet och olika Karenföreningar som initiativtagare och med Viborgs stads tillmötesgående inleddes 2007 ett omfattande röjningsarbete som fortsatte 2008 och 2009. I arbetet deltog både finländska och ryska frivilliga. Jag upplevde

Den 1 november 2009 invigdes den iståndsatta Hackmanska gravplatsen på Sorvali begravningsplats. Från vänster: Prosten Leena Repo, som höll kort invigningsandakt på finska och tyska, arkitekt Per Mauritz Ålander, som planerat renoveringen av gravplatsen, Pertti Joenpolvi, ordförande för Viborgs-centret r.f., Alla Matvienko, projektchef vid Viborgs-centret i Viborg och Carl Fredrik Sandelin, primus motor för renoveringen och representant för familjen Hackman. Carl Fredrik höll på kvällen ett föredrag inför fullsatt sal på hotell Victoria om Sorvali och Hackmans. Bilden är tagen av Galina Pronin, verksamhetsledare för Viborgs-centret r.f.

arbetet en dag i augusti både vid den hackmanska gravplatsen och under en rundvandring. Några starka ryska män gick med effektiva röjningssågar och fällde täta buskage och träd, och de otaliga grenarna släpades bort av pratsamma glada ryska skolbarn som ställde upp från morgon till kväll mot en måltid som tack. Plötsligt ett rop. En gravsten påträffades nära det förstörda hackmanska gravkapellets stengrund. Två-tre män vände på den och texten blev synlig: Ryttmästare Woldemar Thesleff 1838–1886. Redan tidigare hade en stor thesleffsk sten påträffats där. Några veckor efter besöket, i september, blev jag uppringd av Galina Pronin, verksamhetsledare vid Viborgs-centret. I en annan telefon talade hon med Alla Matvienko, Viborgscentrets chef i Viborg. Åter en sten, nu på den hackmanska gravplatsen: Marianne af Frosterus 1872–1894. Och jag kunde berätta att hon var Alice och Wilhelm Hackmans dotter. Hon dog ung, kort efter att hon fött sonen Berndt, en av min mors favoritkusiner, en färgstark person. Några dagar senare får jag ett fotografi av gravstenen. Under namnet och årtalen är på tyska med skrivstil ingraverad den kända texten ur Paulus första brev till korintierna: (i svensk översättning) ”Men nu förblir tro, hopp och kärlek, dessa tre; men störst ibland dem är kärleken”.

Det är skäl att nämna att röjningsarbetena på Sorvali har fått många ättlingar till forna Wiborgsbor att iståndsätta gamla gravar eller resa nya stenar. Några exempel: Polismästaren Kaarlo Hukka begravdes 21.11.1943. I maj i år reste brorsonen Reino Hukka den första stenen på graven. Landskapsarkivet i S:t Michel kunde informera om var graven låg. I Viborg har en rysk idrottsförening beslutat resa en minnessten över brotternen Oskari Friman, som vann två olympiska guldmedaljer i grekisk-romersk stil; år 1920 i fjädervikt och 1924 i lättvikt. Wiborgaren Friman dog 1933 och begravdes på Sorvali gravgård.

Fotografier berättar

Sorvali begravningsplats togs i bruk 1798–1799. I de äldsta delarna fick medlemmar av rysk-ortodoxa och svensk-tyska församlingarna sina gravar. En äldre begravningsplats hade funnits på Neitsytniemi och i slutet av 1700-talet anlades även Ristimäki och Lepola gravgårdar. De två sistnämnda låg (och ligger) nära varandra på södra sidan av Batteribacken, inte långt från den gamla stadskärnan.

På bevarade Sorvali-stenar finns familjenamn som Richardt, Thesleff och Wahl. Men Hackman ... Jag har utgått ifrån att flera generationer fick sin grav där på kullen som är en cen-

tral plats, varifrån man ser ner mot landsvägen till och från staden. Jag har sett bilder av det vackra kapellet men ingen text syns på de mörka rutorna på två av kapellets väggar och på nischmuren. Jag har sett ett fotografi av en sten med både Johann Friedrich Hackman d.ä:s och hans hustru Maries namn samt födelse-och dödsår. Det var han som kom från Bremen till Wiborg 1777 och som grundade Hackman & Co 1790. Han dog redan 1807 och hon först 1865. Hade han inte, frågor jag mig, en egen gravsten? Tidigare i år gick Susanna Aava vid handskriftsavdelningen i Åbo Akademis bibliotek på min begäran igenom ett antal papper i det stora hackmanska arkivet, som förvaras där. Men ingenting om jordfästningar och gravar. Men bildavdelningen! Den glömde jag. Nu gör jag ett nytt försök. Och den 16 oktober 2009 fick jag, efter ett samtal med Catherina af Hällström, mig tillsänt en serie fotografier, tagna 1928 (Bögelund) och 1930 (Nyblin) som bättre och tydligare än i Arkitekten av år 1930 visar gravkapellet, nischmuren, övriga murar, planteringar och trappor. Och texten på fem stenar kan läsas!

Den sten som jag nyss nämnde såg på fotot ut att vara fristående men den är utan tvivel identisk med – det visar de nya bilderna – den sten som var infälld i väggen strax till vänster om huvudingången till kapellet. Överst på stenen är inristat släktnamnet Hackman, därunder med mindre bokstäver Johann Friedrich, därunder Consul samt ytterligare därunder födelse- och dödsdatum (8. 1. 1755–20. 6. 1807). Under dessa hans datum står på stenen ”und seine Frau” samt därunder med stora bokstäver Maria Elisabeth (alltså inte Marie) samt hennes födelse- och dödsdatum (7.1.1776–2.9.1865). När kapellet förstördes har denna sten av allt att döma lösgjorts från väggen och i något skede bortförs.

På samma ”nya” fotografi finns till höger om huvudingången gravstenen (eller bör vi kalla den minnessten?) över J. F. Hackman d. y. och hans hustru Julie Sophie (f. Jaenisch). Namnen och deras datum (1.10.1801–4.8.1879 och 6.8.1806–14.3.1878) är inristade i samma stil som på den ovannämnda stenen. För J. F. H. d.y. står inristat Kommerzienrat.

Från får till som ... Ett annat fotografi visar gravkapellets gavel med tre infällda stenar. Till vänster: Woldemar Hackman samt Consul och datum. Han dog 40 år gammal 1871. En inristad tysk text börjar med Lassett die K, medan den andra radens första ord är ”nicht zu mir” – resten kan inte läsas. Woldemars änka Emilie (f. Krohn) gifte om sig, flyttade med barnen till Leipzig och dog där 1922. En stor sten i gavelns mitt är minnesstenen över Wilhelm Hackman och hans hustru Alice (f. Thompson). På det ljusa fo-

tografiet är texterna svårlästa. Det verkar som om Wilhelm presenteras inte bara som kommerseråd. Citatet längst nere är också oläsbart. Till höger på fotografiet ser vi Marianne af Frosterus sten infälld. Den är av samma storlek som Woldemars. Det var inte långt ifrån kapellets gavel som den påträffades i september.

Vilka var namnen?

Thesleff nämnde sjutton stenar i svart granit. På fotografierna ser några av stenarna betydligt ljusare ut än ”svarta”, men de flesta är mycket mörka. Det kan ha med dagsljus, skuggor, exponering och framkallning att göra. En sten i nischmuren är till hälften ljus och på den hälften kan ett namn i skrivstil anas men inte uttydas. Jag har räknat till 17 familjemedlemmar vars namn kan finnas på stenarna. På de ovannämnda fem stenarna är sammanlagt åtta namn inristade. Av J. F. H d.y:s och Julies 13 barn dog fyra som små. Deras namn kan vara inristade på en eller två av minnesstenarna. Sonen Edward dog 1869 i Geneve, där han är begravd, och sonen Julius, 101 år gammal, 1933 i Nizza där han är begravd. Men sonen Victor, som dog 1861, bör ha sitt namn inristat på en av stenarna, likaså sonen Fred, död 1925, och sonsonsdottern Kitty, död 1934. Sonen Leo och Mary Hackmans dotter Gwendolin dog 1924. Johan Friedrich d.y:s yngre bror Carl Alexander avled 1846. Han bodde enligt uppgift tillsammans med sin familj på 1840-talet på egendomen Hietala nära Herttuala. Hans andra hustru flyttade 1863 med tre döttrar och en son till Tyskland. Jag utgår ifrån att Carl Alexanders namn fanns på en av minnesstenarna.

Anna Favres make Georg Favre avled 1935. Jordfästningen ägde rum på Sorvali, men var finns inte omnämnt. Aline Ekströms (f. Hackman) make Carl August dog 1900 och jordfästningen ägde rum på Sorvali. Men var? Fanns det skilda gravar Favre och Ekström? Aline var ett av de ovannämnda 13 barnen. Systemen Jully von Dehn begravdes på Sorvali, men var? Jag utgår ifrån att de två andra sysstrarna Emmy Cedercreutz och Antoinette von Haartman är begravda på annan ort.

Listor uppgjordes i tiden över medlemmar i den tyska och svenska församlingen i Wiborg som fick sin sista viloplats på Sorvali gravgård. Men de flesta dokumenten är försvunna. Men kanske fortsatta forskning kan ge nya besked. Och vad hände med de ursprungliga gravstenarna före gravkapellet och nischmuren. På några av fotografierna från akademibibliotekets bildsamling kan man tycka sig se några gamla stenar i anslutning till murarna och planteringarna nedanför kapellet och gravplatsen. Vi vet att kistor sänktes i marken. Gamla fotografier kan vara till hjälp för att få svar på frågan.

Idag är området uppröjt, utjämnat och uppsnyggt och vi kan bättre än på många decennier leva oss in i stämningarna vid den hackmanska gravplatsen under gångna tider och med hjälp av fotografier kan vi se framför oss kapellet, nischmuren och omgivningen. Idag kan vi åter på ort och ställe hedra de avlidnas minne och med tacksamhet minnas deras arbete och insats för stadens och familjens bästa.

Tidningarna berättar

Hur nämndes familjegraven och Sorvali i wiborgstidningarna i anslutning till nekrologer och jordfästningar? Jag har inte påträffat en lokal tidning för året Johann Friedrich d. ä. avled. Vid tidpunkten för sonen Carl Alexanders död 1846 var det en paus ifråga om svenskspråkiga tidningar. Kanawa, Sanansaattaja Wiipurista var den enda finskspråkiga tidningen. När Marie Hackman avled 1865, tryckte Wiborgs Tidning den 6.9 ett tillkännagivande om hennes död på första sidan samt

på andra sidan en text som berättade att hon efterlämnade ej mindre än 28 bröstarvingar. Det heter att hon ända till senaste tid med ett hos sitt kön sällsport intresse följde med familjeföretagets affärs gång. Men om jordfästningen nämns ingenting varken före eller efter.

Tidningen Wiborg tillkännagav den 8. 3. 1861 att kungl. preussiske vicekonsuln i Wiborg Victor Alexander Hackman avlidit endast 26 år gammal å Kerkonkoski såg. Ingenting om begravningen. Tio år senare dog äldre brodern Woldemar i Würzburg. Hans jordfästning försiggick efter gudstjänst i Petri-Pauli kyrka å Sorvali begravningsplats. ”dit liket följdes af en skara sörjande, större än man kanske i mannaminne här sett vid en likbegängelse”.

De två brödernas föräldrar, Julie f. Jaenisch och Johann Friedrich d. y. blev drygt 71 resp. 77 år gamla. Han meddelar på tyska om hennes död i en sorgkantar notis i Wiborgs Tidning den 16 mars 1878. Både kyrkan och Sorvali nämns, dock inte familjegraven. När han själv dör året därpå förs han efter jordfästningen i Petri-Pauli till sitt sista vilorum å Sorvali begravningsplats. Wiborgs Tidning skildrar ingående på första sidan 9. 8. 1879 likbegängelsen i kyrkan, det långa liktåget, över 100 ekipage samt att den døde å Sorvali blev insatt i sin familjegrav. Kapten C. A. Ekström och hans hustru Aline, f. Hackman, jordfästes i Sorvali år 1900 resp. 1918. Detaljer nämns inte ifråga om Ekströms sista viloplats. Aline dog under det röda upproret när tidningarna under en längre tid inte utkom. Hennes yngre syster Jully dog elva år tidigare. Hon var först gift von Koskull och efter makens död von Dehn och överlevde även den andre maken. Enligt Wiborgs Nyheter den 15 april 1907 drog det långa sorgetåget från kyrkan i staden till Sorvali gravgård där kistan sänktes i griften. Men var nämns inte detaljerat.

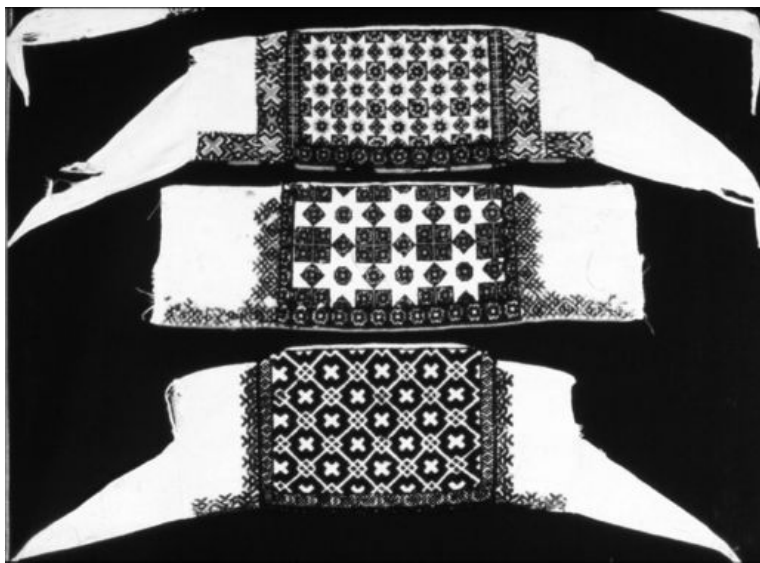
Kommerserådet Wilhelm Hackmans död uppmärksammades stort av Wiborgs Nyheter den 22 januari 1925, likaså hans jordfästning några dagar senare. Skildringen av jordfästningen täcker nästan tre helsidespalter. Kransnedläggningen i Petri-Pauli pågick i 2,5 timmar. Likvagnen var förspänd av fyra i svart draperade hästar och det långa sorgetåget avgick till familjegraven å Sorvali gravgård i vilken den rikt blomstersmyckade kistan nedsänktes.

Sju månader senare avled Wilhelm's äldste son, Johan Fredrik (Fred) Hackman. Tidningen slarvar. I dödsannonsen uppges han vara född 1974 (han föddes 1874) och i nekrologen talas om kommerserådet John Fredrik Hackman. Och Wiborgs Nyheter påstår i referatet av jordfästningen, tryckt 15. 9. 1925, att kistan hade nedlagts i familjen Hackmans gravkapell. Brandsoldater bar den ståtliga kistan från gravkapellet till den öppna griften på kullen högt uppe å Sorvali gamla gravgård. Gravkapell! Två år innan det av Thom Thesleff ritade gravkapellet uppfördes. Tidningens påstående tvingade mig att gå igenom mikrofilmade wiborgstidningar för att överbevisa mig om att tidningen hade fel. Men överraskande nog nämnde tidningen ingenting om det nya gravkapellet, varken 1927 eller 1928.

År 1930 dog Wilhelm Hackmans änka Alice några månader innan hon skulle fylla 80 år. Wiborgs Nyheter skriver varma minnesord på första sidan. I den tyskspråkiga dödsannonsen på samma sida nämns att bisättningen äger rum den 27 januari kl. 2 e. m. i Petri-Pauli kyrka. Mera sägs inte, men vi vet att ordet bisättning innebär att kista med död person överförs till gravkapell. Wiborgs Nyheter skildrade tre dagar senare på första sidan ”Kommerserådsinnan Alice Hackmans sista färd”. Det över en spalt långa referatet slutar som följer: ”Efter sorgedagen i kyrkan satte sig sorgetåget med de närmaste anhöriga i rörelse mot Sorvali gamla gravgård, där jordfästningen förrättades i familjekapellet”.

Karelska folkdräkter

Professor Bo Lönnqvist berättade om karelska folkdräkter i sitt festtal vid 7 januarifesten 2009. Föredraget illustrerades av mer än ett dussin bilder i färg. Många av dem var ritade av Magnus von Wright. Utom MvW:s bilder från 1860-talet berättade föredragshållaren om de karelska ortotoxa kvinnornas speciella huvudprydnad ”Sorokka”, en broderad huvudduk som vid bröllopet trycktes på brudens huvud av dennas mor och svärmor. Vi återger här ett urval av Lönnqvists bilder .

Karelska folkdräkter från S:t André. Magnus von Wright 1861.

Karelska folkdräkter från Kaukola. Magnus von Wright 1861.

Karelska folkdräkter från Kronoborg. Magnus von Wright 1861.

De dansade i Runda Tornet!

Femte året i rad och intresset bara ökar: Viborgs-centret arrangerade i september 2009 femte året i följd en bejublad dans i 1930-tals stil i Runda Tornet i Viborg. Deltagarantalet var 93 finländare och glädjen stod högt i tak. Maten stod hembygdsrådet Aira och Jaakko Viitaniemi för. Menyn var

denna gång inspirerad av gamla tiders Björkö: strömmingstartar av kallrökt strömming, fiskrom och kräfter, laxsoppa och som varmrätt karelsk stek med stuvade kantareller, honungsglaserade rovor och morötter. Efterrätten var punschparfait med finska bär.

Under måltiden underhölls publiken med sång och spel samt uppläs-

ning av poesi. Dansmusiken stod den åttioåriga ”Wiipurin Soitan-nollinen Kerho” för. Publiken, speciellt damerna var festklädda. De hade anlänt med buss samma dag till Viborg och övernattnade på hotell Viborg.

Kunde Viborgs-centret arrangera en liknande tillställning för en huvudsakligen svensk publik? Viborgscentrets chef Galina Pronin, är genast med på noterna:

–Vi tar en lämplig dag i april eller maj 2010. Programmet för de två dagarna i Viborg kunde bestå av besök på de olika utställningarna på slottet, besök på Sorvali begravningsplats och Petri-Pauli kyrkan. Ni skulle gärna övernatta på det nya luxuösa kongresshotellet Victoria och känna er som hemma.

Lars-Einar Floman bekräftar att Handelsgillet i Wiborg har en dylik resa på sitt program för 2010 och ser gärna Viborgscentret som medarrangör. För att få upp deltagarantalet borde Östsvenska Kvinnoförbundet och andra svenska Wiborgsföreningar inbjudas att delta.

HA

På diagonalen Salutorgsapoteket -Finlands Bank fanns åtminstone 1987 i kullerstens-beläggningen dylika siffror inhuggna. Varje häst eller torgstånd hade sin givna plats i Gamla Wiborg. WN:s läsare kan vid nästa besök checka om stenen nr 20 är kvar, den låg inte långt från Runda Tornet.

Käthe Siegfried

Käthe Siegfried, föreståndare för tyska lekskolan i Wiborg, avled 24.1.2009 i en ålder av 102 år. WN publicerar en intervju med henne i nästa nummer.